PASTERNAK

SON YAZ



KUZEY

PASTERNAK
SON YAZ

BORİS PASTERNAK

SON YAZ

KUZEY YAYINLARI : 6

●

Öykü ve Roman Dizisi : 2

●

Kuzey Yayınları'nda
Birinci Baskı : Eylül 1984

KUZEY YAYINLARI

Şimşek Sok. No : 14/11
Aşağı Ayrancı / ANKARA
Tel : 28 03 09

Kapak : Ali Cengizkan

Basıldığı Yer : Sevinç Matbaası Ofset ve Tipo Tesisleri

BORİS PASTERNAK

SON YAZ

Çeviren
Mete ERGİN

PASTERNAK VE «SON YAZ» *

Doktor Jivago'nun Batıda yayımlanışıyla birlikte ve özellikle 1958 yılı Ekim ayında Nobel Edebiyat Ödülünün Boris Pasternak'a verilişinden sonra yazarın adı yaygın bir ün kazandı; onu çirkin bir siyasal kampanyanın merkezi haline getiren Batılı ve Doğulu ucuz heyecan esnafı, Pasternak'ın kitabını da, kitabının getirdiği mesajı da ters yorumladılar. Onun kitabını gerektiği gibi anlıyanların, lâyık olduğu şekilde değerlendirenlerin de bulunduğu bir gerçektir, ama bunların bütün yazıp söyledikleri, hayattaki bütün amaçları okuyucu yığınlarını, okuyucunun pis yazılardan, para lâflarından, rezaletlerden başka bir şeyden anlamadıkları efsanesine inandırmak olan, bu yüzden de okuyucularına sadece bu cinsten yayım sunan en âdi ve en kaşerlenmiş profesyonel karasineklerin dayanılmaz vızıltısı arasında kaynadı gitti. «Havaî fişekler» de, «sirk kokusu» nda ve bunlarla karşıtlık meydana getirecek biçimde, «dünyadaki seslerin en iyisi, sessizlik» te yer alan, Pasternak'ın ün üzerine kendi görüşlerini hatırlayınca, koparılan bu yaygaralar şairi kimbilir ne kadar yaralamış ve hayretler içinde bırakmıştır diye düşünmekten kendini alamı-

(*) Bu giriş yazısı Pasternak'ın bu uzun öyküsünün İngilizceye çevrilmesi dolayısıyla kaleme alınmıştır. (Ed. N.).

yor insan. Öyle sanıyorum ki, aşağıya aldığım şu parçalar, Pasternak'm ün karşısındaki tutumunu yeteri kadar göstermektedir :

Ün kazanmak yaraşmaz;
Yüceltici değildir seçkinlik...
Herşeyini vermek — işte yaratıcılık
Duyulmaz, görülmezlik değildir kayıp
Hiç bir anlam taşımadığın halde,
Herkesin dudaklarında olmak ne ayıp...
Sabahın erken saatlerinde
Güz sisi nasıl örterse uykulu kırları,
Gelişmelerini gizlemek için sen de
Bilinmeyen bir kişi olarak kal.
Ayaklarının bıraktığı canlı izi
Adım adım izleyecektir başka birisi,
Ama üstün tutmamalısın
Zaferini yenilgine sen.

1958 öncesi Pasternak'ı, o alçakgönüllü, ciddî, sessiz haliyle, kısa zaman sonra sürüklendiği ve dürüst, semereli eserlerini çekildiği köşesinde vermeye devam etmesine olanak bırakmayan girdaptan ne kadar da uzaktır. Dünya basınının heyecan kollayan çılgınca taşkınlıkları ona ne kadar yabancı ve onun kendi duygularıyla ne kadar büyük bir çelişki halindedir!. Bununla birlikte bunlar bütün iğrençliklerine ve o sıralarda insanın midesini bulandıracak niteliklerine rağmen, sürekli yıkıcı bir rol oynamadılar. O sıralarda bu yayınlardan daha tehlikeli birşeyler olmaktaydı : Dünyanın dört bir yanında yayımcılarla çeviriciler Pasternak'tan ellerine ne geçerse biran önce ve herkesten evvel yayımlayabilmek, Pasternak'ın şu yada bu eserinin telif hakkını elde edebilmek için birbirleriyle yarışa girişmiş bu-

lunuyorlardı; bunlardan bir kısmı da, ne yazık ki, yayımladıkları çevirilerin iyi olup olmayışından çok, çabuk çevrilmiş olmasına önem veriyorlardı. Buna olağan bir şey gözüyle bakmak, onları bu davranışa iten etkenleri anlayışla karşılamak mümkündür, ama ne olursa olsun, bizim bunu böyle karşılamamız, bu davranışın Pasternak'a bir kötülük olduğu ve onu hayal kırıklığına uğrattığı gerçeğini ortadan kaldıramaz, zira Pasternak'ın çevrilen eserleri tanınmayacak kadar değiştirilmiş, bozulmuştur. Çeviricilerin haklarını yemiş olmamak için de şurasını belirtmemiz gerekir ki, çeviriciler Pasternak'ı çevirirken, sadece rakipleriyle hız yönünden yarışmak zorunda bulunuşlarının doğurduğu bir güçlükle değil, aynı zamanda doğrudan doğruya çevirmekte oldukları metinlerin ortaya çıkardığı birtakım güçlüklerle de karşı karşıya bulunuyorlardı. Pasternak kadar büyük, gerçek bir şair dışında, herhangi bir çevirici için Pasternak'ın düzyazısındaki şiiri bile başka bir dile gerektiği gibi çevirmenin olanaksızlığı ve Pasternak'ın kullandığı dilin gerçekten de çok karmaşık oluşu bir yana, yazarın son derece çapraşık ve karmaşık bir metin içinde şu veya bu kelimeyi kullanırken, o kelimenin karşılığı olarak sözlükte bulunan bir sürü anlamdan hangisini kafasından geçirdiğini sezebilmek, Rus olmayan ve o dile doğuştan bir yakınlığı bulunmayanlar için son derece güç olsa gerektir; pek çok Rusça kelime vardır ki, görünüşte aynı kökten gelmelerine ve aynı biçimde telâffuz edilmelerine rağmen tamamiyle ayrı, hattâ bazen de taban tabana zıt anlamlar taşırlar; o halde bir yabancı bu kelimeler içinden doğrusunu tahmin ettiğine nasıl güvenebilir? İşte bu yüzden çeviriciler birbiri arkasından yanlış çeviriler verdiler. Hattâ Pasternak çevirilerinin bazılarında, çeviriyle orijinal metin arasında

ortaklaşa azıcık birşeyler bulunduğunu bile görmek insanı şaşırtıyor. İşte *Son Yaz*'ın George Reavey' tarafından yapılan bu çevirisi de bu cins çevirilerden biridir sanıyorum.

Asıl adı *Bir Öykü (Povest)* olan *Son Yaz, Jenya Luvers'in Çocukluğu* ile *Doktor Jivago*'nun zaman bakımından aşağı yukarı ara yerinde kalır; ve şu yada bu biçimde her ikisiyle ilintilidir. Sözünü ettiğimiz son iki eser arasına elli yıllık yaratıcı bir ömür girdiği gibi, bu iki eseri birbirinden ayıran da sadece yıllar değildir; o iki eseri ayrı ayrı iki kişi yazmış gibidir.

Doktor Jivago 1950 küsurda ve bir seferde yazılmadı: Pasternak kitabı yazmadan kafasında yıllarca taşıdı, kitaptaki fikirler ve tipler kendi prototiplerinden çok daha başka — daha az belirgin ve daha evrensel bir hal alana kadar gelişti, olgunlaştı, değişti. Ben, *Doktor Jivago*'yu homojen bir bütün olarak değil, bölünmez öğelerden meydana getirilmiş görkemli bir bileşim gibi görüyorum. Bu öylesine karmaşık, öylesine yoğun bir eser ki, ilk okuyuştan sonra insanı afallatıyor, soluğunu kesiyor ve insan bunu tekrar tekrar okumak zorunda kalıyor. Yazar kâh tutkusunun onu «işitilmemiş bir basitlikle» yazmaya zorladığı tutkulu bir filozof, kâh olgun bir epik şairi, kâh Slav folklorunun ozanı olarak, zaman zaman da Hıristiyan yüzüyle ve hattâ Jenya Luvers'in genç yaratıcısı biçiminde karşımıza çıkıyor: bütün kitap içine serpili olan mevsim tasvirleri, manzara, hava tasvirleri, aynı zamanda, Jivago'nun şiirlerinin bir bölümü öyle sanıyorumki, Jenya Luvers'in bu genç yaratıcısına aittir.

Pasternak'ın yayımlanmış bütün düzyazıları içinde en mükemmeli bence *Jenya Luvers'in Çocukluğu*'dur. Bu

eserin psikolojisi ve dili Tolstoy'la bile boy ölçüşebilir. Ne yazık ki, bu eser daha büyük hacimdeki bir romanın sadece bir parçasından, bu romanın ilk birkaç bölümünden oluşmuştur. Romanın, sadece tasarlanmış olmakla kalmayıp, kâğıda da geçirilmiş olan geri kalan bölümü, Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında, Almanlara karşı ayaklanmalar sırasında kaybolmuştur. Çocukluğumda, ağabeyimin bu romandan parçaları annemle babama okuduğunu hatırlıyorum.

Hayatı boyunca Pasternak'ın birçok eserinin müsveddeleri çeşitli koşullar altında kaybolmuştur, ama Pasternak buna aldırış etmediğini iddia eder; Pasternak der ki :

Hayatta kaybetmek kazanmaktan daha zordur. Bir tohum ancak öldüğü zaman filiz verir. İnsan yorulmadan yaşamaya devam etmeli ve unutmanın da, en aşağı bellek kadar ürettiği canlı yedek güçlerle beslenmelidir.

Son Yaz'da, *Jenya Luvers'in Çocukluğu*'nda olduğu gibi, öykü Rusya'nın Urallar bölgesinde, Kama Irmağı kıyılarındaki bir fabrika şehri yakınlarında geçer. Öykünün kahramanı Sereja oraya, fabrikada çalışan bir memurla evli olan ablasını ziyarete gelir. Sereja'nın ailesi ve geçmişiyle ilgili ayrıntılar bir yana bırakılırsa, öykü (ve hiç kuşkusuz Sereja'nın bütün düşünceleriyle anıları) tamamiyle otobiyografiktir. Usoli'de,[1] ortaya çıkan bütün tipler — Sereja'nın, «doğuştan budalayken, budala rolü yapmaya kalkan» ve kendini yapmacıklı bir biçimde sade göstermeye çalışan titiz eniştesi, telefon santralı, terzi, esrarengiz Lemoh, işçiler ve Tatarlar —

(1) Usoli ve Solikamsk, adlarında bile görünüşlerindeki tuzlu beyazlığı taşıyan iki tuz şehridir.

bunların hepsi ve özellikle eski devrim yanlılarından, az çok insanı sinirlendiren, biraz da komik bir tip olan ve Pasternak'ın, Sereja'nın oluşum buhranı içindeki karakterini daha belirgin bir biçimde ortaya çıkarabilmek amacıyla çizdiği Nataşa abla : bütün bunlar, Pasternak'ın, seçkin bir kimse ve bir bilim adamı olan arkadaşının daveti üzerine gidip de birkaç kış geçirdiği Urallar'daki kimya sanayii fabrikalarında edindiği arkadaşlar, tanışlar ve işçiler çevresinden, hayattan alınmadır. Çok sonraları Gürcistan'ı buluşu gibi, Urallar'a yaptığı ziyaret de herhalde Pasternak için çok büyük bir deney, bir ilham kaynağı olmuş ve ilerde istediği zaman yararlanabileceği bir malzeme kaynağı sağlamıştır ona. Onun 1917 Martında «Sessiz Dağ»daki fabrikalardan, «donmuş engin bir ırmağın sınırsız kar çölü» ardında kurulu bir başka fabrikaya yaptığı kış yolculuğunu okurken insan büyüleniyor sanki. Bu yolculukta Pasternak, pırıldayan sık ormanlardan, kar yığıntıları arasından hızla ilerleyen ard arda üç atın çektiği üstü örtülü bir kızağın dibinde, samanlar arasında, üç tane *azyam*'a sarınmış olarak, ağır bir çuval gibi kımıldamadan yatar, saatler ve saatlerce uyur, uyanır, uyuklar, yine uyanır. Kızağın sürücüsü ikide birde yere atlayıp, kızağın yanısıra koşmak ve kızak devrilmesin diye omuzuyla desteklemek zorunda kalır. Sonra geceleyin, haydut öykülerinde rastlananları andıran bir menzil yerinde atlar değiştirilir; menzil kulübesinde soluk bir ışık; semaver tıslamakta, saat tıkır tıkır çalışmaktadır; yeni gelen kızak sürücüsü paltosunu çıkarıp ısınır ve kendisine akşam yemeği hazırlayan kadınla fısıl fısıl konuşurken, bir başka kızak sürücüsü bıyıklarını siler, gocuğunun önünü ilikler ve dinlenmiş birtakım atı kızağa koşmak için dışarı, ormana çıkar. Bütün bunlar tıpkı iki yüz yıl önce, Pugaçev

zamanında olduğu gibidir; yine bütün bunların yanısıra da, aynı sonsuz karlı ıssızlığın ucunda çağdaş bir kimya fabrikası.

Pasternak'ın ilk şiirlerinin çoğu onun Kama yöresi ve Urallar'da edindiği deneyimlerin bir ürünü olduğu gibi, düz yazılarının bir bölümü de aynı temanın varyasyonlarıyla doludur. Pasternak bile, utana sıkıla, çekine çekine hazırlanan, ama sonra birden bire bütün engelleri yıkıp parçalıyarak tarla yangını gibi her yanı kucaklayıveren Kuzey baharını; kuzey ırmaklarında buzların eriyip çözülüşünü — yabansılığı yönünden tropikal iklimlerle rastlanan gökgürlemeli ve sağanaklı fırtınalar kadar görkemli bir olayı; Sibirya'da güneşin doğuşunu, batışını, bülbülleri, çavlanları, dağları, kerestelik ormanları tasvir eder; gözlerimizin önünde, ay ışığı altındaki, karla örtülü bir tarlayı, uzaktan uzağa seçilen kurtların, felâket habercisi, şikâyetçi seslerle uluyuşlarını canlandırır, kardan tıkanan bir demiryolunu temizlerken, parlak güneş altında göz kamaştırıcı bembeyaz kardan iri parçaların koparılışının insana verdiği hazzı anlatır — bütün bunlar unutulmaz pasajlardır.

Pasternak tren yolculuklarını ve bu yolculukları tasvir etmeyi sever — ne var ki, onun yaptığı bu işe «tasvir etmek» demek de pek doğru değildir. Bu tip bölümler, *Son Yaz*'daki gibi, hep son derece heyecan vericidir ve gerçek hayata tamamiyle uygundur, ama bence Luversler'i Perm'den hareketle Asya sınırını aşarak Ekaterinburg'a getiren yaz yolculuğu bütün bu tasvirlerin en canlı, en gerçekçi olanıdır.

Son Yaz'da kitabın sadece ilk birkaç sayfasıyla son üç sayfası Ousolie'deki hayatla ilgili olup (ama bu kadarcık yerde bile imgeleri, manzaraların kokularını,

seslerini lakonik, mücevher gibi ifadelerle verir Pasternak) öykünün esas gövdesi Sereja'nın 1914 baharı ve yazıyla ilgili düşüncelerini, anılarını anlatır. Yazar her ne kadar çeşitli durumları ve olayları burada yeniden bir kalıba döküyor ise de, bunların hemen hepsi Pasternak'ın kişisel deneyimleridir. Biz böylece, Pasternak'ın «Moritz Pkilipp adında zengin bir iş adamının evinde, adamın sevimli ve sevgili oğlu Walter'in özel öğretmeni olarak ayrı ayrı iki kere kaldığını, bu kalışlarının aşağı yukarı bir yılı bulduğunu» öğreniyoruz; Frestelnler'in konaklarıyla bu konaktaki hayat da Pasternak'ın kendi başından geçenlerin hemen hemen tıpatıp aynıdır.

Bununla birlikte, kitabın sonunda Lemoh'a anlatılan, Aleksin yakınlarında, Oka ırmağı boyundaki malikânenin ve seferberlik arefesinde bu malikâne yakınlarında demirleyen mavnaların Fresteln ailesiyle hiç bir ilişkisi yoktur; Pasternak bu episodu otobiyografinde daha ayrıntılı tasvir eder; Pasternak o sırada Baltruşaitis'lerin malikânesinde, bu ailenin oğluna kısa bir süre özel öğretmenlik etmek için bulunuyor ve Kleist'ın *Der Zerbrochene Krug*'unu çevirmekle uğraşıyordu. Bu olay onun Frestelnler'in yanına girişinden önceye rastlar.

Buraya, Pasternak'ın sanatta gerçekçilik üzerine görüşlerinin bir bölümünü almak istiyorum. Şöyle yazıyor Pasternak :

«Gerçekçilik, ayrı bir akım değil de, sanatçı niteliklerinin özel bir yoğunlaşmasından, sanatta kesinliğin en üst derecesinden... ne genel estetik yasalarının ne de çağdaş halkın sanatçıdan istediği o en son ölçüden oluşmuş gibidir. Romantik sanat da zaten işte bu noktada diyeceğini demiş olarak birden bire duruvermektedir... Gerçekçi sanatçının yeri tamamiyle başkadır. Gerçekçi

sanatçının eseri onun çilesi, onun alınyazısıdır. Onun ne kendi kuruntularına, ne de eserlerine yer vermesi olanağı vardır. Kendi alınyazısının oyuncağı olan gerçekçi sanatçının hiç oyun oynamaya vakti olabilir mi?

Peki ama, bir insanı gerçekçi yapan nedir her şeyden önce? Ona biçim veren nedir? Bence bu, sanatçının çocukluğunda, daha çok küçük yaşlardaki duyarlığı ile, olgunluk çağında, zamanında gelişen bir doğruluk duygusudur. İşte onu, romantik sanatçının ne gördüğü ne de gereksinme duyduğu çalışmalara zorlayan şey bu iki güçtür. Gerçekçi sanatçıyı, anılarının yeniden üretilmesi için gerekli teknik buluşları yapmaya iten, doğrudan doğruya bu anıların kendisidir. Kendi anladığım kadarıyla, sanatta gerçekçilik, hayatın sanatçı üzerinde bıraktığı izlenimin derinliği, bu izlenimin onun içindeki belli başlı dürtü halini alması ve onu yaratıcı, orijinal olmaya zorlamasıdır... Gerçekçi sanatçının eserinin tam anlamıyla orijinal oluşunun nedeni sadece bu eserin çağdaşlarından ayrılışı değil, aynı zamanda, kendine örnek aldığı doğaya yakınlığıdır da. Gerçekçi eser hep otobiyografik olur; bu, sanatçının kendinden başka bir şey düşünmediğinden değil, hayatı, yeryüzündeki bütün hayatları tanımakta bir araç olarak görüşündendir.»

Son Yaz'ın ağırlık merkezini taşıyan teması, özü «ıstırap çeken kadın» olan şiirdir. Istırap çeken kadın, Pasternak'ın pek çok eserinin laytmotif'ini meydana getirir; bununla birlikte Pasternak, ne sevgilisinin adını sancağına yazmış bir orta çağ şövalyesi, ne de kadın hakları uğruna savaşan modern bir radikaldir. Onun kadınların ıstırabıyla ilgilenişi tamamiyle ayrı bir düzeydedir. Pasternak bu konuda, anılarında şöyle yazıyor :

«1901 yılı ilkbaharında, Hayvanat Bahçesinde, bir bölük Dahomeyli Amazon'un nasıl gösteri yaptıklarını tasvire kalkışmayacağım. Kadının verdiği ilk heyecan benim için o çıplak bandocuların, sıkış sıkış saflar halindeki o zavallıların, davul sesi eşliğindeki o tropikal geçit resminin verdiği heyecanla nasıl da bağlıydı! Nasıl da gerektiğinden erken bir çağda biçimlerin esiri olmuştum; zira o kadınları, gerektiğinden erken bir çağda, birer esir biçiminde görmüştüm...

Dilencilerle, kadın hacılarla bu ilişkim, dünyadan atılmış ve kovulmuşların bizimkine bitişik bu dünyası, o kadınların çektikleri, oturduğumuz yere yakın bulvarlarda, isterik ağlamaları bana daha çocukluğumda, kadınlara karşı dehşetli, soluk kesici bir acıma duygusu kazandırdı ve bu duygu bende yer edip, ömrümün sonuna kadar kaldı.»

İngiliz dilinde, acıma duygusu ifade edilirken, bu ifadeyi, bir çeşit üstünlük duygusu anlamında işin içine karışmaksızın kullanmaya olanak yoktur. Halk dilinde acımakla sevmenin hemen hemen eş anlama geldiği (ve bir tek kelimeyle, ialet kelimesiyle ifade edildiği» Rusçada ise böyle değildir durum. Sereja, ıstırap çeken kadınlara sevecenlik duyar, o da onlarla birlikte ve onlar hesabına ıstırap çeker, sokak kadını Şaşka'yı da tıpkı Arild'i ya da İskoç Kraliçesi Mary'yi sevdiği gibi sever, zira Sereja bir şairdir, zira ıstırap çeken kadın onun kızkardeşi olmuştur; zira Sereja bir şair olması, ıstırap çeken kadınların ıstırap çeken bir kardeşi olması dolayısıyle, orospulardan birinin deyimiyle, «bir bakıma onlar gibidir.» Pasternak, otobiyografisinde, güzel kadınla şair arasında daha başka bir yoldan, daha açık bir ölçüştürme kurar. Şöyle yazıyor Pasternak :

İki deyim var ki, çoktan beri her ikisi de önemini kaybetmiş bulunmaktadır: deha ve güzel kadın. Bu iki deyimin ortaklaşa yanları ne kadar da çok!»

«Güzel bir kadının hareketlerinde tâ çocukluğundan gelen bir çekingenlik vardır» ve Tanrının doğası, «güzel kadının kendini tam anlamıyla bulabileceği biricik yer dir, zira güzel kadın, başkalarıyla birlikteyken onları incitmeden ya da kendi incinmeden bir adım bile atamaz.» «Güzel kadın gecenin dikkatini çekmek ister, kendisini gören havanın yüreğinden vurulmasını, yıldızların ondan söz etmesini ister.» Ama yine de, kendisinin bu gibi istekleri olduğunu başkaları söyliyecek olursa, buna kahkahayla güler. «Güzel kadının böyle düşünceleri yoktur. Zira güzel kadının, onun adına böyle şeyler düşünen, güzel kadını onun kendini tanıdığından da iyi tanımayı ve onun bütün sorumluluğunu yüklenmeyi iş edinmiş bir uzak akrabası, bir erkek kardeşi vardır dünyada.» «Güzel kadın, sağlıklı doğaya sağlıklı bir sevgi besler; evrende herşeyin karşılıklı olması haline güvendiğinin, bu güvencin kendisini bir an bile bırakmadığının ise farkmda değildir.» Güzel kadın âşığıyla karşılaşır, ondan sonra birlikte yollarına devam ederler. «Birden bire yol genişleyiverir, bulundukları yer gözlerine ıssız görünür; biraz dinlenip çevrelerini seyretmek isterler; ama çoğunlukla tam bu sırada o uzak akraba, o erkek kardeş bulundukları yere gelir», tanışırlar ve «— artık ondan sonra herşey vız gelir güzel kadına — tamamlanmış bir «ben senim» onları dünyada akla gelebilecek bütün bağlarla birbirine bağlar ve yorgun argın, madalyon basar gibi, birbiri arkasına örnekleri çoğaltır.»

Sereja, Saşka'ya acır, ona ve bütün öteki zavallı orospulara yardım etmek ister; mucizeli bir yoldan mil-

yonlar kazanma hayali kurar: Sereja — bunun hiç bir yararı olmayacağını, kurtuluş yolu bulunmadığını aslında kendi de bildiği halde — dünyayı yeniden kurmak için bu milyonları o kadınlara dağıtacaktır. Sereja, batakhanelerde, demiryolu kavşaklarında Saşka'nın çocukluğu üzerine, onun insanı ürküten lokomotif dumanına nasıl baktığı üzerine derin düşüncelere dalar, bu sırada da Saşka üzerine, «Bir Kadının Çocukluğu» adında bir kitap yazılmaktadır. Ama hayır, kitap Saşka üzerine değildir; başkası için yazılmıştır: «ad, Rusça değildir, şehir de başka bir şehirdir.» Lara Guichard için mi yazılmıştı bu kitap? Yoksa Jenya Luvers'in çocukluğu muydu? Ama bu ikisi tamamiyle başka başka dünyalardır! Her ikisi arasındaki biricik bağ, içlerinde taşıdıkları ıstıraptır, zira — henüz farkında olmamakla birlikte — Jenya da kadın olma hazırlığının ıstırabını çekmektedir. Bu bölüme Pasternak «Uzun Günler» adını vermiştir. Sakın o kitap Anna Tornskjold için yazılmış olmasın? Anna'nın kişiliğinin — böyle birisi gerçekte yaşamış olsa bile — öykü yönünden büyük bir önem taşımadığını ister istemez hissediyor insan. Anna orada bulunduğu için ona âşık oldu Sereja. Şiirlerinin, düşünce ve duygularının ilham kaynağı olarak, itici güç olarak Anna'ya gereksinme duyuyordu ve ona âşık olması gerekiyordu.

Son Yaz'da olay diye pek bir şey yoktur; aslında Pasternak olaylara meraklı değildir. *Son Yaz*, vs. Pritchett'in deyimiyle, «bir düzyazı konçertodur» seyrek dokunmuş, birbirinin üzerine binen, içiçe geçmiş anımsamalar, parlak insan tasvirleri, durum tasvirleri, gökgürlemeleri ve düşüncelerden meydana gelmiş bir konçerto. Sereja, ilerde tamamlayacağı dramının taslağını yazar, hem de öyle bir ilhamla yazar, kendini yazdıkları-

na öylesine kaptırır ki, (okuyucu da aynı biçimde kendini kaptırmaktadır bu dram taslağına) Anna'yı da, aşkını da unutur, hattâ arka odada, hemen gerisinde duran Anna'nın fiziksel varlığı bile onu o vecd halinden çıkaramaz. Sereja yazdıklarında kendini anlatır, müziğini, şiirini, huş ağaçlarını, gökgürlemelerini, çavlanları, girdaplanan yaprakları ve el sürmeyeceği milyonları anlatır. (Bu satırları yazarken şu garip rastlantının çarpıcı etkisini hissediyorum: Kader, hayatının sonunda Pasternak'a, el sürmek istemediği, el süremiyeceği bu soyut, bu mucizevî milyonları verdi; *Doktor Jivago*'da bol bol bulunan rastlantılar kadar saçma ve görünüşte, aklı başında kişilerin kabul edemiyecekleri kadar olanaksız bir raslantıdır bu.)

Bay Y öyküsünün tümü, hiç değilse Rusça aslında, su katılmamış, arı bir şiirdir. Bu pasajlar öyle bir dramla, öyle bir lirizmle yüklüdür ki, onları ne zaman okusam gözyaşlarımı tutamam.

Öfkeli Bayan Fresteln'in gelişiyle ortaya çıkan komik tona rağmen bu dramdaki ruh halini ve en son kelimelerdeki hüznü unutamayız. Bu kelimeler, haklı olarak, bana *İzin Belgesi*'ndeki bir bölümü, «şairin son yılı diye tanımlanabilecek, sonsuza dek yinelenen tuhaflık» üzerine olan bölümü hatırlatır: bu bölüm çirkin ördek palazlarının sorunlarıyla buna benzer sorunları ele alır ve sükûnetle yapılan, görünüşte basit, sıradan bir tartışma gibidir; ama buna rağmen insanı, son bir umut kırıntısıyla geçici olarak geciktirilen, bir soru işaretinin kapsadığı kesin gerçeğe ulaştırır eninde sonunda: «Peki, ama böylesine bir sevinç varken ortada, böyle bir keder olabilir mi? Öyleyse bu ikinci doğuş değil midir? Ölüm müdür bu?».

Bütün canlılığına, yaşamaktan duyduğu sevince, bütün kayıtsızlığına rağmen Pasternak hayatının başından sonuna kadar hiç bir zaman dağıtılamıyan engin bir keder taşımıştır içinde. Ama bu her zaman var olduğu halde, çok kere farkedilmeyen kederi olmasaydı, onun manzum ve mensur şiirleri de böylesine yüce, böylesine mucizevî nitelikler taşımazdı belki de.

Lydia Slater
Oxford, 1960

I

son yaz; hayatın, bireyleri hâlâ esirger göründüğü, sevmenin nefret etmekten daha kolay, daha doğal olduğu o son yaz.

1916 yılı başında Sereja, ablası Nataşa'nın yanında kalmak üzere Solikamsk'a geldi. Son on yıldır bu öykünün dağınık parçaları hep aklıma gelir dururdu, devrimin ilk günlerinde de bazı bölümleri nasıl olduysa basılabildi.

Ama okuyucu bu eski nüshaları hiç dikkate alınasa daha iyi eder, yoksa, öyküdeki kişilerin sonunda nasıl bir alın yazısıyla karşılaştıkları konusunda aklı karışır. Bu kişilerden birkaçının adlarını değiştirdim. Alın yazılarına gelince, bunları o yıllarda, ağaçlar altındaki karlar arasında nasıl bulduysam öyle bırakacağım. Daha sonraki bir tarihte yazdığım manzum romanım *Spektorskiy*[1] ile bu düz yazı biçimindeki sunu arasında da hiç bir görüş ayrılığı bulunmayacaktır; her ikisinde de hayat, aynı hayattır.

(1) **Spektorskiy:** 1932 yılında yayımlanmış bir manzum öyküdür.

Aslına bakılırsa Sereja, Solikamsk'a değil, Usoli'ye geldi. Şehir, ırmağın karşı yakasında beyaz bir yığın halinde pırıldıyordu; insan daha geldiği gün, bu şehrin nedenini, niçinini, gelmişini, geçmişini ve kuruluşundaki amacı, fabrikanın dayandığı kıyıyıyla doktorun yeni boyanmış lojmanının mutfağını görmekle kolayca kavrayabilirdi. Doymuşluğun ateş alıcı cephanesiyle, bolluğun barutuyla darmadağın olmuş kilise ve resmî yapıların katışıksız, tüccarca üslûplarında az çok göze çarpan bir ışıltı vardı. Müthiş İvan'la Stroganovlar'ın eseri olan, karşı yakadaki bu manzara düzgün karelere bölünerek küçültüldüğünde, doktorun pencereleri ışıl ışıl göze çarpıyordu; taze yağlı boyayı karıştıra karıştıra köpürtmüşler de, eski zamanları anımsatan o manzaranın onuruna, tahta kaplamalara bulamışlardı sanki. Gerçekten de böyle olmuştu herhalde, zira tüccar yazıhanelerinin bulunduğu kesimde tek tük göze çarpan kırık dökük tahta perdeler bu manzaraya hiç bir katkıda bulunmuyordu.

Çalılıklarda, çözülen don da, karları gagalayıp göz göz etme konusunda kuzgunlara yardımcı oluyordu. Kasvetli sesler, karların altındaki kirli su birikintileri üzerine derin düşüncelere varmıştı. Vareti'de manevra yapan lokomotifin düdük sesi oynayan çocukların bağrışmalarına karışıyordu. En yakındaki şantiyede inen baltaların çıkardığı tok sesler, uzaktaki fabrikanın org sesini andıran belli belirsiz fışırtısına dikkatle kulak vermesine engel oluyordu insanın. Bu fışırtı duyulmaktan çok — fabrikanın tüten beş külâhını görmenin yaptırdığı çağrışımla — ve duyulmaktan daha kolay hayal edilebiliyordu. Atlar kişniyor, köpekler havlıyordu. Öten genç bir horozun birden bire kesiliveren kısık sesi, iplik üstündeki mini mini bir kıymık gibi titreşti. Kundaklan-

mış, uykulu söğüt dallarının kar yığıntıları arasından diken diken bıyıklar gibi fışkırdığı ırmağın uzaktaki kollarının birinden de, bir dinamonun sinir bozucu, kesikli temposu duyuluyordu. Sesler hafifti, aralıklı, kesik atılımlarla geldikleri için de sarhoş gibiydiler. Karşılıklı sesler arasında kış ovasının dilsiz fermanları yanyana ve heybetle açılıyordu. Ova, yakınlarda bir yerde ve atalardan kalma yerel söylentilere göre hemen komşu köyde, Uralların eteklerini saklıyordu. Uralların eteklerini birer asker kaçağı gibi saklıyordu ova.

Sereja ablasıyla kapıda burun buruna geldi. Alış verişe çıkan Nataşa, kapıdan dışarı adımını atmak üzereydi. Nataşa'nın arkasında, içi kürklü kısa paltosunu çarpık iliklemiş, uzun burunlu, domuz suratlı bir kız duruyordu. Nataşa pazar çantasını pencere denizliğinin üstüne attı, abla kardeş kucaklaşıp gevezeliğe koyuldukları sırada da kız, Sereja'nın bavulunu kapmasıyla, yere sürüdüğü bol keçe çizmelerini çıkarmadan, fırtına gibi evden içeri daldı ve hızla kalkarak döndükten sonra zınkkadak duran bir vinç kolunun ucundaki bağlama teli gibi zangır zangır sarsılarak, yemek masasına bindirmekten güçlükle kurtulabildi. Biraz sonra, Sereja sorgu sual sağanağı altında, bir Kazan sabunuyla, alışık olmadığı bir tarzda, beceriksiz hareketlerle, uykusuz geçen son kırk sekiz saatin kirli izlerini yıkamaya başladı. Sereja orada, omuzunda havluyla dikilirken, ablası onun hem boy atmış, hem de incelmiş olduğunu farketti. Sonra traş oldu Sereja. Eniştesi Kalyazin işinde olduğu için, Nataşa'nın yatak odasından getirdiği, kocasına ait ustura ve traş takımını çekine çekine kullandı Seraja. Bol ışık alan yemek odasından iç açıcı bir sucuk kokusu geliyordu. Onüç dallı bir hurma ağacının yumrukları arasında sıkışmış duran siyah lake piyanoya vi-

dalı pırıl pırıl parlatılmış pirinç şamdanlar ağırlıklariyle piyanonun aynalığını kıracakmış gibiydi. Sereja'nın, krem rengi tuvalet masasından yine krem rengi muşambaya kayan bakışlarını yakalayan Nataşa, «Bütün bunlar Paşa'nın öncellerinden miras kaldı bize,» dedi. «Eşya evimize yakışıyor.» Sonra duraksayarak ekledi : «Çocuklar hakkında ne düşüneceğini çok merak ediyorum. Onları sadece fotoğraflarından tanıyorsun.»

Gezintiye çıkan çocukların nerdeyse dönmelerini bekliyorlardı.

Sereja çay içmek için rahat rahat yerleşti ve Nataşa'nın isteğine uyarak, annelerinin hiç beklenmedik ölümünün kendisini fena halde sarsmış olduğunu anlattı. Sereja, kendi deyişiyle, annesinin hem ölümün eşiğinden dönmüş olduğu hem de tam kendisinin onu görmeye gittiği bir sırada, o yaz ölmesiyle, dehşete kapılmıştı.

«Öyle ya, tam senin sınavlarından önce. Bana mektupla bildirmişlerdi» diye araya laf sıkıştırdı Nataşa.

«Ha, evet!» diye, tıkanır gibi Nataşa'nın hatırlattığı noktayı yakalayan Sereja, «O sınavlar yüzünden kuluçkaya yattım doğrusu,» dedi. «Sınavları atlatmak bana nelere mal oldu, halbuki «şimdi, Üniversitede geçirdiğim onca zaman kafamın içinden bir bezle silinmiş gibi.»

Bir yandan kalaç hamurunu sakız gibi çiğneyip, bir yandan çayını yudumlayarak, Nataşa'nın Moskova'yı ziyaretinden az sonra bahar sınavlarına nasıl hazırlanmaya başladığını, annelerinin hastalığı yüzünden nasıl her şeyi yüzüstü bırakmak zorunda kaldığını, Petersburg'a gidişini (buraya gelince hepsini yeni baştan tekrarladı) ve daha birçok şeyler anlattı ablasına. Sonra, kış döneminden bir ay önce yeniden çalışmaya koyulmak üzere

kendini toparlamıştı ama, bu sefer de, çocukluğundan beri yakasını bırakmayan dalgacılığı, yenmesi gereken şeylerin en önemlisi olarak dikilmişti karşısına. «Eldeki bir yetenek, çalılıktaki on yeteneğe denktir,» deyip de ölü babasının özellikle aile arasında sık sık kullanılır hâle getirdiği atalar sözünü tekrarladığı zaman ablasının bunu anımsamayışına alındı Sereja.

Nataşa, kırdığı potu örtbas etmek için aceleyle, «Ee, sonra?» diye sordu.

«Ne demek — Ee sonra? Gece demedim, gündüz demedim, var gücümle çalıştım. İşte o kadar.» Sereja, hemen o anda aklına gelivere bir tanımlamayla, *boş olmayan vaktin değerlendirilmesi* diye adlandırıverdiği böyle bir yarıştaki zevki başka hiç bir şeyin insana veremiyeceğine ablasını inandırmaya çalıştı. Kendisinde doğuştan bulunan ve başlıcası o günden beri rafa kaldırdığı müzik olan dalgacılık nedenleri üzerinde egemenlik kurabilmesine yardım eden biricik şey bu kafa sporuymuş Sereja'ya göre Ablası araya lâf karıştırmasın diye çabuk çabuk, aynı zamanda da bu yeni konuya girmek için belirli bir geçişe başvurmaksızın, savaş patladığında Moskova'nın sıkı yapım çalışmaları içinde bulunduğunu, başlangıçta çalışmaların sürdürüldüğünü, ama şimdi yer yer durduğunu, bunun bir *sonucu* olarak da birçok evin hiçbir zaman tamamlanamıyacağını anlattı Nataşa'ya.

«Niçin hiç bir zaman tamamlanamıyacakmış?» diye karşı çıktı Nataşa. «Savaşın sona ereceğinden tamamiyle umut mu kestin?»

Ne var ki, barışı kavramaktaki tüm yetersizlikleri yüzünden hep savaş üzerine konuşmanın her yerdeki gibi

burada da sık sık ele alınan bir konu, bu alanda ateşli nutuklar atan belli başlı konuşmacının da büyük bir olasılıkla Kalyazin olduğunu düşünerek, sustu Sereja.

Nataşa birden bire ve ister istemez, Sereja'nın ağzından ne çıkacak diye beklediğini ve bu bekleyişten ileri gelen bir husursuzluk içinde bulunduğunu, bu durumdan yararlanan Sereja'nın da onun merakını gittikçe daha sık, aynı zamanda daha başarılı bir biçimde başka yönlere çevirmeye başladığını farketti. Sonra, Nataşa, Sereja'nın bitkin bir halde bulunduğunu akıl etti ve bilinçaltı bir çabayla kendini onun kafasından geçenleri anlamak isteğinden kurtarmaya çalışarak, kardeşine soyunup yatmasını önerdi. Ne var ki, beklenmedik bir şey araya girdi. Hafiften bir çıngırak sesi duyuldu. Çocukların eve döndüğünü düşünen Sereja, ablasının ardından gitmek için davranacak oldu, ama Nataşa ona eliyle gelmemesini işaret edip bir şeyler mırıldanarak yatak odasına geçti ve gözden kayboldu. Sereja pencereye gitti, ellerini arkasında bağlayıp, gözlerini boşluğa dikti.

O anda bir yücelmişlik hali içinde bulunan, bulutlar ve sisler arasında yüzen Sereja, bitişik odadaki zincirden boşanmış azgınlığın neden ileri geldiğini anlayamadı. Nataşa telefon alıcısını kavramış, enerjisini son damlasına kadar harcayarak, Sereja'nın gözleri önüne serili boşluğa veriştirip duruyordu. Köyün öte ucunda uzanan sonu gelmez çitler yönünde bir adam, sadece, yakınlarında tek kul bulunmayışı ve yolu üzerinden kimsenin geçmeyişi olgusu yüzünden göze çarpan bir adam, ölçülü, ağır adımlarla yürüyordu. Uzaklaşmakta olan adamı dalgın dalgın seyreden Sereja, hayal evinde, yakın bir tarihte içinden geçtiği kırların ağaçlık bir kesimini canlandırdı. İstasyonu, kazıktan ayaklar üstüne

düz bir tahta atılarak uydurulmuş, derme çatma, boş büfeyi, semaforun ardındaki tepeleri ve soğuk vagonları sıcacık çöreklerden ayıran kar yığılı tümseğin üstünde gezinen, itişe kakışa deliler gibi koşan yolcuları gördü. Bu arada adam çiti geçmiş, çitin arkasına dönmüş ve gözden kaybolmuştu.

Yine bu arada, yatak odasında da başka şeyler olmaktaydı. Telefona yöneltilen çığlıklar kesilmişti. Rahatlamış bir biçimde öksüren Nataşa şimdi bluzunun ne zaman hazır olacağını soruyor ve nasıl dikilmesi gerektiğini anlatıyordu. Sereja'nın yanına dönen Nataşa onun kendisini kınayan bakışlarla dikkatle süzdüğünü farkederek, «Kim olduğunu tahmin edebildin mi?» diye sordu. «Lemoh'tu. Burada, fabrikada çalışıyor, bu akşam da bize gelecek.»

«Ne Lemoh'u? Niye hep çığlık çığlığa bağırırsın sen?» diye alçak bir sesle ablasının sözünü kesti Sereja. «Beni uyarabilirdin önceden. İnsan evde kendini yalnız sanıp, gelişigüzel gevezelik eder de, bu sırada da bitişik odada çalışan biri olursa, insanın keyfi kaçar, tabiî. Orada terzinin olduğunu söylemen gerekirdi bana.»

Birbirlerinin neden söz ettiğini anlamadıkları için işler önce biraz daha karışıp, çatallaştı, ama sonra kökünden çözümlendi sorun. Yatak odasında kimsenin bulunmadığı Nataşa'nın, çok daha uzaktaki bir yere bağlı olan hattı kesildikten sonra, köyün tâ öbür ucundaki büroda oturan ve hattı kesen santralle de gevezelik ettiği anlaşıldı.

«Tatlı kızdır,» diye ekledi Nataşa. «Terzilik de yapar; maaşıyla geçinemiyor. O da geliyor bu gece. Ama kesin değil, zira cepheden bir ziyaretçi bekliyor.»

Sereja, birden bire, «Biliyor musun, ben gidip yatsam sahiden de iyi olacak,» dedi.

«İyi olur,» diye hemen kabul eden Nataşa, mektubunu alınca onun için hazırladıkları odaya götürdü kardeşini. Odaya giderlerken kardeşine yan yan bakan Nataşa, «Seni çürüğe çıkarmalarına şaştım,» dedi. «Hiç de topallamıyorsun.»

«Evet, düşün bir kere, hiç bir güçlük çıkarmadıkları gibi, heyet oybirliğiyle karar verdi.» Ablasının, yatak örtüsünü kaldırıp, çarşaf sermeye hazırlandığını farkederek, «Ne yapıyorsun?» diye bağırdı. «Bırak kalsın. Olduğum gibi yatacağım. Buna gerek yok.»

«Eh, sen bilirsin,» diye boyun eğdi Nataşa ve bir ev kadını gibi odaya göz gezdirdikten sonra, eşikte, «Doya doya uyu, hiç merak etme,» dedi. «Gürültü ettirmem ben onlara; eğer uyur kalırsan biz sensiz yeriz yemeğimizi, senin yemeğini de sonra ısıtırız. Yalnız, Lemoh'u unutmuş olman bağışlanır gibi değil; çok ilgi çekici, çok değerli bir adamdır, üstelik senden çok sıcak bir dille ve seni tanıyan biri gibi söz etmişti.»

«Peki, ama ne yapayım yani?» diye yalvardı Sereja. «Kendisini hiç görmedim, adını da ilk olarak şimdi duyuyorum.»

Ablasının kapıyı ardından kapayışında bile azıcık sitemli bir hava sezdi Sereja.

Askılarını çıkardı, yatağa oturup potinlerinin bağlarını çözmeye başladı.



Sereja'nın treni Vareti'ye, *Novik* torpidobotundan kara izni almış bir de denizci getirmişti. Denizcinin adı Fardibasov'du. Denizci, tahta bavulunu istasyondan doğruca büroya taşıdı, orada çalışan bir kadın akrabasını öptü ve buzları ezip, suları sıçrata sıçrata, iri adımlarla Makine Yapım Evine doğru yürüdü hemen. Gelişi, burada bir heyecan yarattı. Bununla birlikte, denizci, aradığı adamı bulamayıp da şimdi Otriganyev'in, son zamanlarda kurulan yeni yapım evlerinden birinde çalışmakta olduğunu öğrenince, aynı adımlarla İkinci Yedek'e yollandı ve az sonra, daralan demiryollarının birbirini kestiği makasta, ardiyeyi çeviren çitin arkasında buldu burasını. Demiryolu dik bir bayırın yamacını kirli bir fisto gibi tırmanıyor ve bir saldırıya karşı açık oluşuyla da insana ürküntü veriyordu, zira ormanın kıyısında bir aşağı, bir yukarı gidip gelen, piyade tüfeğiyle silâhlanmış topu topu bir tek nöbetçi vardı. Yolu bırakan Fardibasov tarladan aşağı doğru, tümsekten tümseğe sekerek ve durgun suları yaz dolayısiyle kokuşmuş hendeklerde gözden kaybolarak bir koşu tutturdu. Sonra tahtadan bir barakanın bulunduğu tepeye tırmandı; bu barakayla sıradan bir sundurma arasındaki biricik fark, barakadan, burada egemen olan sessizlik içinde, sık sık kar toplarına benzer buhar kümeleri çıkmasıydı.

İzinli denizci basamakları koşa koşa çıkıp, kapıyı avucuyla döverek, «Otriganyev!» diye bir homurtu koyverdi. Bir sürü köylünün oradan oraya çuval aktarmakta olduğu, yıldırım gibi dönen kasnağı hız yüzünden hareketsiz gibi görünen ve açık araziye karşı sadece, derme çatma bir örtüden başka bir şey olmayan bindirme kaplama tahtalarıyla korunan korkunç bir motorun müthiş bir gürültüyle çalışmakta bulunduğu yapının derinliklerine, tekrar, «Otriganyev! diye böğürür gibi seslen-

di denizci. Motorun altında, hareket aktarma çubuğunun çılgın levyesi, pistonları sıkıştırıyor, çöküyor, döşemenin altına geçiyor, burkulmuş bacağını sürükerek geri çekiyor ve bu Aziz Vitus dansıyla bütün yapıyı korkudan tir tir titretiyordu.

Makinenin yanından, kurumuş bacağı üstünde iki büklüm kalkıp seke seke geldikten sonra ancak kapının eşiğinde doğrulabilen topal bir miskine, yeni gelen, merhaba anlamında, «Tulumbadan ne çekiyorsunuz burada?» diye sordu hemen.

«Yeremka!» Topal tam taşı gediğine oturtmaya hazırlandığı sırada, dolu dolu gelen şiddetli bir *mahorka* * öksürüğü nöbetine yakalandı. Veremli bir insanınkini hatırlatan sarhoş sesiyle, «Kloroform,» dedi ve yeniden hırıltılı bir gıcık tuttuğu için sadece elini sallamakla yetindi.

Denizci, topalın öksürük nöbetinin geçmesini beklerken, sevgi dolu bir sesle, «Ah, ne malın gözüsünüz sizler!» dedi.

Ne var ki, öksürüğün sonu gelmedi bir türlü, zira tam o sırada molaları biten Tatarlardan ikisi çabuk çabuk bir duvarcı merdivenine tırmanmış, inanılmaz bir gürültü çıkarmaya başlayan karıştırıcıya yukardan kireç boşaltmışlar, bunun üzerine bütün barakanın içini dolduran, genzi müthiş yakan, dalga dalga beyaz bir toz bulutu kalkmıştı. Bu bulut içinde Fardibasov bağıra bağıra, kâtibin hakkını yiyip izninden kırptığını, günlerinin sayılı olduğunu anlatmaya — ondan sonra da izninin bitimine kadar kendisiyle ava çıkması için arkadaşını

(*) Mahorka: Kara Rus tütünden, sert içimli bir sigara markası.

zorlamaya başladı. Tâ istasyondan buraya kadar kırları aşıp bunun için gelmişti.

Fardibasov çıraklarla, askere çağrılmayı bekliyenlerle tatlı tatlı eğlenip, savaş gereçleri yapan fabrikaları alaya alarak bir süre oyalandıktan sonra, gitmeye hazırlanırken, geçenlerde, tam Noel arefesinde, Fin Körfezi'nde bir Alman mayın tarlasına düşen teknesinin nasıl havaya uçtuğunu anlattı; ne var ki, bütün bu anlattıkları, olayda yer alan kişiler yönünden, Fardibasov'un kendini kabadayı göstermek için uydurduğu palavralardan başka birşey değildi, zira Fardibasov Novik torpidobotundayken, sudan meydana gelen ve korkunç derinlikteki sımsıkı ilmek içinde sıkışıp dibi boylayan, aynı filodan başka bir torpidobot idi.

*
**

Alacakaranlık çöküyordu; hava ayazdı; mutfağa su taşınıyordu. Çocuklar eve dönmüş ve Sereja'nın odasından uzağa sepetlenmişlerdi. Nataşa ara sıra usulca kapıya sokuluyordu. Ama Sereja uyuyamıyordu: uyuyormuş gibi yapıyordu sadece. Odanın dışında, bütün ev alacakaranlıktan akşama geçiş telâşı içindeydi. Sereja'nın, döşemelerle kovalardan gelen o usandırıcı esirler türküsüne takılan kafasından, bütün bu hareket, gidiş geliş bittiği vakit, aydınlıkta herşeyin ne kadar tanınmaz bir görünüş alacağı düşüncesi geçiyordu. Sereja sanki oraya aynı günde ikinci sefer gelmiş gibi hissedecekti kendini, daha da önemlisi, karşılıklı konuşmaya oturduğu zaman iyice dinlenmiş bulunacaktı. Lâmbaların daha şimdiden bir dereceye kadar yaratmış olduğu, yeniliğe hazırlanış duygusu, soyut biçimlerden somut biçimlere geçerek, evin içinde bir kaynaşma, bir mırıltı halinde

duyuruyordu kendini. Yeniliğe hazırlanış, çocuk seslerinde dayının nerede olduğunu, ne zaman gideceğini soruyor, yine çocuk seslerinde, kendilerine öğretildiği gibi hiç yüz vermeden, dik dik, kabahatsız kedi Mişka'yı azarlıyordu. Bir sürü ana öğütleri, tenbihleri arasında, çorba dumanları arasında, ortalıkta dört dönen bu yeniliğe hazırlanış duygusu kanat çırparken, peçeteleri deviriyor, tabaklara çarpıyordu. Hiç bir itiraz, bu duygunun, titiz, sinirli eller tarafından yeniden sarılıp sarmalanılarak, içeri soğuk hava girmesin diye de telâşla kapı dışarı edilip tekrar gezintiye gönderilmelerine engel olamadı. Yine o akşam, oldukça geç bir saatte, bu duygu, Kalyazin'in bas sesinde ve on yıllık evlilik hayatına rağmen herhangi bir denetime asla boyun eğmemiş bastonuyla kaloşlarına yöneltilen baskında cisimlendi.

Sereja uyuyabilmek için, hayalinde en kolay canlanabilecek olan tabloyu, bir yaz gününün öğle vaktini inatla gözlerinin önüne getirmeye çalıştı. Böyle bir görüntü gözlerinin önünde belirdiği, kendisi de bu görüntüyü hep gözlerinin önünde tutabildiği takdirde, görüntünün, gözlerini mühürleyeceğini, horultular içinde ayaklarına ve beynine saldıracağını biliyordu. Ne var ki, sıcak bir Temmuz manzarasını bir kitap gibi uzun zaman burnunun dibinde tutarak yatmasına rağmen, uyku yine de gelmemekte direndi. Sereja'nın hayal evine sokula sokula, her nasılsa 1914 yazı sokulmuş, bu da onun bütün hesaplarını altüst etmişti. Bu yaza bakmak, onun uyku getirici duruluğunu bulutlu gözlerle emerek bu yazı seyretmek olanaksızdı; tam tersine, bu yaz Sereja'yı düşündürüyor, onu anılar arasında dolaştırıyordu. Bu nedenle biz de Usoli'deki bu evden uzun bir süre için çekileceğiz.

Nataşa'ya Usoli'de bir sürü iş ısmarlanmış, o da, ufak notlar ve bir sürü silip karalamalarla okunmaz hâle gelen bu listeyle 1913 yılı baharında Moskova'ya varışında şehri felllik fellik dolaşmıştı. Sonra da Sereja'nın yanında kalmıştı Nataşa; ama Sereja şimdi, yapı kerestelerinin kokusundan, kendisini çevreleyen durgunluğun uğultusundan ve köy yollarının durumundan, ablasının Kislovka caddesindeki odasından günlerce ayrı kalıp da bütün vaktini harcayarak minnettar bırakmaya çalışmış olduğu kişileri bütün gerçekliğiyle hayalinde canlandırabildiğini sanıyordu. Fabrikanın memurları bir aile gibi, tam bir dostluk havası içinde yaşıyorlardı. Kocanın görevi karıya devredildiğinden, Nataşa'nın 1913'teki seyahati resmî bir onay bile kazanmıştı. Bütün bu saçmalıkları mümkün kılan biricik neden, ucu harcıraha dayanan o soyut zincirdeki bütün halkaları, hepsi de sürü sürü koşulların etkisi altında bulunan insanların meydana getirmiş olmasıydı. O insanlar, karla kaplı beş bin kilometrelik — baştan aşağı kara cahil — bir alanın orta yerinde, etkisi altında bulundukları koşullar içinde, çeşitli derecelerdeki okur yazarlıklarıyla, ufacık bir adaya sıkışmışlar gibi, burun buruna yaşamak zorundaydılar. Fırsattan yararlanan idare, mektuplaşma yoluyla kolayca giderebileceği önemsiz birtakım anlaşmazlıkların aydınlatılması için kendi adına görüşmelerde bulunmak üzere Nataşa'ya bazı yetkiler bile vermişti; Nataşa'nın ikide birde İlyinka'ya gitmek zorunda kalışının ve bu ziyaretlerini son derece üstü kapalı bir tarzda açıklayışının nedeni buydu işte. Nataşa bu «ziyaret»leri dikkati çekecek kadar komik tırnaklar içine alır, aynı zamanda bu tırnakların «elçilik derecesinde önemli» hususları içine aldığını da belirtirdi. Bununla birlikte, boş vakitlerinde ve özellikle akşamları, Moskova'lı arkadaşlarıyla, kocasının arkadaşlarını da ziyaret ederdi.

Nataşa, onlarla tiyatrolara, konserlere giderdi. İlyinka bürosuna gittiği zamanlar yaptığı gibi bu eğlencelere de bir iş görünüşü, ama tırnak içine alınmaya gelmeyen bir iş süsü verirdi. Bunun nedeni ise, şimdi Moskova Sanat Tiyatrosu ile Korş Tiyatrosuna yaptığı ziyaretleri kendileriyle paylaşmakta olduğu insanlara onu bağlayan önemli bir geçmişin varlığıydı. Eski günlerin her elekten geçirilişinde, her istendiği zaman ateşli yorumlarda bulunmak üzere el atılmaya elverişli bu geçmiş, şimdi onların eski ilişkilerinin biricik kanıtı olarak kalmıştı. Geçmişin çok uzakta kalışı dolayısiyle birbirleriyle sıkıca kaynaşan bu insanlar hep bir araya toplandılar, zira kimi doktor, kimi mühendis, kimi de avukat olmak üzere ayrı ayrı meslek dallarında idiler şimdi. Geçici bir süre için ara verdikleri öğrenimlerine yeniden başlayamamış olanlar, *Rus Sözü*'nün bürolarında çalışıyorlardı. Hepsinin aileleri, edebiyata dalanlar dışında, yine hepsinin çocukları vardı. Tabii, hiçbiri ötekine benzemiyordu ve onlar koyun sürüsü gibi hep bir arada değil, başka başka sokaklara dağılmış olarak yaşıyorlardı. Bu yüzden, Nataşa bunlardan birini ziyaret edeceği zaman, Kislovskaya'dan Vozdvişenka'daki tramvay durağına karar yürürse, başka birine gitmek için yola çıktığı zaman da, her biri ötekinden daha çarpık, daha sinir bozucu, daha şamatalı sokakları geçerek, Gazetnaya, Kamergerski gibi yerler boyunca yürümek zorunda kalırdı.

Bir hayır kurumunun düzenlediği, Çehov'un eserlerinin müzik eşliğinde ezbere okunacağı, şarkıcıların şarkı söyleyeceği bir konsere gitmeden önce uğramak zorunda bulunduğu arkadaşlarında geçen bir olay dışında, Nataşa'nın Moskova'da kalışı süresince geçmişten hiç söz edilmediğini belirtmek gerekir. Hattâ o seferin-

de bile, Nataşa arkadaşının tuvalet kutusunda «Kadınların Yüksek Eğitimi» döneminden kalma kırmızı bir boyunbağı bulur bulmaz hayallere dalmaya başlayınca, çabuk giyinsin diye boyuna acele ettirdiği, giyinmesi biten arkadaşı ve arkadaşının kocasıyla birlikte, üçü birden, üzerinde yeniden canlanan hayallerin yüzmeye başladığı aynaya sırtlarını dönerek, bir bahar akşamının yeşil, cam gibi soğuk havasına, dışarıya atmışlardı kendilerini. Geçmişten söz etmeyişlerinin bir nedeni de, içlerinden, yeni bir devrim olacağına inanmalarıydı. Günümüzde bile hoşgörülen bir kendi kendini kandırma dolayısiyle, devrimin, tıpkı geçici bir süre için sahneden kaldırılıp da sonra yeniden başlatılmış bir dram gibi, aynı kişiler aynı rolleri, yani hepsi de eski rollerini oynamak üzere yeniden sahneye konacağını hayal ediyorlardı. Ülkülerinin herkes tarafından sevildiğine derin bir inanç beslemeleri ve kendi inançlarını halk üzerinde denemenin gerektiği görüşünü taşımaları, onların bu hayallerini daha da olağan kılmaktaydı. Rusya'nın o günkü genel durumuna bakarak, devrimin tam anlamıyle ve bir dereceye kadar da çevresel bir acayiplik gösterdiğine inandıklarından, böylesine ustalık ve incelik isteyen bir işi omuzlarına alacak yeni amatörlerin, devrime bağlı kişilerin nereden çıkacağı konusunda şaşırıp kalmakta haklı olabilirlerdi.

Bütün ötekiler gibi, Nataşa da, gençliğinin en zorlayıcı isteğinin sadece daha ileriki bir zamana bırakıldığına ve vakti gelince tatmin edileceğine inanıyordu. Nataşa'nın karakterindeki bütün kusurları, onun bu inancını açıklamaktaydı. Bu, onun kendine güveninin de nedeniydi; bu kusuru mazur gösteren tek şey de onun bunu bilmeyişiydi. Bu inancı, aynı zamanda Nataşa'nın içini tükenmez bir ışıkla aydınlatan, belirli herhangi bir

şeyle de kıyaslanamayan, onun kendine özgü, amaçsız doğruluğunu, herşeyi bağışlayan anlayışlılığını da açıklamaktaydı.

Nataşa, akrabalarından, Sereja'nın hayatında bir şeylerin yer almakta olduğunu duydu. Sereja'nın yanıp tutuştuğu kadının adından tutun, — kadının adı Olga idi — onun bir mühendisle evli ve kocasıyla mutlu olduğuna kadar herşeyi öğrenmişti. Nataşa bu konuda kardeşine hiç bir şey sormadı. Böylece, davranış kurallarına uyarak tedbirli hareket eden Nataşa, seçkin kişilere yakışır biçimde, bu tedbirli davranışını, kendi kapalı toplumsal sınıfına özgü bir erdeme bağladı. Sereja'yı sorguya çekmedi, ama kendisi kişiliğiyle bir duygululuk ve düşüncelilik ilkesini temsil ettiğine göre, kardeşinin de öyküsünü ona anlatması gerektiğini düşünerek ve bu düşüncesini ona ima yollu belli ederek, Sereja'nın kendiliğinden açılmasını bekledi. Sereja'nın birden bire ona itirafta bulunmasını bir ablalık hakkı gibi kabul edip, bu itirafları sadece hevesle değil, ondan da öte bir sabırsızlıkla bekledi; kardeşinin öyküsünün, yazılı olmayan toplum kurallarına uygun evlilik bağları ile güçlü, sağlıklı bir duygu arasındaki dramatik çatışma demek olan serbest aşk öğesini ve Leonid Andreyev'i[1] hemen hemen bütünüyle içine aldığını hesaba katmış olsa bile, Nataşa'ya gülünemez. Bu arada, gözü dünyayı görmeyen budala çapkın durumuna düşmekten

(1) Leonid Nikolayeviç Andreyev: (Doğumu 1871; ölümü 1919) Rus yazarı. Öyküleri Sembolizm akımını taklit eden klişeler ve dekadan bir üslûpçulukla yüklüdür. Hastalıklı, ama ilginç temasları, başarısız 1905 devriminde umduklarını bulamayan, bıkkın entellektüeller üzerinde etkileyici olmuştur. 1917 devriminde Bolşevikler'e cephe almış. Finlandiya'ya kaçmıştır.

çok, gem vurulmuş bir bayağılığın temsilcisi olmak etkilemişti Sereja'yı. Sereja'nın kendini tutamadığı bir seferinde de, ablası, kardeşinin kaçamaklı cevaplarını kendine göre yorumladı ve Sereja'nın isteksizliğinden, ihmalciliğinden, aşıkların aralarının bozulmuş olduğu sonucunu çıkardı. Bundan sonra Nataşa'nın rekabet duygusu daha da güçlendi, zira son derece çekici öğeler listesine, şimdi, Nataşa'ya göre dram için en gerekli öğe de eklenmiş bulunuyordu. Çünkü, Sereja, onun kuşağından beş yıl şu kadar ay sonra doğduğu için, kendisinden ne derece uzak olursa olsun, Nataşa'nın gözleri kör değildi ve kardeşinde soya çekim dolayısiyle bir budalalık, bir yaramazlık yapma eğiliminin bulunmadığını yanılmayacak kadar kesinlikle anlamıştı. Nataşa'nın tanıdıkları arasında yaydığı «dram» kelimesi ise, kardeşinin kelime dağarcığından almadığı biricik kelimeydi.

II

Son sınavını da başarıyla verince, kasketini başına geçirmeyi unutarak kendini sokağa dar atan Sereja, olayın etkisine kapılıp, çevresine heyecanla göz gezdirirken, pek çok şeyi geride bırakmış bulunuyordu. Arabanın sürücü yerinde yan oturmuş, kaftanının açılmış etekleri arasından çizmesinin koncu görünen genç bir *izvoşçik*,[1] gözlerini atının üç beş santim altında bir yere dikmişti; kendini tamamiyle, Mart havasının herşeyi unutturan duruluğuna bırakmış bir halde, kayıtsızlık içinde, geniş meydanın herhangi bir köşesinden çağırılmayı bekliyordu. Parke döşeli sokakların gümbürtüsü, izvoşçik'in bu özgür ve rahat tavrının bir kopyası halinde arabanın okları arasında gözlerini kırpıştıran bakla kırı kısrağı olduğu gibi kaldırıp getirmiş de, arabaya koşmuştu sanki. Çevredeki herşey atla sürücüyü taklit ediyor gibiydi. İri, temiz parke taşlarıyla döşeli, girintili çıkıntılı, yukarı doğru bel vermiş kaldırım, kenar taşları ve sokak lâmbalarıyla sınırlanmış sorguçlu bir fermanı andırıyordu. Evler, bir bahar arefesi uyanıklığı içinde ve âdeta dört lâstik tekerlekten, oynak bir zemin üzerindeymişler gibi, boş boş bakan suratlarını kaldırmışlardı. Sereja çevresine bakındı. Bir parmaklığın gerisinde, oradaki ev yüzleri içinde en kurşunî,

(1) İzvoşçik : arabacı.

en bakımsızının üstünde bir kapı — Sereja'nın oniki yıllık hayatı üzerine sesssizce kapanan cansız, ruhsuz bir kapı, sanki sıcaktan bunalmış gibi tembelce koyvermişti kendini. Daha kapı kapandığı anda o yıllar duvarların ardında kalmıştı ve artık o yıllara dönüş yoktu bir daha. Sereja evinin yolunu tuttu. Donuk renkli bir günbatımı, ısırıcı soğuğuyla, ansızın Nikitskaya caddesinin üzerine indi. Buzlu bir erguvan rengi, taşları sımsıkı kavradı. Sereja, gelip geçenlere bakmaya utanıyordu. Başından geçenler yüzünden okunuyordu ve yüz çizgilerine, bu saatteki Moskova hayatı gibi coşkun gülümseyişi egemendi.

Ertesi gün, Sereja, bir kız lisesinde öğretmenlik yaptığı için öteki kız liselerinde de neler olup bittiğini bilen bir arkadaşına uğradı. Arkadaşı, kışın Sereja'ya, Basmannaya caddesinde özel bir lisede iş bulabilme olanağından söz etmişti; lisede edebiyat ve psikoloji okutan öğretmen ilk bahârda emekliye ayrılınca, ondan boşalacak yere Sereja'mn gelebilmesi olanağının bulunduğunu söylemişti.

Okul kitaplarındaki edebiyata da, psikolojiye de katlanamazdı Sereja. Ayrıca, kızlar arasında sebepsiz yere, boş yere terleyeceğim, dolayısıyle kız lisesinde aslâ öğretmenlik yapamıyacağını da biliyordu.

Ne var ki, bütün o sınav heyecanlarının sonunda bitkinleştiğinden, şimdi sinirlerini gevşetiyor, yani günlerin ve saatlerin kendisini istedikleri gibi kullanmalarına izin veriyordu. Tam üniversitenin eşiğine gelmişken, birisi bir çuval inciri berbat etmişti de, Sereja, bütün şehirle birlikte, içi onları, dışı başkalarını yakan anılar içinde yuvarlanarak, kendini kaldırımların katı, kurşuni kucağına bırakmıştı sanki. İşte bu ruh hali için-

de, Plyuşçiha caddesini kesen sokaklardan birine, öğretmen arkadaşının bir kira odasında oturduğu sokağa daldı.

Tek tek kiraya verilen odalar, arabaların çekildiği çok geniş bir avluyla dış dünyadan ayrılmıştı. Tek sıra halinde dizilmiş, okları akşam göğüne dönük boş binek arabaları, derisi yeni yüzülmüş bir masal hayvanının omurgasını andırıyordu. Serin genişliğin —çırılçıplak, insanın yüreğini burkan genişliğin— varlığı burada, sokaktakinden daha güçlü duyuluyordu ve burada, sokaktakinden daha çok gübre, daha çok saman vardı. Sereja'yı dalgalarının sırtına alıp, buraya sürükleyen o tatlı kurşunîlik burada heryerden çoktu. Dışardaki üç kollu sokak lâmbasından güç alarak, sigara dumanları arasında gevezelik ettiği bu kira odalarına nasıl sürüklendiyse Sereja, aynı biçimde ertesi gün alacakaranlıkta Basmannaya caddesinde aldı soluğu. Burada, kız okulunun mülkü olan sincap rengi, gümüşî toprağı yer yer tırmıklanmış bakımsız büyük bahçedeki fırça gibi yerden fışkırmışa benziyen çıplak, ve kurumuş ağaç dallarına tepeden bakarak, okulun Müdiresiyle sıkıcı bir konuşma yaptı.

Derken birdenbire, geçen haftanın o isteksiz dönüp dolaşmalarından biri sırasında, kendini Fresteln ailesinin oğlunun özel öğretmeni olarak büyük ve güzel bir evde buldu, isteksizliği atıp burada kaldı; bununla birlikte, bu işi kimin hatırı için yaptığını söylemek de oldukça güçtür. Ama Sereja'nın burada kalışına yine de şaşmamak gerek. O evde yatıp kalktıktan, yiyip içtikten başka, lise öğretmenlerinden de iki kat çok ücret alıyordu. Öğrencisine ders vermesi için ayrılan odaya bitişik, üç pencereli odası da kocamandı ve öğrencisiy-

le uğraştığı zamanlar dışındaki boş vaktini istediği gibi kullanmak hakkına sahipti. Sereja âdeta, Fresteln'lerin kumaş fabrikasından başka herşeye sahipti denebilir, zira hayatında bu kadar şeyi hiç böylesine kolaylıkla, böylesine rahatlıkla bulmamıştı. (Ona oldukça yüklü bir avans da vermişlerdi); çayını içtikten, kitaplarla işini bitirdikten sonra, mermer salondan aşağı inip, birbirine paralel yaya kaldırımları bulunan ve hafif bir meyille acele acele, dönemecin ardında gizli meydana giden, kaldırım taşları yeni döşenmiş güneşli sokağa çıkıyordu. Burası Samoteh mahallesiydi ve kendisinin pek sık geldiği bir semt değildi, ama yine de, daha ilk sokağa çıkışında iki tanıdığıyla karşılaştı Sereja. Birincisi, karşı kaldırımda yürüyen ve Balz'daki o unutulmaz akşam orada bulunan bir adamdı. O akşam kardeşiyle birlikteydi orada bu genç adam. İki kardeşten büyüğü mühendisti, küçüğü ise, Sereja'ya, ticaret okulunu bitirdikten sonra askerliğini yapmak zorunda olduğunu, ama kendisinin gönüllü mü gideceğini yoksa askere çağırılmayı mı bekliyeceğine karar veremediğini söylemişti. Şimdi bu delikanlının sırtında gönüllü üniforması vardı ve onun üniformalı oluşundan Sereja'ya öylesine sıkılganlık gelmişti ki, karşı kaldırıma geçmeden, hattâ durmadan, sadece başıyla selâmlamakla yetindi delikanlıyı. Gönüllü de durmadı, zira o da karşı kaldırımdan Sereja'nın sıkılganlığını sezmişti. Ayrıca, onları kendisiyle tanıştırmadıkları için, Sereja kardeşlerin soy adlarını da bilmiyordu; hatırında kalan biricik şey, ağabeyin kendine güvenen tipte, belki de hayatta başarı kazanmış, küçük kardeşin ise daha ağır başlı ve çok daha ince bir insan olduğuydu.

Sereja ikinci tanıdığıyla yürürken kaldırımda karşılaştı. Petersburg gazetelerinden birinin editörü olan

şişmanca, hoş sohbet bir adamla burun buruna geldi. Kovalenko'ydu adamın adı. Sereja'nın eserlerini biliyor ve bunları beğeniyordu; ayrıca, Sereja'yı gayrete getirmek ve vaktiyle tuhaf yaradılışlarına hayranlık duyduğu bir sürü başka gencin de yardımlarıyla onu yeniden edebî çalışmalara başlatmak niyetindeydi. Kovalenko, onların vaktiyle enerjilerini böyle ziyan etmelerinden ve buna benzer başka saçmalıklardan, hiç değişmeyen bir gülümsemeyle sözederdi hep. Bu gülümseme onun yaratılışının bir özelliğiydi, zira her yerde komik bir taraf bulup çıkartır ve bu alaycılığıyla sanki kendini onlara karşı korurdu. Sereja'nın terbiyeli bir tavırla sorduğu sorulardan kaçınarak, ona şimdi ne yapmakta olduğunu sordu Kovalenko, ama Sereja, Frestelnler'in evi dilinin ucuna geldiği halde, ne olur en olmaz diye çabucak bir yalan kıvırarak, yeni bir öykü üzerinde çalıştığını söyledi. Kovalenko'nun, kendisine mutlaka öykünün temasını soracağını bildiği için de, hemen oracıkta bir öykü kurmaya başladı kafasında.

Ne var ki, Kovalenko böyle bir soru sormadı, bir ay kadar sonra, Moskova'ya ikinci gelişinde buluşmaları için Sereja'dan söz aldı ve konuşmasına aralık vermeden, yarı yarıya boşaltılmış dairelerinde kalmakta olduğu ahbapları hakkında ağzının içinde bir şeyler geveliyerek, bu ahbaplarının adresini çabucak bir kâğıt parçasına karaladı.

Sereja, hiç bakmadan kâğıdı aldı, dörde katladı ve yelek cebine koydu. Kovalenko'nun bütün bunları yaparken yüzünden bir an bile eksik olmayan alaycı gülümseyiş Sereja için hiç bir anlam taşımıyordu, zira bu gülümseyiş Kovalenko'nun ayrılmaz bir parçasıydı.

Kendisine iyilikler dileyen Kovalenko'ya Allahaısmarladık diyen Sereja, aralarında konuşacak hiç bir

şey kalmadığını kesin, aynı zamanda dostça bir tavırla kendisine belli ettiği bu adamla yanyana yürümek zorunda kalmamak için başka yoldan eve döndü. O sırada kafasının içinde bir fırtına kopmakta olduğunu da hayretle farketti. Kafasının içinde esen şeyin rüzgâr değil, uydurduğu öykünün devamı olduğunu anlayamadı; öykünün devam etmesi sonucunda da, yavaş yavaş hem bu karşılaşma, hem bütün öteki olaylar kafasının içinde silinmeye başladı. Sereja, öykünün temasını doğrudan doğruya kendi niteliklerinden birinin, düşünceler doğuran, izlenimlerden etkilenme niteliğinin oluşturduğunu da anlayamadı; çevresindeki herşeyin olağanüstü bir görünüşe sahip bulunması ve kendisinin sınavlarında, işinde, dünyadaki başka herşeyde başarı kazanmış olması gerçeği de duygularının harekete gelmesine yardım etmişti.

*
**

Sereja'nm Fresteln ailesi yanına özel öğretmen olarak girişi, ev içinde arka arkaya gelen bir sürü değişikliklerle aynı zamana raslamıştı. Değişikliklerden bazıları, Sereja'nm gelişinden önce yer almıştı; bir kısmı da ilerde yer alacaktı. Sereja'nm gelişinden kısa bir zaman sonra karı koca, aralarındaki —hayat boyu sürecek— ağız kavgalarını ipi koparma durumuna getirmişler ve bir kararla evin başka başka katlarına çekilerek birbirlerinden ayrı yaşamaya başlamışlardı. Bay Fresteln, zemin katın, giriş holünden çocuk odası ile Sereja'nm odasının sağına kadarki yarısını kendine ayırdı. Bayan Fresteln ise, üst katı olduğu gibi işgal etti; burada üç yatak odasıyla konuk odasından başka, Pompei stili dinlenme odasını da içine alan iki cephesi pencereli kocaman bir dans salonuyla, bitişiğinde servis odası bulunan bir de yemek salonu vardı.

Bahar o yıl erken gelmişti. Öğleleri hava ılık oluyor insanın iştahını kabartıyordu. Bahar, takvim yapraklarının önünde, hızını hiç kesmeden doludizgin ilerliyor, ev halkını yaz tatilleri için hazırlıklarda bulunmaya zorluyordu. Frestelnler'in, Tula eyâletinde bir malikâneleri vardı. Şehirdeki ev o güne kadar sadece havanın ılık olduğu sabahlarda, sandıklarla bavulların havalandırılması sayesinde temiz hava gördüğü halde, daha şimdiden yazlık ev kiralamak isteyen hanımefendiler, çoluklu çocuklu kadınlar evin cümle kapısını aşındırmaya başlamışlardı artık. Eski kiracılar, bir mucizeyle ailenin yeniden bağrına bastığı aziz ölüler gibi karşılanıyordu, ama yeni kiracı adaylarıyla bunlar, malikânenin taş kanatları ve ahşap müştemilâtı üzerinde tartışmalara girişiyor, antrede vedalaşırken de, Aleksinskiy havasının gençlerin gelişmesine yararlı özel niteliği, öve öve bitiremedikleri Oka manzaralarının güzelliği üzerinde ısrarla duruyorlardı. Şurası da var ki, bütün bunlar bir gerçekti.

Avluda halılar dövülürken, halılardan yumak yumak yükselip yağlı göğe yerleşen sinir bozucu tozlar havaya sanki yakından kopacak fırtınaların tohumlarını ekiyordu. Ancak, bir tül gibi baştan aşağı halılardan çıkan tozla kaplanmış olan yanaşmanın başını kaldırıp göğe bakış tarzından, yağmur yağmayacağı anlaşılıyordu. Evin içinde üniforma giyen uşak Lavrentiy, sırtında frak yerine gösterişli bir ceket, koltuğunun altında da halı dövmeye yarıyan sopa olduğu halde antreden geçip avluya çıktı. Bunları seyreden, naftalin kokusunu ciğerlerine çeken ve hanımefendilerin konuşmalarına parça parça kulak misafiri olan Sereja'ya ister istemez, bütün ev halkı yolculuğa çıkmak için giyinip kuşanmış da, havası nemli, sıcak ve boğucu titrek yapraklı huş ağaçlarından, defne ağaçlarından bir çadırın altına dal-

maya her an hazırmış gibi bir his geldi. Bütün bunlara ek olarak, Bayan Fresteln'in can yoldaşı, yol verileceğinden henüz hiç söz edilmemesine rağmen, başka bir yere gitmeye hazırlanıyor, kendine yeni bir iş aradığı için hafta içinde bile ortalıkta gözükmüyordu. Bu kadının adı Anna Arild Tornskjold idi, ama evin içinde ona kısaca Bayan Arild derlerdi. Danimarka'lı olan Bayan Arild hep karalar giyerdi ve bu kadını, görevlerinin gereği yapmak zorunda olduğu işleri yaparken görmek hem iç sıkıcı, hem de tuhaftı.

Kendini hep bu böyle herkesten uzak tutan, insanın ruhuna kasvet veren bir hali vardı. Salonu bir uçtan bir uca, iri adımlarla çaprazlama geçer, geniş bir eteklik giyer, saçlarını tepesinde topuz yapar ve Sereja'ya hep, bir suç ortağı gibi sempatiyle gülümserdi.

⁂

Böylece, öğrencisi tarafından tapılırcasma sevilen ve Fresteln'ler ile son derece sıkı fıkı olan —hangisinin daha geçimsiz olduğunu söylemek güçtü, zira birbirlerinin yüzüne karşı bir şey söylememelerinin acısını çıkarmak istercesine, her ikisi de, Sereja'yı yalnız yakaladılar mı, birbirlerini çekiştiriyorlardı— Sereja'nın, elinde bir kitapla, kovalamakta bulunduğu kediye yönelttiği saldırıdan vazgeçerek, avludan bahçeye çıktığı gün, hiç farkedilmeden geldi.

Bahçedeki patikalar, dökülmüş leylâklarla örtülüydü ve sadece, kameriyedeki bir iki leylâk ağacının üstünde hâlâ çiçek vardı. Bu leylâk ağaçlarının altında Bayan Arild oturmuş dirseklerini masaya dayamış, başını yana eğmiş, harıl harıl yazı yazıyordu. Leylâktan yükü altında hafif hafif sallanan, dört yapraklı kül rengi

çiçekleri taşıyan bir dal, tepeden Bayan Arild'in ne yazdığını gözetlemeye çalışıyordu boş yere. Boş yere, zira Bayan Arild'in açık kestane rengi saçlarının üç örgülü geniş topuzu, hem mektupları, hem mektupların yazarını bütün dünyada gizliyordu. Masanın üstünde bir el örgüsüyle birlikte, bir yığın da açılmış mektup duruyordu. Gökte, leylâk rengiyle mektup kâğıtları rengini taşıyan bulutlar yüzüyordu. Gök ise, kurşunîye çalan çelik rengiyle, bulutların hareketine bir sükûnet katıyordu. Adım sesleri duyan Bayan Arild ilk iş olarak kurutma kâğıdıyla dikkatle kuruladı mektubunu, sonra sâkin bir tavırla başını kaldırdı.. Onun oturduğu sıranın yanıbaşında, demirden bir bahçe iskemlesi duruyordu. Sereja kendini iskemleye bıraktı ve aralarında, Almanca, bir konuşma geçti.

Kollarını sıranın arkalığına takıp, dosdoğru Sereja'nın gözlerinin içine bakarak «Çehov'u, Dostoyevsky'i bilirim» diye başladı Bayan Arild. «Beş yıldanberi de Rusya'da bulunuyorum. Sizler Fransızlardan betersiniz. Sizler bir kadının varlığına inanabilmek için mutlaka onun tatsız bir takım sırlara sahip bulunduğunu varsaymak gereğini duyarsınız. Sanki kadın, meşru durumunun aydınlığında, kaynamış su kadar renksiz bir şeymiş gibi. Ama kadın, perdenin üzerine müstehcen bir gölge düşürdüğü zaman iş değişiyor: bu silûet üzerinde hiç bir tartışmaya girmiyor, ona en yüksek değeri biçiyorsunuz. Henüz Rusya'nın taşra hayatını görmedim, ama şehirlerde, karanlık, dar sokaklara duyduğunuz zaaf, sizin kendi hayatınızı yaşamadığınızı ve her birinizin kendi çapınızda, başka birinin hayatını paylaşmak için yırtındığınızı ispatlıyor. Danimarka'da durum böyle değil. Durun, daha sözümü bitirmedim...»

Sözünün burasında, mektubunun üzerine leylâklar dökülmüş olduğunu görerek o yana dönen Bayan Arild, özene bezene üfledi leylâkları. Bir saniye sonra, sessizliği bozarak devam etti :

«Geçen ilkbaharda, Mart ayında kocamı kaybettim. Genç öldü. Daha otuz iki yaşındaydı. Rahipti kocam.»

«Yalnız, izin verirseniz şurasını söylemek isterim ki» diye kadının sözünü tam kafasında plânladığı gibi kestiği halde, birdenbire tamamiyle başka bir şey söylemeye karar veren Sereja, «ben de İbsen'i okudum, ama sizi anlamıyorum,» diye devam etti. «Hata ediyorsunuz. Bir tek eve bakarak bütün ülke üzerine yargıda bulunmak haksızlıktır.»

«Ha, demek bunu söylemek istiyordunuz, öyle mi? Frestelnler'den söz ediyorsunuz, değil mi? Hakkımda çok güzel düşünceler edinmiş olduğunuz anlaşılıyor. Size oranla, bu gibi hatalara düşmekten çok daha uzak bulunuyorum ben; bunu da hemen ispat edebilirim size. Frestelnler'in Yahudi olduklarını ve bunu bizden sakladıklarını farkettiniz mi siz?».

«Çok saçma! Bunu da nereden çıkardınız?»

«Hiç de gözlemleri güçlü bir insan değilmişsiniz! Halbuki ben böyle olduğuna eminim. Onlardan böylesine karşı konulmaz bir biçimde nefret edişimin nedeni de budur belki.» Sonra Sereja'nın bu evde Yahudiliğin eseri bile olmadığı halde Bayan Arild'in o kadar nefret ettiği kanın, baba tarafından, kendi damarlarında dolaştığını söylemesine fırsat vermeden, yeniden, coşarak, «Yalnız o kadar sık kesmeyin sözümü,» diye başlayacak oldu kadın, ama Sereja, kendisinde de Yahudi kanı bulunduğunu söyleceği yerde, ilk plânını uygula-

yarak, Bayan Arild'in, şehvet düşkünlüğüyle ilgili fikirlerinin doğrudan doğruya Tolstoy'un, yani Rus adları içinde Rus adına en layık kimsenin etkisinden ileri geldiğini araya sokuşturmak fırsatını bulabildi.

Kadın, tartışmayı kesmekte acele ederek, «Önemli olan orası değil,» diye sabırsızlıkla onun sözünü kesip, oturduğu sıranın ucuna doğru çabuk çabuk kaydı, Sereja'ya sokuldu. Sereja'nın elini tutarak, ateşli bir tarzda, «Dinleyin!» dedi. «Sizin göreviniz Harry ile ilgilenmektir, ama sabahları onun elini yüzünü yıkamak zorunda olmadığınıza eminim. İhtiyar beyefendiye her Allahın günü masaj yapmanızı da istememişlerdir sizden.»

Bu o kadar beklenmedik bir şeydi ki, Sereja'nın elleri iki yanına düştü.

«Bu kış Berlin'de, bu konuda bir kelime bile söylememişlerdi bana,» diye devam etti Bayan Arild, «Şartları konuşmak üzere Adlon Oteli'ne gittim. Beni Bayan Fresteln'e can yoldaşı olarak tutacaklardı, oda hizmetçisi olarak değil, tamam mı? İşte şimdi sizin önünüzdeyim — aklı başında, kafası doğru dürüst çalışan bir insan değil miyim sizce? Daha bir şey söylemeyin. Bu işi bana uzak, yabancı bir ülkedeyken vermişlerdi. Ben de kabul etmiştim. Nasıl aldatıldığımı görüyor musunuz? Bayan Fresteln'de ne gibi bir çekicilik bulduğumu bilmiyorum. İlk görüşte tartamamışım onu. Sonra, sınırın öbür yanına geçer geçmez. Verjbolov'dan ötede işler değişti... Hayır, durun, daha bitirmedim. Ameliyat olması için kocamı da Berlin'e getirmiştim. Kollarımın arasında öldü, onu oraya gömdüm. Hiç akrabam yok. Yalan, yalan, bir akrabam var, ama onu başka sefere anlatırım. Çaresizlik içinde, berbat bir durumdaydım. İşte tam o sırada çıktı bu iş. Gazetede okudum böyle birinin arandı-

ğını. Hem de bilseniz tamamiyle bir raslantı eseri olarak!».

Bayan Arild eliyle Sereja'ya belli belirsiz bir işaret yaparak, sıranın ortasına doğru çekildi.

Mutfağı eve bağlayan, her yanı camlı koridordan, arkasında kâhya olduğu halde Bayan Fresteln geçiyordu. Sereja, Bayan Arild'in hareketini yanlış yorumladığına hemen pişman oldu. Kadının kimseden saklanmaya niyeti yoktu. Tam tersine, konuşmasına olağanüstü bir acelecilikle yeniden başlayan Bayan Arild sesini yükseltiği gibi, bu sese şimdi, aşağılayıcı, alaycı bir ton da vermişti. Ne var ki, Bayan Fresteln onu duymadı.

«Siz Harry * ile, Bayan Fresteln'le konuklar varken de onlarla birlikte yukarıda, aynı sofrada yemek yersiniz. Benim sofrada bulunmayışıma şaşarak nedenini sorduğunuz zaman, size benim hasta olduğum cevabını verdiklerini kendi kulaklarımla duymuşumdur. Gerçi sık sık başımın ağrıdığı doğrudur. Fakat, hani bir gün yemekten sonra Harry'ye takılıyordunuz, o günü hatırlıyor musunuz — yalnız ne olur, öyle keyifli keyifli başınızı sallamayın — önemli olan sizin o olayı unutup unutmadığınız değil, koşarak servis odasına girdiğiniz zaman benim utançtan yerin dibine geçtiğimdir. Size, benim canım öyle istediği için kapının ardında bir köşede kâhya ile birlikte yemek yemeği tercih ettiğimi söylemişlerdi (aslında bunu tercih eden kâhyadır). Neyse, bu daha hiç bir şey değil. O her yanı pelte gibi titreyen «pırlanta», sabahları yıkanırken, bir çocuk yıkar gibi,

(*) O dönemde Rus aristokratları ve burjuvaları arasında İngilizce, Fransızca konuşmak, birbirlerine yabancı adları takmak moda olmuştu.

ben hep başında durmak, onu havlulara sarmak, sonra da — yorgunluktan ellerim ayaklarım kesilene kadar — kumaşlarla masaj yapmak, pomza taşıyla topuklarını ovmak zorundayım. «Size herşeyi anlatabilirim,» Bayan Arild böyle beklenmedik bir biçimde sesini alçaltarak konuşmasını bağladı ve yarıştan çıkmış gibi bir soluk aldıktan sonra kırmızı yüzünü silip, başını Sereja'ya çevirdi.

Sereja hiç ağzını açmadı, yüzündeki ıstıraplı ifadeden de kadın, anlattıklarının onu ne kadar derinden etkilediğini tahmin etti.

Sıradan kalkarak, «Beni avutmaya kalkmayın» dedi. «Yalnız, benim asıl söylemek istediğim başkaydı. Almanca'yı istemiye istemiye konuşuyorum. Gerçekten de güvenime lâyık olduğunuzu gösterdiğiniz anda, size daha başka türlü davranacağım. Hayır, Danimarkalı gibi davranacak değilim. We shall be friends, I'm sure.[1]»

İngilizceyi anladığını, ama zaten az bildiği bu dili konuşmasını unuttuğunu Bayan Arild'e daha önce söylemek fırsatını bulamamış olan Sereja, yine bir pot kırdı ve İngilizce *well* diyeceğine, Almanca *gut* diyerek cevap verdi. Ne var ki, Bayan Arild, İngilizce konuşmaya devam ederek (sonradan da bunları istemiye istemiye Almanca'ya çevirerek), samimî bir tavırla ve lafı evirip çevirmeden ona, perdeler üzerine düşen gölgeler ve yan sokaklar hakkında söylediklerini unutmamasını; kendisi İskandinav ırkından, dindar bir kadın olduğu için aşırı serbestliği, çapkınlığı asla hoş görmeyeceğini, bu sözlerini hem bir rica, hem de bir uyarma saymasını ve bunu aklından çıkarmamasını hatırlattı.

(1) Rusça metinde de bu cümle İngilizce'dir ve anlamı şudur: Sizinle arkadaş olacağımıza eminim.

III

Hava boğucuydu. Sereja bir gramer kitabının yardımıyla, ihmal ettiği zayıf İngilizcesini ilerletmeye çalışıyordu. Yemek vakti gelince, Sereja ile Harry yukarı kata, dans salonuna çıkarlar ve Bayan Fresteln'i beklerlerken eğlenceye dalarlardı. Sonra, Bayan Fresteln'in ardı sıra yemek odasına giderlerdi. Bayan Arild, dans salonuna çoğunlukla Bayan Fresteln'den beş, on dakika önce gelirdi; Sereja da Danimarkalı kadınla ev sahibesi hanım görünene kadar yüksek sesle konuşur, sonra ondan, yüzünden okunan bir üzüntüyle ayrılırdı. Böylece, üç kişilik alay, başta Bayan Fresteln olduğu halde yemek odasına doğru ilerler, onlar kapıya yaklaştıkça da, hanımefendinin can yoldaşı sola doğru uzaklaşırdı. Böylelikle de Sereja ile Beyan Arild'in yolları ayrılmış olurdu.

Sereja'nın esas yemek odasına «servis odası», pişmiş tavukların sofraya getirilmek üzere parçalandığı, dondurmaların hazırlandığı bitişik odaya da «yemek odası» demekteki ısrarlı inadını Bayan Fresteln bir süredir is-

ter istemez hoş görmekteydi. Zaten Sereja'nın acayipliklerine alışmış, ondan hep böyle şeyler bekler hale gelmişti, zira onun şakalarını her zaman anlayamamasına rağmen, Sereja'ya herkesten başka, acayip yaratılışlı biri gözüyle bakıyordu. Bayan Fresteln özel öğretmene güvenmiş, hayal kırıklığına da uğramamıştı. Sereja da, şimdi bile Bayan Fresteln'e kin beslemiyordu; onun hiç kimseye kin beslediği yoktu ya. O ancak, kişiliğinde kendi zıddını gördüğü, yani, hayat üzerinde, herşeyi küçümseyişiyle insanı kışkırtacak kadar kolay zafer kazanmış, hayatın en güç, en değerli öğelerinden kaçınmış kimselerden nefret ederdi. Ne var ki, bu olanağı kendi kişiliklerinde ortaya koyabilen insanlara da pek az rastlanıyordu.

Yemekten sonra, yukarı kattan aşağıya, kırık dökük armoniler sızdı. Bu armoniler, bir garsonun gösterebileceği sakarlıktan daha ani ve daha dikkati çekici, beklenmedik patlamalarla yukarıdan dalga dalga dökülüp dağılıyordu. Bu gümbürtülü çavlanın her dökülüp, kesilişi arasında da, boyları kilometreleri bulan halılardan bir sessizlik uzanıyordu. Bayan Arild, üst katta, sımsıkı kapalı, çifter çifter kapitone kapıların ardında, kuyruklu piyanoda Schuman ve Chopin'den parçalar çalıyordu. Böyle anlarda insan elinde olmaksızın, pencereden dışarı bakmak için her zamankinden daha güçlü bir istek duyardı. Ne var ki, dışarda gözle görülür hiç bir değişiklik yoktu: gök, bu taşmalardan hiç de duygulanmışa benzemiyordu. Gök, nemli ve sıcak bir sütun gibi dikilen yağmursuzluk esası üzerinde kımıldamadan duruyor ve bu göğün altında, altmış kilometrelik bir çevre içinde, tozdan meydana gelmiş bir ölü deniz, beş ana istasyonun bulunduğu semtteki arabacılar tarafından, bir kutsal ateş gibi hiç aralık verilmeksizin dört bir yandan bes-

leniyor, şehrin büyük surları ardında kalan tuğla çölünün ortasından yükselen duman da buna yardım ediyordu.

Herşey altüst olmuştu. Fresteln'ler şehirde oturmakta devam ediyorlardı, Bayan Arild'in evde kalışı da uzamıştı. Ama tam onların hareketlerini geciktirmelerine herkes hayret etmeye başladığı bir sırada kader, birdenbire herşeye haklı bir görünüş kazandırdı. Harry kızamığa yakalanıp yatağa düşünce, yazlığa taşınma işi, çocuğun iyileşmesine kadar geri bırakıldı. Toz toprak getiren fırtmalar dinmedi, yağmur yağacağına dair bir işaret belirmedi ve herkes buna alıştı. Hattâ durum öyle bir hal almaya başladı ki, görünüşe göre hepsi de, ard arda haftalarca hep o insanı tembelleştiren, hamlaştıran aynı günü — zamanında kulağından tutulup karakola teslim edilmemiş olan günü — yaşıyor gibiydiler. Böylece, karakola verilmeyen gün gittikçe gücünü arttırdı ve herkese kafa tutmaya başladı. Artık sokaktaki köpekler bile öğrenmişlerdi bunu. Hâlâ bir parça değişikliğin hafif bir soluk gibi estiği gecelerde ise, tanıklar huzurunda takvimin kurumuş yapraklarını mühürleyip kapatanlar oluyordu.

Oradan oraya sürüklenen bitkilerle dolu sokaklar, seyyar gelincik tarhlarını andırıyordu. Çiçekler ve bitkilerle yumuşamış yaya kaldırımlarında, başları önlerine eğik, donuk külrengi gölgeler dolaşıyordu. Sereja'yla Bayan Arild, başlarını su dolu küvete daldırdıktan sonra kendilerini şehir dışına atacak gücü ancak bir kez, bir pazar günü bulabildiler. Arabayla Sokolniki'ye gittiler. Burada da, gölcükler üzerine aynı kavurucu hava çökmüştü, yalnız şu farkla ki, havanın boğuculuğu şehirde gözle görülmediği halde, burada gözle görülebiliyordu.

Toz, pus ve lokomotif dumanı karışımı bir tabaka, kara koruluğun üzerinde bir boydan bir boya cetvel gibi uzanıyordu ve, kuşkusuz bu etkileyici görünüş, sokaklardaki boğucu havaya oranla kat kat korkunç bir nitelik taşıyordu.

Bu tabaka, kayıkların altından rahatça geçmesine elverecek bir yükseklikteydi, ama kayıkların kıç tarafında neşeli çığlıklar atan genç hanımlar küreğe oturmaya heveslenip de, delikanlı kavalyeleri onlara yer vermek için ayağa kalktıkları zaman, şapkaları bu koyu kir tabakasının içinde kalıyordu. Batan güneş, gölün kıyısında cazırdayarak, buharlar çıkararak suya gömülüyordu. Erguvan renkli güneş, akkor haline getirildikten sonra bataklığa daldırılan bir demir külçesini andırıyordu. Aynı kıyıdan, kurbağaların şikâyet edercesine titrek, kaygan vıraklamaları, su yüzünden patlayan kabarcıklar gibi yüzerek geliyordu.

Bu sırada alacakaranlık çökmekteydi. Bayan Arild soluk almaksızın İngilizce konuşuyor, Sereja da tam vaktinde cevaplar yetiştiriyordu. Onları gezintiye başladıkları noktaya getirecek, aynı zamanda tramvay durağına en kısa yol olan labirent gibi patikalarda dolana dolana, hızlarını gittikçe arttırarak yürümeye başladılar. Sereja ile Bayan Arild'i gezintiye çıkmış öteki insanlardan kesinlikle ayıran bir nokta vardı. Koruluğu dolduran bütün çiftler içinde yalnız bu ikisi, karanlığın çökmesinden büyük bir tasa duyuyor ve sanki gece onları kovalıyormuş gibi, ondan kaçmaya çalışıyorlardı. Kendilerini kovalıyanın hızını ölçmek istercesine başlarını çevirip, geriye bakıyorlardı. Geçtikleri ve geçecekleri yollarda, tıpkı içinde gezindikleri orman gibi üç buutlu ve onlarda bir yaşlının huzurundaymışlar izlenimini yaratan bir

şeyler çıkıyordu önlerine. Bu ise onları çocuklaştırıyordu. Bir an el ele tutuşuyorlar, bir an sonra şaşkınlık içinde ellerini bırakıyorlardı. Zaman zaman kendi sesleri onlara yabancı geliyordu. Bir an fısıltıyla konuşuyorlarsa, bir an sonra uzaktan uzağa duyulan patlamalar gibi geliyordu sesleri kulaklarına. Aslında böyle bir şey yoktu ortada: kelimeleri tamamiyle normal bir biçimde telâffuz ediyorlardı. Zaman zaman Anna, bir lâlenin taç yaprağından daha hafif, daha saydam hâle gelirken, Sereja da, yanan bir lâmbanın şişesi gibi, yakıcı bir sıcaklık duyuyordu göğsünde. Anna, kendisinin kurum dolu sıcak hava akımına kapılıp gitmesini önlemek için sessiz sessiz bakıyordu, sonra, karşılıklı gülümseyişleri merhamet niyaz eden bir dua ile çarpılarak, bütün halindeki bir canlı yaratığın ikiye bölünüşü gibi ıstırapla, birbirlerinden ayrılıyorlardı. Sereja, bu duada da, çoktanberi boyun eğmiş bulunduğu kelimeleri duyuyordu.

Labirentin dolambaçlı patikalarında adımlarını gittikçe sıklaştırıyor ve bütün Strominka caddesi boyunca dörtnala tramvay kovalıyan boş arabalardan kaçmakta acele eden tramvayların boğuk çan çanlarının duyulduğu durağa gittikçe yaklaşıyorlardı. Işıkları yanan tramvayların camları ardında, çan çalmaya yarayan kaytanlar danseder gibi sallanıyordu. Tramvaylardan dışarıya, bir kuyunun içinden gelir gibi, serinlik vuruyordu. Çok geçmeden kuruluğun en uç ve en tozlu bölümünü da aşıp, ayaklarının tozuyla, parke döşeli yola çıktılar. Şehre girmişlerdi.

«Utanç ne büyük, ne silinmez bir şeymiş ki, insanoğlu daha başına bir şey gelmeden, gelecek olanları geçmişte olanlarla bir tutarak, kendisinin vaktiyle üzerinde incitildiği ya da yenilgiye uğratıldığı toprağa hiç mi

hiç benzemiyen, temelli değişik bir dünya isteyecek hâle geliyor,» diye düşünüyordu Sereja.

*
**

O günlerde, zengin olma düşüncesi, hayatmda ilk kez Sereja'nın kafasını kurcalamaya başladı. Zengin olmanın yolunu hemen bulmanın gerektiği düşüncesi onda bir tutku halini almıştı. Efsanevî servetini Arild'e verecek, ondan bu servetin hepsini, daha geniş bir çevreye — kadınlara — dağıtmasını rica edecekti. Bu servetten pay alacak birkaç kadının adını verebilirdi Sereja. Milyonlarca rublelik bir servet olacaktı bu; milyonları alanlar bunları başkalarına, onlar da daha başkalarına dağıtacak ve bu hayırlı dağıtma işi böyle sürüp gidecekti.

Harry iyileşmeye başladığı halde, Bayan Fresteln bir dakika bile ayrılmıyordu yanından. Sereja'nın Harry'ye ders verdiği odada, Bayan Fresteln için kurulmakta olan karyolanın yapım işi hâlâ devam ediyordu. Sereja evden akşamları çıkıp, sabaha karşı dönmeyi bir alışkanlık haline getirmişti artık. Bitişik odada Bayan Fresteln yatağında dönüyor, öksürüyor, Sereja'nın eve geç geldiğinden haberi olduğunu her haliyle belli ediyordu. Sereja'ya nerden geldiğini soracak olsa, Sereja bir an bile düşünmeden, gittiği her yeri teker teker sayardı. Bayan Fresteln bunu sezdiğinden Sereja'dan sert bir cevap alıp bunu sineye çekmek zorunda kalmamak için, onu rahat bırakıyordu. Sereja her seferinde eve, tıpkı Sokolniki'deki gezmeden döndüğü gibi, gözlerinde aynı uzak pırıltıyla dönüyordu.

Başka başka gecelerde başka başka birçok kadın, bir raslantı eseri gibi ve yerden bitercesine, sokağın

yüzeyine çıkıvermişti. Arild'in öyküsünün yanında, üç yeni kadına ait, üç yeni öykü yer aldı. Bu kadınların niçin Sereja'ya içlerini döktüklerini anlamak çok güçtü. Sereja bu kadınlara içini dökmeye gitmiyordu ki; böyle bir şeyi kendine yakıştırmazdı. Kadınları ona çeken, hesaba kitaba sığmayan güveninin nedenini açıklamak istermişcesine, içlerinden biri Sereja'ya, onun bir bakıma tıpkı kendilerine benzediğini söyledi.

Bunu söyleyen de, bütün o kadınlar içinde suratı en pudralısı, en kaşarlanmışı, her cins erkekle düşüp kalkanı, herkesle sıkı fıkı olanı, «üşüdüğünden» şikâyet ederek, işini çabuk görmesi için izvosçik'i en ağza alınmayan kelimelere zorlayanı ve kaba güzelliğini öne sürüşündeki bütün hareketleriyle, her dokunduğu şeyi âdileştireniydi. Beş pencereli, pis kokan, kağşamış bir evin ikinci katındaki ufak odasının, orta tabaka içinde en yoksul olanların yaşadıkları odalardan hiç bir ayrılığı yoktu. Odasının duvarlarına ucuz çarşaflar germiş, bu çarşaflara da fotoğraflar, kâğıttan çiçekler iğnelemişti. İki pencere arasında, kanatları her iki pencerenin denizliğine dokunan, kamburu çıkmış bir açılır - kapanır masa duruyordu. Karşı tarafta, tavana kadar çıkamayan bir bölmenin yanında, demir bir karyola vardı. İçinde insan yaşayan bir yere ne kadar benzerse benzesin, burası, içinde insan yaşayan yerle tam bir çelişki meydana getiriyordu.

Konuğun ayakları altında az raslanan bir saygı gösterisiyle serili duran kilimlerin, konuğu, evin hanımına teklifsizce davranmaya dâvet eden bir hali vardı; kilimler, konuğa, evin hanımma nasıl davranılacağını bizden gör, der gibiydiler. Bu kilimlerin biricik efendisi, herhangi bir yabancının yargılamasıydı. Odadaki herşey sel

üstünde yüzer gibi, apaçık varlıklarını gözler önüne serer durumdaydı. Görünüşe göre, pencereler bile içerden dışarıya doğru değil, dışardan içeriye doğru itilerek açılıyordu. Halkın gözünde kazanılan kötü bir ünün önünde sele kapılmışcasına sürüklenen, saygıdan ve düzenden yoksun ev eşyası, geniş bir çevreyi tutan Saşka adı üzerinde yüzüyordu.

Bununla birlikte, Saşka'nın da onlara metelik verdiği yoktu. Bütün davranışlarında her zaman için, iri bir ölü dalganın hareketleri göze çarpıyordu; bir yandan durmadan konuşup, bir yandan soyunurken eğilip bükülebilme niteliği fazla olan kollarını ileri uzatışında, daha sonra, şafak vakti sohbet sırasında karnını masanın kanadına dayayıp boş şişeleri devirişinde, Sereja'dan ve kendisinden arta kalan kırıntıları yutuşunda hemen hemen hep o aynı, inişsiz çıkışsız, ölü dalga hareketi görünüyordu. Sırtında geceliği, Sereja'ya arkası dönük, omuzu üzerinden ona cevap verirken de, onları içeri alan ihtiyar kadının odaya taşıdığı suyu teneke leğene boşaltırken de utanç duyduğu için yada utanma nedir bilmediği için, yine, hemen hemen aynı biçimde hareket ediyordu. Hareketleri asla önceden kestirilemezdi; onun direnişlerini kıran ve becerikli ellerinde ateşini söndüren o kızgın, sarsıntılı homurtulara kırık dökük konuşmasıyla bedenini önerirken sesi alçalıp yükselirdi. Onun, kadere verdiği cevap, doğrudan doğruya, çevik hareketlerinin akıcılığındaydı. İnsanoğlunun doğallığı burada, bir küfür halinde, bir çığlık halinde ve bir yıkıntının üzerine çekilen bayrak gibi, hangi yandan bakılsa görülebilen bir sefaletin en yüksek yerinde dalgalanıyordu. Bu düzeyden bakılınca, çevre, bundan kendine bir ibret payı çıkarmayı görev edinmişti; bütün evreni kucaklayan enginlikleri kurtarıcı haçlarla çevrelemekte oybirli-

ğiyle nasıl acele edildiğini insan, kendi duygularının harekete gelişinden çıkarabilirdi. Hıristiyanlığın parolası olan acının kokusu da burada, bütün acıların kokusundan daha keskin duyuluyordu.

Gecenin bitiminde, bölme, dış taraftan bir dirsek darbesiyle sarsıldı. Saşka'nın «adamı» sendeleyerek hole girmişti. Adam, en sağlam gelir kaynağı olan, bir yabancının kokusunu hemen almıştır; bu konuda, sarhoşken bile aldatmaz burnu onu. Çizmeleriyle yere usul usul basarak yürüyen adam, içeri girer girmez, bölmenin arkasına yığılıverdi ve en ufak bir ses bile çıkarmaksızın, varlıktan yokluğa geçti. Onun yattığı, en ufak bir gıcırtı bile çıkarmayan kanape belki de, Saşka'nın mesleğini yürüttüğü karyolayla sırt sırtaydı. Adamın yattığı şeyin kanepe değil, eski bir sandık olması ihtimali de vardı. Adam daha horlamaya yeni başladığı sırada, bir fare, marifetli, açgözlü dişleriyle döşemenin altından kemirmeye başladı. Ama tekrar sessizlik çöktü. Horlama ansızın kesiliverdi; fare tetikte bekledi; sonra, alışık adımlar odada sürüklenerek gezindi. Çivilere asılı, insan vücutlarını örten eşya, efendilerini tanıdı. Bölmenin ardındaki haydut onların yapmaya cesaret edemiyecekleri herşeyi yapacak güçteydi. Sereja karyoladan fırlayarak kalktı.

Bütün içini dışa vuran çatlak sesiyle, «Nereye gidiyorsun? Öldürür seni!» diye Saşka, karyolada dizleri ve elleri üzerinde kalkarak, Sereja'nın koluna yapıştı. «Öfkelendiğini belli etmek kolay senin için, ama eğer gidersen — sonra sopayı ben yerim.»

Ne var ki, o hışımla nereye gittiğini Sereja kendi de bilmiyordu. Bununla birlikte, Saşka'nın aklından geçirdiği gibi kıskançlık gösterisinde bulunuyor değildi

Sereja, ama yine de, bu kıskançlık oldukça güçlü bir biçimde yüreğine dolmaktaydı. Bir atı yürütmek için burnunun ucundan sarkıtılan hareket halindeki yeme benzer bir yem, aklını başından alıp da sonrasız hareketini sağlamak için erkeğin önüne atılmışsa eğer, o yem mutlaka bu içgüdü olmalıydı. Esrarengiz bir rakipten kıskanırcasına, bize kadını veya hayatı ölümden kıskandıran ve bizi, kıskandığımız kadını özgürlüğe kavuşturabilme özgürlüğüne sahip olabilmek için özür olmaya zorlayan da yine bu kıskançlıktı işte. Tabii aynı keskin koku burada da duyuluyordu.

Vakit henüz çok erkendi. Yolun karşı tarafındaki ambarın geniş girişindeki üç katlı demirden bölmenin ondüleli saçlarını hayal meyal seçebiliyordu insan. Dörtte birine kadar yuvarlak kaldırım taşları yığılı tozlu pencereler, kurşuni renkte görünüyordu. Şafak, bir kantarın üzerine abanırcasına, Tverskoy-Yamskoy üzerine yaslanıyor ve hava, şafak tarafından hiç durmadan savrulan samanlara benziyordu. Saşka masanın başında oturuyordu. Suda yüzer gibi, başını döndüren mutlu bir uyuşukluk içinde yüzüyordu. Hiç durmadan konuşuyor, konuşması da sağlıklı bir hayvanın pineklemesini andırıyordu.

Sereja, dalgın dalgın, yumuşak bir sesle, «Ah, Günahkâr İvanovna!» diye tekrarlayıp duruyordu.

Pencerenin denizliğine oturmuştu Sereja, Sokaklardan insanlar gelip geçmeye başlamıştı.

«Sen doktor değilsin,» diyordu Saşka. Böğrünü masaya dayamıştı. Kâh yanağını koluna, dirseğinin iç tarafına dayıyor, kâh kolunu uzatıp, sanki bir kol değil de, uzun bir yol veya ondan başka kimsenin göremiyeceği

kendi hayatıymış gibi, koluna yandan, omuz başından bileğine kadar ağır ağır göz gezdiriyordu. «Hayır, doktor değilsin,» diye devam etti Saşka. «Doktorlar daha başka olur. Sizin gibilerini anlayamam, ama onlardan biri geldi mi ardımdan, o zaman iş değişir — doktor olduğunu şıppadak anlarım. Sen mutlaka öğretmensindir, öyle değil mi? Ya, işte böyle. «Belsoğukluğuna» yakalanacağım diye ödüm patlıyordu. Ama sen doktor değilsin ki, sana sormam boşuna. Bana bak, Tatar filân değilsin ya sen? Eh, gene beklerim. Gündüzleri gel. Adresi kaybetmezsin, değil mi?»

Alçak sesle konuşuyorlardı ikisi de. Saşka kâh kışkırtıcı, çıngırak gibi kahkahalar atarak katıla katıla gülüyor, kâh gerine gerine esniyordu. Bir çocuk açgözlülüğüyle ve sanki kaybolan onurunu yeniden kazanıyormuş gibi, ona insanlığını daha çok hissettiren bu hareketsiz saatlerin keyfini, sindire sindire çıkarıyordu, Şaşka.

Konuşmalarının orta yerinde, Polonya'ya Polonya Krallığı diyen ve bir sürü başka parlak fotoğraflar arasında, üniformasıyla, süslü bir korkuluğu andıran bir gediklinin fotoğrafının da asılı bulunduğu duvarı başıyla, mağrur bir tavırla işaret eden Saşka, böylelikle en eski, en değerli anısını — hiç kuşkusuz daha sonraki bir çok anıların birbirini kovalamasına yol açan ilk anısını açığa vurmuş oldu. Şu anda o adama varıyor gibiydi. Ama belki de kollarının uzandığı adam o değildi. Şafak, kuru saman gibi birden alev aldı ve saman alevi gibi çarçabuk parlayıp söndü. İçlerinde hava kabarcıkları kalmış, bel vermiş çamların üzerinde sinekler gezinmeye başladı. Sokak lambalarıyla sis, hayvanlar gibi esniyorlardı karşılıklı. Dağınık kıvılcımlar halinde gün tutuşuyor, uyanıyordu. Sereja, hayatında hiç kimseyi Saşka

kadar sevmemiş olduğunu hissetti; derken, gözlerinin önünde, — kıvrıla kıvrıla mezarlığa doğru giden — et gibi kırmızı yamalarla beneklenmiş yol canlandı. Bu yoldaki kaldırım taşları, tıpkı şehrin giriş kapıları yakınlarında olduğu gibi daha geniştir ve daha aralıklı yerleştirilmiştir. Bu yolun bir yanından öbür yanına, sığır yüklü veya boş marşandiz vagonları geçmektedir kayarcasına — birbiri arkasından geçip gitmektedir vagonlar. Derken, çarpışma gibi bir şey olur, vagonların geçmesi durur ve geri plânda, caddenin yarıdan kesilmiş bir bölümü yükselir. Şimdi, birbirine bağlı, ama demiryolu geçit yerinde birikmiş yoğun bir insan ve araba kalabalığının meydana getirdiği duvar yüzünden görünmeyen, yanları, üstleri açık vagonlar geçmektedir. Duman da olmasa, burası ısırgan otlarının, kuş otlarının ve tarla faresi kokusunun yer aldığı bir dünya gibidir. Ve yine burada, Saşka, oyun oynamak isteyen altı yaşında bir çocuk gibi burnunu çeke çeke, Sereja'ya rahat vermemektedir. En sonunda, hepsinin ardından, burnundan soluyarak, korkunç bir telâş içinde ve kenarda bekleyen yollara, oradan geçen vagonları görüp görmediklerini sorar gibi, kara bir lokomotif kan ter içinde, geri geri geçer — geri geri, geri geri. Sonra demiryolu geçidini kapayan engel kalkar, cadde şimşekten bir ok gibi ileri doğru fırlar ve yüklü arabalarla insan selleri karşılıklı yönlerden birbirlerine doğru, saplanırcasına harekete geçerler. Arkadan, tam caddenin ortasında, lokomotifin dumanı tıpkı kordonlu bir torba, canavarın sıcak işkembesi — kenar mahallelerde yaşayan halkın besinini meydana getiren işkembe — gibi, pof diye yayılarak ortalığı kaplar. Saşka da konuşmasını keserek bu dumanın çay, kolonilerden gelen eşya, puro, tütün, saç levha satışları arasında ve ortalıkta polisler dolaşırken ne kor-

kunç bir manzara yaratabileceğini seyreder; tam o sırada da, bir yerde, Saşka'yı tepeden tırnağa kadar anlatan, *Bir Kadının Çocukluğu* adlı bir roman yazılmaktadır. Yolun üstünden, güneşin de yardımıyla at sidiği içinde hamur haline gelen yulaflardan, insanın başını ağrıtacak bir koku yükselmektedir. İşte, sonunda, (geleceği gören Sereja böyle düşünür) Saşka o kadar korktuğu frengiye yakalanıp, gölzerini, topuklarını, burnunu ve aklını kaybederek hastahaneye ve büyük bir olasılıkla mezara gitmeden az önce, bütün bu hayatı, bu hayatın her yönünü hem de gerçek olarak anlattığı kendisine söylenen kitabı almak için bir an koşacaktır: bir budala gibi yaşadı Saşka, bir budala gibi de ölecek.

Onun kaldırımda yürümesine izin verilmez — yolun ortasında, bir asker müfrezesinin ardınca yürür, halbuki bir de şimdiki, başında kavak yelleri esen haline bak! Birisi çıkmış bir lâf etmiş, o aptal da hemen kapılıvermişti buna. Kitap başka birinden söz ediyordu : ad Rus adı olmadığı gibi, olayın geçtiği yer de başka. Halbuki Saşka'nın adı polisin bez ciltli, süslü, not defterinde kayıtlı — alır o defteri, Saşka hakkında ne öğrenmek istiyorsan okursun hepsini. Ya... (Pis tetiğe bir anlık dokunuş) ta-ta-ta-ta — işte o kadar. Ne var ki, polislerin insanlık yanları biraz daha ağır basıyor gibi. Soylu kişiler dillerinin emniyet mandalını kapalı tutarlarken, polisler bir tetiğin mutluluğa kavuşturduğu kızların ardı sıra giderler.

«Neler geçiyor kafanın içinden senin?» diye sordu Şaşka. «Biraz da başka kadınlara bak. Gözlerini hep bana dikme : onlara kıyasla bir hanımefendi sayılırım ben. Hem zaman konusunda ya da başka bir şey yüzünden üzülme sakın. Herkes uyuyor şimdi, diyeceksin belki.

Bizim gibileri ne kadar da iyi tanıyorsun sen — Ah, güldürüyorsun beni, öldürüyorsun beni, hah-hah-hah-ha! Gündüzleri gel bana. *Ona* boş ver. Hiç korkma ondan, sessiz sedasız uysal adamdır; yeter ki, kötü niyetle üstüne varma. Sen gelince o gider; gitmemişse uyuyor demektir, hem sen kendin de gördün uykusunun ne kadar ağır olduğunu. Ona niye bozulduğunu anlamıyorum. Ondan hiç bir kötülük gelmez ki insana. Başkaları da — senin gibi beyler — gelir buraya, ama hiç kimse o var diye bozulmaz. Eh, neredeyse hazırım ben, pudramı süreceğim o kadar; aman, çantamı da unutmayayım. Tutsana şunu. Eh, hadi çıkalım. Sadovaya'ya kadar seninle birlikte yürüyeceğim. Dönüşte yalnız olmayacağım, biliyorsun. Gece olsun, gündüz olsun, bir göz kırpmak yetiyor onlara — hemen tıpış tıpış gelip kendilerini senin kollarına atıveriyorlar. Benim gittiğim yana gitmiyor musun sen de? Eh, pekâlâ, güle güle öyleyse, ama unutma sakın. Ben hep yalnız gezerim — aygırları çekmek için öyle gerekiyor. Adresimi unutmazsın, değil mi?»

Sokakların, boş mide üzerine, insana dümdüz ve haşin — insanı acele etmeye zorlayacak kadar dümdüz ve haşin — gelen bir görünüşü vardı. Kısa bir süre için ıssız kalan sokakların bir ucundan öteki ucuna kadar hâlâ, boşluğun şehvet dolu, kumru renkli feryadı sürükleniyordu; çok seyrek olarak insan yalnız başına dolaşan, ince yapılı bir yamyamla karşılaşıyordu. Uzaktan, caddenin kabarık kumru göğsünden ve dörtnala geçen cins bir payton atının toynaklarından tannan yankılar yükseliyordu. Sereja iri adımlarla Samoteki'ye yöneldi ve Zafer Anıtı'na yarım kilometre kala, kaldırımdan birisinin Saşka'ya ıslak çaldığını, kızın da, adamın karşıya geçmesini mi beklesin yoksa kendisi mi o yana geçsin diye düşünerek, cilveli bir edayla adımlarını yavaşlat-

tığını hayalinden geçirdi. Gün daha yeni yeni doğduğu halde, bir ölünün sakalında kalmış ekmek kırıntıları kadar kâbuslu, boğucu sıcağın iplikleri, daha şimdiden ıhlamur ağaçlarının karmakarışık dallarına dolanmış, sarkıyordu.

IV

Derhal servet sahibi olmalıydı Sereja. Ama, çalışarak değil tabii. İşçi ücretleri insanı zafere ulaştıracak kadar değildi, zafer kazanılmadan da özgürlük söz konusu olamazdı. Hem, eğer olanak bulunursa, halkın diline düşmeden, öykü, masal konusu olmadan kazanılmalıydı bu servet. Galilei olayı bile dar bir çevre içinde başlamıştı; sonradan, evde başlayan olay sokağa düşmüş, en sonunda dünyaya yayılmıştı. Sereja'nın serveti milyonları bulacaktı. Böylesine bir kasırga, kadınlar yoluyla elden ele dolaşarak, Tverskoy-Yamskoy'daki kadınlardan bir tekinin bile yanına uğrasa, bu, evreni baştan aşağı değiştirirdi. Gerekli olan da buydu zaten — temelinden yenilenmiş bir dünya.

«En önemli olan,» dedi Sereja kendi kendine, «kadınların soyunmaları değil, tam tersine, giyinmeleridir; önemli olan kadınların para kazanmaları değil, parayı başkalarına dağıtmalarıdır. Yalnız, planım gerçekleşene kadar,» (aslında bir planı filan yoktu), «planımdakinin dışında iki yüz, hattâ yüz elli ruble olsun, bir para bulmam gerek,» diye kendi kendini uyardı. (Bu noktada, Sereja'nın bilincinin altından, bilincinin üstüne doğru Nyura Rumina ve Saşka yükseldi. Bilincinde belirenler arasında Anna Arild Tornskjold ve daha başkaları da

vardı.) Sereja'nın düşündüğü bu iki yüz, ya da yüz elli ruble, bambaşka yönlerden önemi olan paralardı. Geçici bir tedbir olarak, bu paraları en namusluca kaynaklardan bile elde edebilirdi. «Ah, Raskolnikov, Raskolnikov!» diye mırıldandı Sereja. «Peki ama o ihtiyar tefeci kadının günahı neydi? İhtiyar tefeci — o da yaşlanmış bir başka Saşka idi... Ama asıl mesele şuydu şimdi: en namuslu kaynaktan da olsa, bu birkaç yüz ruble nasıl elde edilecekti? Şu anda Frestelnler'den iki aylık paramı peşin çekmiş durumdayım, üstelik satacak bir şeyim de yok.»

Haziran başlarında bir gündü. Harry'yi gezintiye çıkarmaya başlamışlardı artık. Evde, yaz tatili hazırlıklarına yeniden girişilmişti. Bayan Arild, Harry'nin hastalığı yüzünden ara vermek zorunda kaldığı kendi işleriyle ilgili olarak sık sık evden uzaklaşıyordu. Derken, Poltava'da bir subay ailesinin yanında iş buldu.

Mektupları alıp getirmek için üst kata kadar çıkmaya üşenerek, merdiven üstünde, yüksek sesle, «*Not Suvaroff-the other,*[1]» diye açıkladı Bayan Arild. «*I forget always.*»[2].

Bunun üzerine Sereja, Kutuzov'dan Kuropatkine'e kadar bir sürü generalin adını saydı ve sonunda, Bayan Arild'e evinde iş veren generalin Skobelev olduğu anlaşıldı. «*Awful, I cannot repeat. How would pronounce it?*»[3].

Yeni bulduğu işteki koşulların elverişli olmasına rağmen. Bayan Arild, belki *n'inci* kez kararından caymak

(1) Suvarof değil - öteki.
(2) Hep unuturum.
(3) Ne kötü, tekrarlıyamıyorum. Siz nasıl telâffuz edersiniz?

zorunda kaldı. Nedeni de şuydu. Tam iş önerisini aldığı sırada hastalandı; hastalığın şiddetine bakarak da herkes, onun hastalığı Harry'den aldığı sonucuna vardı. Şurasını da belirtmek gerekir ki, Bayan Arild'i hemen o akşam yatağa yatıran, kızamıktaki gibi 104 derece Fahrenhayt'ı bulan ateşi, ertesi sabah şıp diye 97 dereceye düşüverdi. Bu işin gizini her ne kadar doktor bir türlü çözemediyse de, kızcağız pek zayıf düşmüştü. Ateşin etkileri artık kaybolmaya başladığından ev yine, Sereja'nın, Raskolnikov'un karşılaştığı ikilemleri aklından bile geçirmediği zamanlardaki gibi gümbürtülerle bir iki kere sarsıldı.

O sabah, Bayan Fresteln, Kliyasma'daki ahbaplarını ziyaret etmek ve hava iyi olduğu, bir fırsat da çıktığı takdirde geceyi onların yanında geçirmek üzere Harry'yi alarak gitti. Bay Fresteln de çıkıp gitmişti evden. Günün yarısı, Fresteln'ler sanki evdeymişler gibi geçti. Lavrenti, Sereja'yı memnun etmek için yemeğini alt katta hazırlamayı önerdi ama uşakların alışık oldukları düzeni değiştirmek istemeyen Sereja, onun önerisini duymazlıktan gelerek, yine üst katta, belirli saatte ve her zamanki yerinde — sofrada ikinci iskemle — otururak yedi yemeğini.

Öğleden sonra olduğu halde Fresteln'ler hâlâ dönmemişlerdi. Sereja ise kâh milyonları, kâh iki yüz rubleyi düşünerek dalgın dalgın, bir aşağı bir yukarı geziniyordu odada. Derken, birdenbire, şimşek çakar gibi bir şeyin farkına vardı ve bu farkına varış öylesine şiddetli oldu ki, Sereja dondu kaldı, şaşırdı, tetikte bekledi. Ne var ki, hiç ama hiç bir şey çıkmadı bu bekleyişin sonunda, yalnız, güneş ışınlarıyla yıkanan oda şimdi ona daha çıplak, daha büyük görünüyordu. Ara verdiği

düşüncelerine tekrar dönebilirdi. Bununla birlikte, düşüncelerine dönmedi Sereja. Kafasında hiç bir düşünce kalmadığı gibi, biraz önceki düşüncelerinin konusunu da unutmuştu. Sonra, acele acele, hiç değilse kelime halinde bir tek kavram hatırlamaya çalıştı, zira beyin bütünüyle, tıpkı insanın kendi adına cevap verdiği gibi, eşyanın anlamına da cevap verir ve aldığı bu dersle uyuşukluğundan sıyrılarak geçici bir süre için ara verdiği görevine devam eder. Ne var ki, Sereja'nın bu yoklaması da bir sonuç vermedi. Hattâ bu, kafasının içindeki donukluğu daha da arttırdı. Kafasına sadece konu dışı şeyler akın ediyordu.

Sereja birden bire, ilkbaharda Kovalenko'yla karşılaşmasını anımsadı. Kovalenko'ya lâf olsun diye sözverdiği, var olmayan öykü, tamamlanmış, yazılıp bitirilmiş bir öykü gibi yeniden bilincine süzüldü ve Sereja bu öykü sayesinde para — o milyonlara varan serveti değil de, namuslu kaynaktan elde edilecek iki yüz rubleyi — kazanma olanağının bulunduğunu farkedince sevincinden bağıracak gibi oldu; bunu farkeder etmez de masaya güneş gelmesin diye ortadaki pencerenin perdesini çekip, uzun boylu düşünmeksizin, editöre mektup yazmak için masanın başına oturdu. Mektubun girişini ve incelik gereği olan ilk bir iki cümleciği kolaylıkla yazdı. İş, mektubun özünü yazmaya gelince ne yapacağını hiç bilmiyordu. Zira o sırada aynı garip duygu onu yeniden dış etkilere son derece duyarlı bir hale getirmişti. Nostaljik, kesiksiz ve onu tamamiyle içine alan bir boşluk duygusuydu bu. Bu duygunun evle de bir ilişkisi vardı. Bu duygu, o anda evin bomboş olduğunu, yani Sereja ile düşüncelerinden başka evde kimsenin bulunmadığını söylüyordu ona. Sereja, «Ya Tornskjold?» diye sordu, ama sonra, kadının önceki gecedenberi ortalıkta görün-

mediğini anımsadı. İskemlesini gürültülü bir biçimde kenara çekti. Ardında, ders odasının, çocuk odasının ve daha başka odaların kapılarını açık bırakarak antreye koştu. Avluya açılan kağşamış kapının ardındaki boşlukta, öğleden sonra beş güneşinin akkor halindeki sıcaklığı, kızgın kum gibi kavuruyordu ortalığı.

***

Sereja, odadan odaya (odaların hepsini bilmiyordu) geçerek, «Ne tedbirsiz insan!» diye düşünüyordu. «Bütün pencereler ardına kadar açık, üstelik evin içinde de, avluda da kimsecikler yok. İsteyen eve girer de kimsenin ruhu bile duymaz. Peki, ama benim kafamın içi neden bu kadar bulanık? Ben buralarda oyalanırken herşey olabilir.» Koşa koşa geri döndü, merdivenlerden telaşla inip, ev sanki tutuşmuş, yanıyormuş gibi, yan kapıdan dışarı fırladı. Uşaklar dairesinin kapıları da, avlunun ta dibinde, bir yangın haberine cevap verircesine güm güm öttü.

Sereja, bir yandan son lokmasını çiğneyip, bir yandan da önlüğünün kenarıyla bıyıklarını ve dudaklarını silerek koşa koşa kendisine doğru gelen bekçiye, tamamiyle değişmiş bir sesle, «Yegor!» diye haykırdı. «Söyler misin bana, Fransız hanımı nerede bulabilirim? Çok büyük bir iyilik etmiş olursun bana.» (Uşakların Danimarkalı kadını ve ondan önceki bütün kadınları çağırdıkları biçiminde «Fransızı» demek cesaretini bulamamıştı kendinde Sereja). «Çabuk ol, lütfen; Margarita Ottanovna ona bildirmem için bu sabah bir haber bırakmıştı bana, ama benim ancak şimdi aklıma geldi..»

Bekçi, lokmasını boğuk bir ses çıkararak yutup, «Şuradaki pencere!» dedi. Sonra kolunu kaldırıp, rahat-

lamış gırtlağı oynıyarak Sereja'nın orayı nasıl bulacağı konusunda bir dolu laf etmeye başladı; bu süre içinde Sereja'ya değil yan yan komşu eve bakıyordu.

Frestelnler'in evine bir dik açı meydana getirecek biçimde bitişik ve onlardan konuk ağırlamakta kullanılmak üzere kiralanmış bulunan, sıvasız, üç katlı, gösterişsiz tuğla binanın bir bölümünün yine Frestelnler'e kaldığını, evden bu bölüme, zemin kattaki çocukların odasının arkasından dolaşan bir koridorla geçilebileceğini öğrendi Sereja. Konuk ağırlamakta kullanılan yapıdan kör bir duvarla ayrılmış bulunan bu daracık evin her katında bir oda vardı. Sereja'nın arkadaşının odası üçüncü kattaydı. Sereja iki yapıyı birleştiren koridorun meyilli döşemeleri üstünde gürültülü bir biçimde yürürken, hayret etmekten kendini alamıyarak. «Bütün bunlar daha önce neredeydi de ben görmedim?» diye soruyordu kendi kendine. Kafasını biraz daha zorlasa anımsayacaktı, ama fazla durmadı bu konu üzerinde, zira o sırada, demirden bir salyangoz kabuğu gibi döne döne yükselen bir merdivenle karşılaşmıştı. Sereja'yı kıvrılarak yükselen kollara benzer korkulukları arasına sıkıştıran merdiven, onun hızını kesmiş ve soluk almasını sağlamıştı. Ne var ki, döne döne çıkan merdiven, en sonunda Sereja'yı dosdoğru Arild'in kapısı önüne getirdiğinde, Sereja'nm yüreği, hâlâ hızlı hızlı çarpmaktaydı. Sereja kapıyı vurdu, cevap alamadı. Kapıyı biraz hızlıca itti ve kapı küt diye duvara çarptı ama yine de ses seda çıkmadı kimseden. Duvara çarpan kapının çıkardığı gürültü, odada kimse bulunmadığını Sereja'ya herhangi bir insanın konuşmasından daha açık anlattı. Geri döndü, içini çekti ve eğilerek, merdivenin helezonî korkuluğuna elini koydu, ama kapıyı açık bıraktığı aklma gelince, kapamaya gitti. Kapı sağa doğru açılmıştı,

kapı tokmağı da o yandaydı tabii, ama Sereja sol yana hırsızlama bir göz attı ve dondu kaldı.

Bayan Arild, orada, karyolada, örgü işi yatak örtüsünün üzerinde, çaprazlamasına, yüksek ökçeleri Sereja'ya dönük, siyah etekliği buruşmayacak bir biçimde, sırtüstü ve bir ceset gibi kaskatı yatıyordu; kam yüzünden tamamiyle çekilmişti; saçları siyahlaşmış gibiydi. Sereja boğulurcasına, «Anna, nedir bu halin?» diye haykırdı.

Karyolaya doğru atıldı ve Bayan Arild'in önünde diz üstü çöktü. Bir eliyle kadının başını kaldırdı, öteki eliyle de telâşla, beceriksizce onun nabzım bulmaya çalıştı. Kadının buz gibi elinin bileğindeki sinirleri bir bu yana, bir o yana bastırmasına rağmen nabzını bir türlü bulamıyordu. Sereja, kulaklarında ve göğsünde, «Yarabbi, ah Yarabbi!» kelimeleri, bir atın toynak gürültülerinden daha güçlü çınlayarak, gözlerini dikmiş, kadının cansız, solgun gözkapaklarına bakarken, kendi başının ağırlaşmasıyla dipsiz bir kuyuya düşüyormuş gibi oluyordu. Boğulacak, bayılacak hâle gelmişti. Neyse ki, Bayan Arild birden bire kendine geliverdi.

Gözlerini açarak, zor işitilir bir sesle, «Sen misin, dostum?» diye fısıldadı.

O anda konuşma yeteneğini kazanmış olan sadece bir insan değildi. Odadaki herşey konuşmaya başladı. Çocukların baskınına uğramış gibi, bir anda gürültüyle doldu oda. Sereja'nın ilk işi yerden fırlayıp kalkmak ve kapıyı kapamak oldu. Ne yaptığını bilmeksizin, pencereyle tuvalet masası arasında hızlı hızlı gidip gelerek, «Ah, ah!» diyor, bir budala gibi hiç durmadan bu tek heceyi tekrarlıyordu. Kuzeye bakan odaya leylâk rengi gölgeler inmiş bulunmasına rağmen, her köşede göze

çarpan ilâç şişelerinin etiketleri rahatça seçilebiliyor, bu bakımdan, irili ufaklı ilâç şişelerini teker teker alıp ışıkta bakmak için pencerenin önüne götürme gereği duyulmuyordu. Sereja'nın pencereyle tuvalet masası arasındaki gidiş gelişi sadece, gürültülü bir anlatım isteyen sevincine bir boşalma yolu aramasından ileri geliyordu. Artık tamamiyle kendini toparlamış bulunan Arild, Sereja'nın tenbihlerine sadece onu hoşnut etmek için boyun eğiyordu. Yine onu hoşnut etmek için, ferahlatıcı ilâçlar koklamaya razı oldu ve amonyak, herhangi normal yaratılışlı bir insanda nasıl çabucak etkisini gösterirse, Arild'de de hemen etkisini gösteriverdi: Bayan Arild, gözyaşları içindeki yüzünü şaşkınlıkla buruşturdu, kaşları keskin bir kavisle yukarı kalktı ve kadın, tamamiyle kendine gelmiş bir insanın gücüyle Sereja'nın elini iterek uzaklaştırdı. Sereja, Bayan Arild'e zorla bir iki damla valeryen de içirdi. Arild bardaktaki suyu sonuna kadar içerken, dişleri bardağın kenarına çarptı ve kadın, su içen küçük çocukların, doyduklarını anlatmak için yaptıkları gibi, kesik kesik soludu.

Bardağı masaya bırakıp, dudaklarını yalarken, «Ey, bizim ahbaplardan ne haber? Döndüler mi, yoksa hâlâ gelmediler mi?» dedi. Sonra, daha rahat oturmak için yastığı diklemesine koyarak, saatin kaç olduğunu sordu.

«Bilmiyorum,» diye cevap verdi Sereja. «Beşe geliyordur sanırım.»

«Saat tuvaletin üstünde,» dedi Arild. «Lütfen bakıverin.» Sonra da, hayret ifade eden bir tonla, «Nereye baktığını anlayamıyorum,» diye ekledi. «Koskoca saati göremiyecek değilsiniz ya artık. Ha... o fotoğraf Arild'e ait. Ölümünden bir yıl önce çekilmişti.»

«Olağanüstü bir alnı var.»

Gerçekten de olağanüstü, değil mi?»

«Ne ince bir erkek! Yüzü çok garip. Beşe on var.»

«Şu şalımı da verir misiniz, lütfen — şurada, sandığın üstünde... Teşekkür ederim, teşekkür ederim, çok naziksiniz... Bir süre yatsam iyi olacak.»

Sereja, sıkışmış olan pencere kanadını iterek zorladı, kanat birden kurtularak hızla açıldı. Bir kampana vurmuş gibi, odanın içinde bir an tannan sesler yankılandı. Bulvarlardaki kırmızı yol engellerinden yükselen reçine kokusuna karışmış ot kokusuyla, sarı hindiba çiçeklerinin baygın kokusu doldu odaya. Pencereye üşüşen kırlangıçların karmakarışık cıvıltıları tavandan yankılanıyordu.

Sereja, kolonyayla ıslattığı bir havluyu Arild'e uzatarak, «Alın, alnınıza koyun bunu,» dedi... Eh, şimdi nasıl hissediyorsunuz kendinizi?»

«Ah, çok iyi. Görmüyor musunuz?».

Sereja birden bire, onu bırakıp gidebilecek gücü bulamıyacağını anladı. Bu yüzden de şöyle dedi :

«Ben biraz sonra gideceğim. Ama siz böyle yatamazsınız. Belki bir kriz daha gelir. Onun için, boynunuzu açın, elbisenizi de biraz gevşetin. Kendi başınıza yapabilecek misiniz? Evde kimse yok çünkü.»

«Bu cüreti nasıl...»

«Hayır, beni yanlış anladınız. Size yardım etmesi için gönderebileceğim kimse yok evde demek istedim. Ben çıkıp gidiyorum, dedim size; demedim mi?» diye sakin bir tavırla Arild'in sözünü kesen Sereja, başını önüne eğdi ve ağır ağır kapıya doğru yürüdü.»

Tam kapının eşiğine vardığı sırada, Arild ona seslendi. Sereja başını çevirip baktı. Bir dirseğine dayanarak doğrulmuş olan Arild, öbür elini Sereja'ya uzatıyordu. Sereja karyolanın ayak ucuna yanaştı.

«Yanıma gelin» dedi Arild, «sizi gücendirmek istememiştim.»

Sereja karyolanın ayak ucundan dolaşarak, Bayan Arild'in yanına gitti ve ayaklarını altına alarak, yere oturdu. Aldığı poza bakılacak olursa, soluk olmaksızın, uzun uzun konuşacağa benziyordu. Ama o kadar heyecanlıydı ki, ağzından bir kelime bile çıkmıyordu. Üstelik konuşacak bir konu da yoktu. Helezonî merdivenin alt başında değil de, Arild'in yanında bulunuşundan ve onun yanından derhal ayrılmak zorunda olmayışından ötürü mutluydu Sereja. Bayan Arild bu sıkıcı ve biraz komik sessizliği bozmaya hazırlanıyordu. Tam o sırada, dizleri üzerinde doğrulan Sereja, ellerini kavuşturarak kuştüyü yatağa dayadı ve başı ellerinin üstüne düştü. Kürek kemikleri, âdeta bir şey öğütüyormuşcasına, ritmik hareketlerle oynuyordu. Ağlıyor mu, yoksa gülüyor mu. belli değildi.

Sereja'nın sessiz yutkunuşları, koyverilen hıçkırık hâlini alınca, Bayan Arild, «Bu da nesi, bu da nerden çıktı! Hiç ummazdım doğrusu. Durun, hiç utanmıyor musunuz!» dedi ve aynı sözleri durmadan tekrarlamaya başladı.

Bununla birlikte, Bayan Arild'in avutmak için söylediği sözler (ki Bayan Arild bunun böyle olacağını biliyordu) Sereja'nın daha bol gözyaşı dökmesine yol açtı, kadının Sereja'nın başını okşaması ise, delikanlının gözyaşlarını bir sele çevirdi. Sereja gözyaşlarını tutmaya

çalışmıyordu. Kendini tutmaya çalışsa belki gözyaşlarını durdururdu, ama içinde uzun süredenberi meydana gelmiş olan birikimi elden geldiği kadar çabuk boşaltmak istiyordu o. Sokolniki ve Tverskoy-Yamskoy'da şu son iki haftadır geçirdiği günlerin ve gecelerin, bütün o sokak kadınlarının, kafası içinde inatla durmayıp, artık hareket etmeye, uzaklaşmaya başlamış olmalarına, ah, ne kadar seviniyordu Sereja! Şu anda hırpalanan kendisi değil de, o kadınlarmış gibi ağlıyordu. Onlar ise taşan bir ırmağın üzerindeki kütükler gibi sürüklenerek, gerçekten de uzaklaşmaktadırlar. Milyonlar için duyduğu üzüntüden ileri gelen ve buluttan boşanırcasına bastıran bu yağmurdan medet umuyor, böylelikle ruhunun temizleneceğini sanıyordu Sereja. Gözyaşlarının, bundan sonraki günlük yaşantısını da etkiliyeceğini umuyor gibiydi.

Seraja birdenbire başını kaldırdı. Arild onun yüzünün buğularla yıkandığını ve bu buğular arasında çok uzaklara çekildiğini gördü. Kendi kapalı ruhunun gardiyanı gibi, kendine egemen olmak istercesine birkaç kelime döküldü Sereja'nın ağzından, ama bu kelimeler de o kasvetli, uzak buğulara bürünmüş gibiydi.

Yumuşak bir sesle, «Anna,» dedi Sereja, «yalvarırım, hemen reddetmeyin beni. Sizinle evlenmek istiyorum. Bunun böyle söylenmemesi gerektiğini biliyorum, ama derdimi başka nasıl anlatabilirim?» Sonra, daha sâkin ve daha kesin bir tonla, «Karım olunuz,» dedi. Bunu söylerken de, hayatında ilk kez kullandığı ve hayatın kendisi kadar büyük olan bu kelimenin ifade ettiği taptaze bir yenilik duygusuyla içi ürperdi.

Ruhunun derinliklerinde bir yerden yükselen gülümsemesini kontrol altına alabilmek için bir an kadar sus-

tuktan sonra, kaşlarını çattı ve bu sefer eskisinden daha sâkin, daha kesin bir tonla ekledi :

«Yalnız, rica ederim sakın gülmeyin bana. Böyle bir şey sizi benim gözümde küçültür.»

Sereja ayağa kalktı, yana doğru yürüdü. Arild çabucak yatağında doğrulup oturdu, ayakları karyoladan aşağı sarktı. Ruhu öylesine karmakarışık olmuştu ki, gayet düzgün elbisesi ona buruşuk, derli toplu saçları da bozulmuş gibi geldi.

Durmadan aynı kelimeleri tekrarlayarak, «Canım, canım, nasıl böyle söyleyebilirsiniz!» diyor, her seferinde doğrulacak gibi oluyor, ama yine her seferinde suçlu bir insan gibi, şaşkınlık içinde kollarını iki yana açıyordu. «Çıldırmışsınız siz. Sizde hiç insaf yok. Kendimde değildim ben. Gözlerimi bile zorlukla açabiliyorum — ne dediğimi duyuyor musunuz? Göz kapaklarımı kımıldatmaya çalışıyorum, yoksa göz kırpmıyorum, anlıyor musunuz? Böyle, damdan düşercesine bir soru sormak! Üstelik de gülmememi istemek. Ah, ne kadar heyecanlandırdınız beni!» Bunları, kendi kendine konuşur gibi, bambaşka bir tonla ekledi; ayaklarını yere basarak, aynı sözleri tekrarlıya tekrarlıya, sırtında ağır bir yük taşıyormuş gibi tuvalet masasına doğru koştu. Tuvalet masasının ardında Sereja, dirseğini tuvaletin aynasına, yanağını da avucuna dayamış, asık suratla Arild'i dinliyordu ayakta.

İki eliyle masanın kenarlarını kavrayan Arild, her haliyle, kafasının içinde uğursuz bir sonuca vardığım belli edercesine, aynı zamanda yavaş yavaş heyecanını yenebilmesinin sağladığı duru bir mantıkla Sereja'yı kamçılayarak konuşmaya devam etti :

«Bekliyordum bunu, böyle olacağı belliydi zaten. Size cevap veremem. Cevabı da siz kendiniz vereceksiniz. Belki bir gün gerçekleşebilir. Gerçekleşebilmesini ne kadar isterdim! Çünkü... Çünkü size ilgisiz değilim. Siz de, tabii, bunu tahmin etmişsinizdir, değil mi? Ne garip. Ama bu bir şeyi değiştirmez. Bununla birlikte, yine de öğrenmiş olmanızı istedim.» Bayan Arild bir an için söyleyecek kelime bulamadı ve duraladı. «Yalnız, ötedenberi sizi hep dikkatle inceliyordum. Sizde tuhaf bir hal var. Hem biliyor musunuz, şimdi, şu anda, durumun doğurduğu tuhaflıktan çok daha fazla bir tuhaflığınız var. Ah, dostum, evlenme teklifi böyle yapılmaz. Bu sadece bir gelenek ve görenek sorunu değil. Ama neyse, keselim bunu burada. Bakın bana; size bir şey soracağım, bana ablanızmışım gibi açık yüreklilikle cevap vereceksiniz. Söyleyin bakayım : vicdanınızda sizi üzen bir leke var mı? Hayır, korkmayın; Allahaşkına korkmayın! Acaba tutulmamış bir söz, ihmal edilmiş bir görev bir iz bırakmış olamaz mı vicdanınızda; Ama, tabii, çok tabii, ben kendim de cevabı tahmin edebiliyorum. Sizden bir şey beklenemez. Cevap vermenize gerek yok — biliyorum ben : insanlığa yakışmayan hiç bir şey size kondurulamaz... Ama,» diye düşünceli düşünceli konuşmasını kesen Arild eliyle havada belli belirsiz boş bir şekil çizerek, kulağa yorgun gelen boğuk bir sesle, «ama bizden daha büyük şeyler vardır,» diye devam etti. «Söyleyin bana, sizin içinizde böyle bir şey yok mu? İnsanın içinde böyle bir şey bulunması onu hayatı boyunca korkuda bırakır. Ben olsam, acayip bir yaratığın önündeymişim gibi, ödüm patlardı.»

Arild konuşmasını hemen kesmedi ama, önemli sayılabilecek başka bir şey de söylemedi. Avlu yine eskisi gibi boştu, bitişik yapılar ise en ufak bir hayat belir-

tisinden yoksun gibiydi. Yine biraz önceki gibi, kırlangıçlar tepelerinde uçuşuyordu. Gün bitimi, efsanevî bir savaş gibi alevler içindeydi. Kırlangıçlar, hafifçe titreşen oklardan bir bulut gibi süzülüyor, sonra sivri başlarını çevirerek, çığlık çığlığa, gerisin geriye dönüyorlardı hızla. Herşey eskisi gibiydi. Yalnız oda biraz daha kararmıştı.

Sereja, konuşursa, sesini kontrol edebileceğinden emin olmadığı için susuyordu. Konuşmak için her ağzını açışında çenesi titreyerek aşağı sarkıyordu. Bahane olarak Moskova dolaylarında yaşıyanları gösteremeden, sadece kendine ait, kişisel nedenlerle ağlamaya utanıyordu. Onun susuşu ise Anna'yı müthiş üzüyordu. Kadın daha çok kendi davranışını beğenmiyordu. Önemli olan, onun herşeyi kabul etmiş bulunmasıydı; ne var ki, bunu Sereja'ya iyice belli edememişti.

Bütün fırsatlar Anna'nın parmakları arasından kaçıyor gibiydi, bütün kabahat de yine kendisindeydi. Bu gibi durumlarda hep yaptığı gibi, kendini ruhsuz bir taşbebek olarak görüyor, kendi kendini suçluyor ve Sereja'ya cevap verdiği sırada konuşmasının soğuk bir söylev havası taşıdığını düşünerek bundan utanç duyuyordu. Kendi kuruntusundan başka bir şey olmayan bu günahını bağışlatmak için, aynı zamanda herşeyin düzeleceğine inanarak, bütün o akşamüstünü yansıtan bir değişikliğe uğrayıp Sereja'nınkini andırır hâle gelen bir sesle şöyle dedi :

«Beni anlayıp anlamadığınızı bilmiyorum. Size olumlu cevap verdim. Gerektiği kadar beklemeye hazırım. Yalnız siz de herşeyden önce kendinizi bir düzene sokmalısınız, — hakkında çok az şey bildiğim, ama sizin belki gerektiğinden iyi bildiğiniz, kendi düzeninizi kur-

malısınız. Ne söylediğimi bilmiyorum. Bu sözler irademin dışında dökülüyor ağzımdan. Bu sözlerin altındaki anlamı doğru veya yanlış tahmin etmek size kalmış bir şey. Ayrıca şu da var: beklemek benim için kolay olmayacak. Neyse, bu konuyu burada kapatalım artık, yoksa birbirimizi bıktıracağız. Şimdi dinleyin. Eğer beni bir parça seviyorsanız, benim si... Ah, ne olur yapmayın. Ne oluyorsunuz? Yalvarırım, yapmayın, yapmayın, yoksa herşeyi mahvedeceksiniz... Güzel teşekkür ederim.»

Sereja sâkin bir sesle, «Bir şey söylemek istiyordunuz,» diye hatırlattı.

«Evet, tabiî, unutmuş değilim. Sizden aşağı kata inmenizi rica edecektim. Evet, sahi, dinleyin beni. Odanıza gidin, yüzünüzü yıkayın ve biraz çıkıp dolaşın. Sinirlerinizi yatıştırmalısınız. Sizce gerek yok mu? Güzel, sorun yok o halde. O zaman ben de sizden başka bir ricada bulunurum, benim zavallıcığım. Siz yine de odanıza gidin ve yüzünüzü yıkayın. Herkesin önüne bu yüzle çıkamazsınız. Sonra da beni bekleyin; odanıza uğrayacağım, birlikte yürüyüşe çıkacağız. Ama olmaz gibilerden başınızı öyle iki yana sallamayın durmadan. Sizi böyle görmek beni altüst ediyor. Biraz zorlayın kendinizi. Bir şeyler söyleyin, konuşmaya çalışın — bana güvenmelisiniz.»

***

Meyilli koridorun döşeme tahtaları işte yine Sereja'nın ayakları altında boş boş yankılanıyordu ve işte yine Enstitünün avlusunu hatırlamıştı. Bu hatırlayışın uyandırdığı düşünceler, Sereja ile hiç bağlantısı bulunmayan ve kendi kendine hızla boşanan bir zincir gibi kafasına saldırıyordu. Sereja kendini tekrar o kocaman,

kocaman olduğu için de orada insan yaşamıyormuş izlenimi bırakan güneşli odada buldu. Sereja'nm odada bulunmadığı süre içinde ışık yer değiştirmişti. Orta pencerenin perdesi artık masaya gölge yapmıyordu. Yine aynı ışık — sarı, yanlamasına vuran, göklerdeki hareketinin sonucu şimdi köşeden gelen ve şu sırada belki de Arild'in yatağına, ufacık şişelerle dolu tuvalet masasına koyulaşmakta olan menekşe rengi gölgeler düşüren aynı ışıktı. Sereja oradayken, Arild'in odasında koyulaşmakta olan leylâk tonları yine de bir dereceye kadar hadlerini biliyor ve oldukça soylu davranıyorlardı, ama Sereja olmayınca kim bilir gölgeler ne çabuk koyulaşmaya başlayacak ve kırlangıçlar onun yokluğundan yararlanarak, kendi başlarına buyruk, zafer coşkusu içinde, Arild'i kimbilir nasıl rahatsız edeceklerdi. Bu saldırıyı defetmek, kaybolmakta olan geçmişi yakalamak için hâlâ vakti vardı Sereja'nm; herşeye yeniden başlamak ve herşeyi bambaşka bir sonuca ulaştırmak için hâlâ iş işten geçmiş sayılmazdı; bütün bunlar mümkündü, ama biraz daha zaman geçerse uygulama olanağını kaybedecekti. Niye Arild'in sözüne uymuş da onu yalnız bırakmıştı sanki? Aynı anda, Anna'yla ilgili ateşli düşünceler zinciri içinden sıyrılarak, hiç bir bağlantı olmadığı halde yıldırım gibi kafasının içinden geçen öteki, telâşlı ve çağrılmadan kendiliğinden gelen düşüncelere, «Pekâlâ. Düşünelim bakalım.» diye karşılık verdi. Orta pencerenin yarım perdesini çekip açtı ve en uçtaki pencerenin perdesini kapadı; böylelikle ışık durumu değişti, masa koyu gölgeler içinde kalırken bitişik oda, yani Anna'nın Sereja'nm yanına gelmek için geçeceği oda tâ karşı duvara kadar ışığa boğuldu. Bu odanın kapısı ardına kadar açıktı. Sereja dalgınlığından yüzünü yıkamayı unutmuştu.

«Hâ, Maria'yı düşünüyorduk. Evet, Maria'yı düşünürsek... Maria kimseye muhtaç değil. Maria ölümsüz. Maria bir kadın değil.» Kollarını göğsünde kavuşturmuş, arkası masaya dönük, masanın kenarına dayanarak ayakta duruyordu. Sereja'nın gözlerinin önünde, gem vurulamayan şimşekli atılışlar halinde, boşalmış Enstitü ve çevresi, yankılanan basamaklar, geçen yazın unutulan anıları ve Maria'nın yerleştirilmemiş çantaları canlanıyordu. Dolu sepetler, soyut havramlar halinde şimşek gibi kafasının içinden geçiyor, kayışlarla, iplerle bağlı bavullar bir kıyaslamanın öncüleri oluyordu. Bu soğuk imgeler ona, hareketten yoksun tinsel dünyada kopan bir fırtına, bir entelektüelin kafasında kabaran anlamsızlık seli kadar ıstırap veriyordu. Kollarını kavuşturmuş, başını eğmiş, bilinçaltından kabaran bu iğrenç sabit fikirlerden kaçıp kendisine sığınmak üzere kolları arasına atılmaya hazır, sinirli bir özlem içinde Anna'yı bekliyordu.

«Eh, başarısızlığını kutlarım. Teşekkürler, ben de seni kutlarım. Sen oyalanırken, başkası başarıyı elde edip kaçtı, iz bile bırakmadı. Eh, Tanrı yardımcısı, olsun başaranın. O adamı ne tanıyorum, ne de tanımak istiyorum. Hiç bir haber, hiç bir iz yoksa ne çıkar. Evet, böyle olduğunu varsayalım. Çok güzel böylesi, çok güzel.»

Sereja geçmişiyle böyle sert bir dille atışırken ceketinin kenarları, baş tarafına birkaç satır karalanmış ama üçte ikisi boş olan bir yazı kâğıdının üstüne sürünüp duruyordu. Sereja da bunun farkındaydı, ne var ki, Kovalenko'ya hitaben başlanmış olan bu mektup da şimdi kendisinin atıp tutmakta olduğu konu dışı düşünceler dizisine aitti.

Birdenbire, geçen bütün bir yıl içinde ilk kez olarak, İlina'nın apartmanı boşaltarak yurt dışına hareket etmesine kendisinin yardım etmiş olduğu kafasına dank etti. Baltz haydudun biriydi (Sereja içinden ona böyle derdi). O zaman, derhal, tahmininin doğruluğuna iyice emin oldu. Yüreği sıkıştı. Anna'yı düşünmesi gerektiği bir sırada hâlâ, Anna'yla uzaktan yakından hiç bir ilintisi bulunmayan, izin verilemiyecek — Anna için ise kırıcı — bir canlılık kazanan şeylerle ilgilenebilmesi gerçeği, Sereja'yı geçen yıla ait bu aşk rekabetinden çok daha fazla üzdü. Ama aynı anda da, kendini toplamaz, daha olumlu bir tavır takınmazsa bu yaz da bir dış müdahalenin kendisini tehdit edebileceğini anladı.

Bir karara vardı ve topukları üzerinde dönerek odayı, masayı, sanki ilk defa görüyormuş gibi eleştirici bakışlarla süzdü. Batan güneşin ışık demetleri, içerlerinde bir özsu yürürcesine yavaş yavaş en son rengini aldı, kızıla dönüştü. Odanın bir iki yerinde, hava ikiye biçilmişti ve tavandan yere alev alev bıçkı tozları dökülüyordu. Odanın en dipteki duvarı kasvete gömülmüş gibiydi. Sereja bir deste yazı kâğıdı alıp, elinin altında bulunacak biçimde masaya koydu, sonra elektriği yaktı. Kafasını kurcalayan düşüncelerle böyle uğraşırken. Anna'yla gezintiye çıkacağını tamamiyle unutmuştu.

Kovalenko'ya, «Evlenmek niyetindeyim, şiddetle paraya ihtiyacım var,» diye yazdı. «Size sözünü ettiğim öyküyü yeni baştan, bir oyun biçiminde yazıyorum... Oyun manzum olacak.»

Ondan sonra öyküsündeki olayı anlatmaya başladı Sereja.

«Evvel zaman içinde, Rusya'da bizim bugün yaşadığımız hayata uygun, ama sahnede daha geniş anlam ka-

zandırılacak biçimde belirtilen koşullarda ve büyük kentlerden birinin önde gelen kişilerinin söz konusu olduğu bir çevrede bir dedikodu ortaya çıkar, gelişir, çeşitli ayrıntıların katılmasıyla dallanıp budaklanır. Dedikodu, yasalara aykırı olduğundan ve son zamanlarda yeniden gözden geçirilen ceza hukuku maddeleri önünde ağır ceza hükümlerinin uygulanmasını gerektiren bir suç niteliği taşıdığından gazetelere geçmeksizin, ağızdan ağıza nakledilmektedir. Dedikoduya göre, sahneye bir adam — kendi kendini açık artırmaya çıkarıp, en çok artıtana köle olarak satmak isteyen bir adam — çıkmıştır; bu satış işinin anlamı ve neye yarıyacağı ise artırmada açıklanacaktır. Görünüşe göre bu satış işinde Oscar Wilde'ın eserlerindeki öğelerin bir etkisi ya da bir kadın parmağı var gibidir — bir türlü doğrulanmayan söylentiler ise, evlerini sahne dekorlarını örnek tutarak döşemeye, konuşmalarını da Hinduların din ve mezhep konularıyla ilgili eski kitaplarından kapma sözlerle süslemeye meraklı genç tüccarlar arasında ağızdan ağıza dolaşmaktadır. Belirli günde — zira satışın yeri ve günü akıl almaz biçimde herkesin kulağına ulaşmıştır — herkes, sonradan ele güne karşı gülünç duruma düşmekten korkmalarına rağmen, şehri terkeder. Herkes korkar, ama sonunda merakları ağır basar, üstelik aylardan Haziran-dır, hava da son derece güzeldir. Herşey bir sayfiye evinde geçer; yapı yenidir ve şimdiye kadar kimse ayak basmamıştır bu eve. Hepsi de aynı toplum katından olan insanlardan meydana gelmiş bir kalabalık toplanmıştır: büyük servetlere konmuş mirasyediler, filozoflar, müzikseverler, kolleksiyon meraklıları, hukuk heveslileri. Sıra sıra sandalyeler, bir set üstünde kapağı açık duran bir kuyruklu piyano ve onun yakınında ufak bir masa, masanın üstünde tokmak. Üçer kanatlı bir sürü pence-

re. Sonunda adam ortaya çıkar. Henüz çok gençtir. Tabii, bu adama bir ad bulmak biraz güç olacak, gerçekten de, simge haline gelmeye niyet etmiş bir adama kim bir ad kovabilir? Bununla birlikte, çeşit çeşit simge olduğuna ve bu adama bir ad bulmak gerektiğine göre, biz de şimdilik bir cebir yöntemi uygulayarak ona, meselâ Bay Y diyelim. Bu arttırma işine ne bir şenlik, ne de bir gösteri havası verileceği, herhangi bir sihirbazlık numarasının (hattâ) iç gıcıklayıcı bir şark havasının görülmeyeceği, bu adamın bu işe ciddî bir amaçla girdiği hemen anlaşılır. İşin şaka götürür yanı olmadığı besbellidir; orada toplananlar, hayal kurmalarına ve konu dışına sürüklenmelerine olanak bırakmıyacak, ortaklaşa olarak hepsini ilgilendirecek bir şeyle karşı karşıya kalacaklar, karşılaştıkları şeyin etkisinden de kurtulamıyacaklardır. Böylece, sade bir düzyazı anlatımı içinde, Bay Y alkışlarla karşılanır. Bay Y, en çok artıracak olana kalacağını, sahibinin, bu satışla kendisini öldürebilme yetkisini de elde edeceğini bildirir. Bay Y, ayrıca, satıştan sonra elde edeceği parayı, bir santimini bile kendisine ayırmamak üzere, önceden tasarladığı gibi dağıtmak için yirmi dört saat serbest olacağını, bu süre sonunda, gelecekteki efendisinin emrine hazır bulunacağını, kölelik bağıtını hiç bir şeyin bozamıyacağını, köleliğinin ne kadar süreceğine ise doğrudan doğruya efendisinin karar vereceğini, zira efendinin sadece onu istediği gibi kullanma yetkisini değil, dilediği takdirde öldürme yetkisini de elinde tutacağını bildirir.

Efendisinin onu öldürmesi halinde, efendisini cinayet suçlamasından kurtarmak için şimdiden, intihar ettiğini bildiren düzmece bir mektup hazırladığını söyler. Yine efendisini, kendi başına gelebilecek herhangi bir işle ilgili olarak suçlama altında kalmaktan kurtarmak

için, artırmaya katılanların isteyebileceği her türlü senedi şimdiden imzalamaya da hazır olduğunu belirtir. «Şimdi de,» der Bay Y, «sizlere bir parça çalacağım ve bir şey okuyacağım. Çalacağım parçanın bestesi yoktur, yani irticalen çalacağım; ama okuyacağım şeyin daha önce tarafımdan hazırlanmış bir metni var.» O zaman, setin üzerine yeni bir kişi çıkar ve gelip masanın başına oturur. Bu gelen, Bay Y'nin arkadaşlarından biridir. Bay Y'nin, o sabah kendisiyle helallaşan öteki arkadaşlarından farklı olarak yanında yine kendi ricası üzerine bir bu arkadaşı kalmıştır. Bu arkadaşı da Bay Y'yi, en az öteki arkadaşlarının onu sevdikleri kadar sevmekle birlikte, onlardan farklı olarak, Bay Y'nin kaprisinin gerçekleşeceğine de inanmadığı için, sükûnetini korumaktadır. Bu adam, dürüst, güvenilir bir maliye memurudur. İşte bu yüzden de Y, satış sırasında artırma tellallığını, bu artırmaya zerre kadar önem vermiyen bu son arkadaşının yapmasını rica etmiştir. Arkadaşı, gerçekleşeceğine inanmadığı kaprisin saçmalığını Y'nin anlamasına yardım etmek, sonra da, tellallık sanatının bütün kurallarını yerine getirerek, arkadaşının uzun bir yolculuğa çıkacağını oradakilere kendi ağzından bildirmek için gelmiştir. O sırada yağmur başlar...»

Sereja, sekizinci kâğıt tabakasının dibine, «O sırada yağmur başlar,» diye yazdıktan sonra, bütün yazdıklarını mektep kâğıtlarından defter sayfalarına aktardı. Bir insanın bütün ömrü boyunca bir yada iki kez yazabildiği cinsten, yani bir oturuşta, hiç kalkmadan bütün gece yazılan cinsten bir müsveddeydi bu.

Bu tip müsveddelerde, hiç değişmeyen ve güçleri hiç eksilmeyen hareketleri, öz yapısının niteliği gereği canlandırması mukadder su, bir öğe olarak ister iste-

mez bol bol yer alır. Akşam bastırırken patlak veren duygu boşalımları üzerine kaleme alman bu gibi yazılarda, henüz iyice açıklığa kavuşmamış, en önemli ayrıntılardan yoksun bir ana fikirden başka hiç bir şey bulunmaz; böyle yazıların biricik dikkate değer yanı da, ana fikrin, öznenin denediği koşullar içinden ve doğal bir yoldan gelişmesi, meydana çıkmasıdır.

Sereja'nın müsveddede gelip takıldığı ilk ayrıntı da yağmur oldu. Bu ayrıntıyı çift tabaka kâğıttan tek tabaka kâğıda aktardı ve istediği akıcılığı sağlayabilmek için, bazı yerleri karalamaya, bazı yerleri değiştirmeye, silmeye başladı. Yer yer, dilde bulunmayan kelimeler uydurdu. Kendisinin ilerde, daha çabuk atlatılması gereken sağanakların içinden geçip, büyük bir heves ve yerinde kullanışın çiftleşmesinden doğan akıcı konuşma diline ulaşmasını sağlayacak birer kılavuz rolü görecekleri umuduyla, bu kelimeleri, geçici olarak müsveddede bıraktı. Herkes tarafından kabul edilecek, benimsenecek diye düşündüğü bu minik dereciklerin, belleğine akacağına inanıyordu Sereja; inancı gerçekleşmişcesine gözleri yaşardı ve bu gözyaşları, yanlış numaralı gözlük takmış gibi gözlerini bulandırdı.

Eğer bütün yazarlar gibi, masaya yan oturmamış olsaydı ve sırtı odanın her iki kapısına da dönük bulunmasaydı ya da bir an için başını sağa çevirseydi korkudan yüreğine inerdi Sereja'nın. Eşikte Anna duruyordu. Kadın eşikten kayboldu, ama hemen değil. Eşikten geriye doğru bir iki adım çekilerek, inan ve kör inan arasındaki dengeyi korumak için gerekli saydığı bir süre kadar, görüş alanı içinde oyalandı. Körü körüne bir acelecilik veya düşünüle taşımla geciktirilmiş bir hareketle, kaderin izleyeceği yolu değiştirmek istemiyordu.

Anna sokak elbisesini giymişti. Sımsıkı sarılmış bir şemsiye tutuyordu elinde, zira Sereja yanından ayrıldıktan sonraki süre içinde, Anna kendini dış dünyadan tamamiyle koparmış olmadığı gibi, odasında bir pencere de vardı. Ayrıca, aşağı kata, Sereja'nın yanına inmek üzereyken akıllılık edip, barometreye bakmış ve barometrenin fırtınalı havayı işaret ettiğini görmüştü. Sereja'nın arkasında bir bulut gibi duran Anna, elbisesi koyu renk olmasına rağmen komşu bahçenin üzerine çöken kurşunî ve leylak rengi karışımı fırtına bulutunun altından vuran gurubun göz kamaştırıcı yoğunluktaki ışık demeti içinde, beyazımsı, buğulu ışıltılar saçıyordu. Anna'nın ayakları dibinde asit dumanları gibi burula burula yayılan ışık selleri, parke döşemeyle birlikte Anna'yı da eritip yutuyordu. Sereja'nın yaptığı bir iki hareketten Anna, Krallar Oyunu'ndaki[1] gibi, hem onun bir derdi olduğunu, hem de bu derdine ömrünün sonuna kadar derman bulunamıyacağım tahmin etti. Sereja'nın, yumruğunun tersiyle gözyaşlarını sildiğini görünce, Anna eteklerini topladı, geri döndü ve ayaklarının ucuna basıp kamburunu çıkartarak, bir iki uzun ve güçlü adımda dershaneden çıktı. Koridora ulaşınca eteklerini bıraktı, adımlarını sıklaştırdı ve bunları, dudaklarını ısırarak, eskisi kadar sessiz yaptı.

Sereja'yı reddetmek bir çaba harcanmasını gerektirmemişti. Herşey kendiliğinden olmuştu. Odasımn penceresini daha şimdiden, kayarcasına hareket eden gök doldurmuştu. Göğün erguvan rengi katmanlarından, Anna'nın ıslanmadan köşe başına kadar bile gidemiyeceği anlaşılıyordu. Yeni açılan bir yarayı andıran ve hız-

(1) Kazananın, kaybedenlerin sırtına binmesiyle sonuçlanan bir kâğıt oyunu.

la cerahatlanmıya başlayan nostaljisiyle başbaşa kalmaktan kurtulmak için hemen, çok acele olarak bir şeyler yapması gerektiğini hissediyordu Anna. Bütün gece odasında yapayalnız kalacağı düşüncesi bile onu buz gibi bir dehşet duygusuyla ürpermeye yetiyordu. Ya gerçekten de odasında yapayalnız kalırsa, ne hale gelirdi? Avludan koşa koşa sokağa çıkan Anna, körüğünü şimdiden kaldırmış bir payton tuttu. Paytonla, bir İngiliz arkadaşının oturduğu Çernişevski caddesine gitti. Yolda içinden, fırtınanın şiddetle devam etmesini diledi hep; böylelikle eve dönmesine olanak kalmayacak, arkadaşı da onu geceyi kendisiyle geçirmesi için alıkoymak zorunda kalacaktı.

Böylece dışarda yağmur yağmaya başlar,» diye özentisiz bir biçimde, acele yazdı Sereja. «Pencerelerin önünde ise şunlar olmaktadır. İhtiyar huş ağaçları, tümseğin üzerinden, kucak kucak dökülüp giden yapraklarının ardından, yerlerini terketmeksizin el sallamaktadır. Bu arada yeniden dökülen yapraklar, ağaçların saçlarına takılır, sonra kurtulup savrularak beyaz sağanaklar halinde uzaklaşır, gözden silinir. Yaprakları uğurlayıp, gözden kaybeden huş ağaçları, villaya doğru eğilerek sallanır. Karanlık bastırır ve dışarda gökgürlemesinin ilk şaklaması duyulmadan önce, Bay Y içerde, kuyruklu piyanoda çalmaya başlar.

«Bay Y, tema olarak kendine, rüzgârın uğuldadığı ormandaki göztaşı ve günlük buğuları içinden, banyodan çıkar gibi, yumuşacık kaşmirden bulutlara sarılı olarak çıkan, pırıl pırıl yıkanmış, olduğundan büyük görünen binlerce yıldızla süslü gece göğünü seçer. Boşluktan hiç bir zaman koparılamıyacak olan bu damlaların pırıltıları, onlar kopup ayrılmak için ne kadar uğraşırlarsa uğ-

raşsınlar daha şimdiden, kuyruklu piyanonun yarattığı sesten ormanın üstüne yükselmiş bulunmaktadır. Parmakları piyanonun tuşları üzerinde uçarcasına dolaşan Bay Y, temayı bir bırakıp, bir almakta, kâh unutturup, kâh hatırlatmaktadır. Pencere camları üstünde, yassılmış, soğuk cıva damlalarından meydana gelmiş seller akmaktadır; huş ağaçları pencerelerin dışında, hava akımları önünde gidip gelmekte, müzik olanca ağırlığıyla dalların üzerine yüklenip onları sağa, sola eğerek yoldan haberler getireceğini durmadan vaad ederken, ağaçlar her yana kucak kucak serptiği havayı bir sağanak halinde, pencere camlarındaki yırtık pırtık çavlanlar üzerine dökmektedir.

«Durumun olağanüstü yanı da, bildirinin dürüstlüğünden kuşkulanan biri çıktı mı, piyanoyu çalanın, kuşku duyan kişiyi mucizevî bir sesle tokatlamasıdır. Bu mucize Bay Y'nin kendi sesindeki mucizedir, yani, onların yarınki duyuş ve hatırlayış biçimlerinin mucizesidir. Bu mucizenin öylesine bir gücü vardır ki, şakacıktan piyanoyu ikiye biçebilmekte aynı zamanda da, tüccar sınıfının kemikleriyle Viyana stili koltukları ezebilmektedir; bununla birlikte, bu mucize daha sık ve daha hızlı tekrarladıkça, çok daha yumuşak, gümüş gibi bir ton almaktadır konuşmalarda.

«Bay Y'nin okuyuşu da tamamiyle aynıdır. Şöyle der: «Sizlere mensur şiirden pasajlar ve birçok koşuklu dörtlük okuyacağım.» Bu sefer de, bu hayalî salon edebiyatının ne türlü — tepetaklak mı, dikine mi, başı Kuzey kutbuna, ayakları Güney Kutbuna doğru, ya da tersine mi — düştüğünün hiç bir önemi olmadığını düşünenler çıkınca, müthiş bir manyetik duyarlığa sahip tasvirler, benzetmeler kendilerini gösterir. Bunlar sözün

imgeleri, mucizeleri, yani, dünyaya bir ok gibi hızla ve tam anlamıyla boyun eğişin örnekleridir. Bu imgelerin, bu tasvirlerin taşıdığı ahlâk öğretisinin, gerçeğe eğilişin yarın izleyeceği yöndür bu.

«Fakat bu adamın bütün bunları duyabilmesi ne gariptir. Sanki birisi dünyayı kol yeninin içinden çıkarıp çıkarıp ona gösterdikten sonra tekrar saklıyor da, Bay Y, yaşayan güzelliği, varoluş ile varolmayış, arasındaki sınırı meydana getiren, fark biçiminde yorumluyordu. Onun getirdiği yenilik de işte burada, yani, sadece bir an için kavranabilir bu çelişkiyi yakalayıp, sürekli bir şiirsel belirtiye yükseltebilmesindedir. Peki ama o bu beliriş ve kayboluşları nerede görmüş olabilir? Ardı ardına gelip geçmekte olan kuşaklar boyunca sonsuza dek yer değiştiren bir dünyayı ona anlatan insanlığın sesi değil midir?

«Bu bütünüyle, eksiksiz ve tastamam gerçek sanattır; fısıltılı sınırlardan sonsuzluklara götürmektedir insanı; bu sanatta herşey, erişilmez derinlikteki içtenliği ve ulaşılmaz bereketiyle dünyevî yoksulluktan doğmaktadır.» Bay Y, okumalarının arasma, müzik de serpiştirir: kulağına Fransızca cümleler çalınır ve güzel kokular içinde kalır. Alçacık seslerle, kendisinden başka herşeyi unutup, sadece çalmakta olduğu parçaya devam etmesini isterler — ama onun istediği bu değildir.

«Derken, Bay Y ayağa kalkıp onlara dönerek, gösterdikleri sevginin kendisine dokunduğunu, ama kendisini yeteri kadar sevmediklerini söyler. Eğer yeteri kadar sevselerdi, bir açık artırmada bulunduklarını ve kendisinin onları buraya niçin topladığını anımsayacaklarını belirtir. Birçok seferler olduğu gibi işine karışıp başka hal çaresi, belki çok daha cömert, ama ister iste-

mez yetersiz kalmaya mahkûm ve kendi yüreğinin onu uygulamaya zorladığından daha başka bir yardım biçimi önerebilecekleri için, plânını onlara açıklayamıyacağını söyler. İnsanoğlunun yaratılışına sokulmuş bulunan bu büyük yardım duygusu yönünden kendisinin bir değeri olmadığım, kendisini bir takas malı haline getirmek zorunda kaldığını, ona bu konuda yardım etmeleri gerektiğini anlatır. Tasarısının acıklı bir fantezi olduğunu ileri sürebilirler. Kabul. Ama yine de ona ya sonuna kadar kulak vermeliler ya da hiç dinlememelidirler. Eğer dinleyecek olurlarsa, o zaman da tasarısına körü körüne boyun eğsinler. Bay Y, tekrar çalmaya ve okumaya başlar; o çalmasına ve okumasına ara verdiği zamanlar da, havayı bağıra bağıra söylenen rakamlar doldurur, arkadaşının boş kalan elleri ve gırtlağı çalışmaya başlar ve seslerin kısıldığı, herkesin kan ter içinde kaldığı yirmi dakikalık delice bir mücadeleden sonra Bay Y, çok kesin ilkelere sahip, insanseverliğiyle tanınmış birinin, onu satınalmak için en samimî çabayı gösterenlerden birinin kısmetine düşer. Ama bu adam Bay Y'ye özgürlüğü hemen o akşam tattırmaz...»

V

Bunun, Sereja'nın yazdığı özgün metin olmadığını söylemeye gerek yok. Sereja o müsveddeyi bile bile tamamlamadı. Kafasında daha kâğıda dökmediği pek çok şey vardı. Bayan Freste'n iliklerine kadar ıslanmış bir halde, çıkacak rezaleti düşündüğü için utandığı ve bu yüzden çekindiği anlaşılan Harry'yi ardı sıra sürükleyerek hışımla odaya girdi.

Sereja hikâyesinde, satışın yapılışından üç gün sonra diyelim, insanseverle kölesi arasında son derece önemli ve apaçık bir konuşmaya yer vermeyi tasarlamıştı. Bay Y'yi ayrı bir eve yerleştirip onu lükse boğduktan sonra, kölesinin bu lüksten, kendinin de tasa içinde kıvranmaktan bıktığını, bu tasaya artık dayanamayacağım anlayan zengin efendi, Bay Y'yi ziyaret ederek ona, kendisini daha yararlı bir işte nasıl kullanabileceğini bilmediğini, bu bakımdan başını alıp gitmesini rica ettiğini söyleyecek, Bay Y ise bunu reddedecektir. Bu konuşmanın geçtiği akşam, köye, şehirde bir takım karışıklıklar başgösterdiği, karışıklıkların, Bay Y'nin milyonları dağıttığı yer yakınlarında çıkan kavgalarla başladığı haberi gelecektir. Bu haber ikisinin de cesaretini kı-

racaktır : Bay Y'nin cesareti daha çok kırılacaktır, zira böyle herkes tarafından duyulacak kadar önemli nitelikteki bu kavga ve dövüşlerde bir geriye dönüş sezecektir o; halbuki kendisi, nasıl olacağım kendisinin de bilmediği bir yenileşme, yani tam ve dönüşü olmayan bir rönesans ummuştur. Sonra da çekip gidecektir Bay Y...

«Olur şey değil. Az daha şemsiyem kırılıyordu» diye bağırdı Bayan Fresteln. «*Je l'admets â l'égard des domestiques, mais qu'en ai-je â penser si*... Allahaşkına, sana da ne oluyor? Hasta mısın? Başıma gelenler! Dur bir dakika, Harry hemen yatağa gireceksin, hemen diyorum! Varya, sen Harry'yi baştan aşağı votkayla ov da, yarın konuşuruz seninle. Burnunu çekip durma öyle, bunu daha önceden düşünecektin. Hadi Harryciğim, git artık yavrum. Topuklarını, önemli olan topuklardır, sonra göğsünü de terebenti ruhuyla ov. Yarın hepinizle bir güzel konuşacağım; seninle, seninle de Lavrenti Nikitiç, ama ilk hesap verecek de Bayan Arild olacak.»

«Bayan Arild'in suçu nedir?» diye sordu Sereja.

«İşte, en sonunda! Onların yanında açmak istememiştim bu konuyu. Önceleri bir şeyin farkmda değildim. Kızmayınız. Bir derdiniz mi var sizin? Ailenizle ilgili bir şey mi?»

«Yine affınızı dilerim, ama Bayan canınızı niye sıktı sizin?».

«Hangi Bayan? Hiç bir şey anlamıyorum. Yüzünüz kızarıyor! Ha, demek böyle! Anlaşıldı. Eh, pekâlâ. Evet, tamam — hizmetçimi soruyorsunuz. Sabahtanberi evde yok. Öteki hizmetçi ve uşaklarla birlikte o da çekip gitmiş. Ama ötekilerin hiç değilse akşam olunca akılları başlarına gelmiş...»

«Ya Bayan Arild?»

«Haksızlık ediyorsunuz ama. Bayan Arild'in geceyi nerede geçirdiğini ben nerden bileyim? *Suis-je sa confidant?*[1] Buraya uğrayışımın nedeni şu, azizim Sergey Osipoviç. Yarın sabah Harry'ye oyuncaklarıyla ders kitaplarını toplatmanızı rica edecektim sizden azizim. Bırakın elinden geldiği kadar kendi toplasın kendi eşyasını. Tabii siz sonradan, bunun önceden tasarlandığını hiç belli etmeksizin herşeyi yeni baştan bir düzene koyarsınız. Bana çarşaflar ve öteki şeylerle ilgili olarak bir şey soracakmışsınız gibi geliyor, yanılıyor muyum? Bunlardan tamamiyle Varya sorumludur, siz hiç karışmayın. Bana kalırsa, çocuklara elden geldiği kadar, başkalarına muhtaç olmadıkları duygusunu aşılamaya çalışmalı. Bu görünüşte bile böyle olsa onların iyi alışkanlıklar edinmesini sağlar. Sonra, sizden ilerde Harry ile daha çok ilgilenmenizi de rica ediyorum. Ben sizin yerinizde olsam lâmbayı biraz daha aşağı eğerdim. İzin verin! Hah, işte böyle, daha iyi değil mi? Yalnız, üşüteceğimden korkuyorum. Öbür gün taşınıyoruz. İyi geceler!»

***

Sereja, Arild'le yakın dostluk kurduğu sıralarda bir gün onunla Moskova üzerinde tartışmaya ve kadının şehir hakkındaki bilgisini ölçmeye başlamıştı. Arild, yeteri kadar incelediği Kremlin'den başka, tanıdıklarının oturduğu birkaç semtin adını daha saymıştı. Bu adlardan şimdi Sereja'nın aklında sadece ikisi kalmıştı : Sadovaya Kudrinskaya ile Çernişevski caddeleri. Anna'nın gönlünün çekeceği yerler de sanki kendi belleği kadar sınırlıymış gibi. Anna'nın sözünü ettiği yerlerden unut-

(1) Ben onun sırdaşı mıyım?

tuklarım bir kenara bırakan Sereja o anda, kadının geceyi Sadovaya'da geçirmekte olduğuna kalıbını basmaya hazırdı. Sereja bundan emindi ,ama bu da tam anlamiyle akıntıya kürek çekmek demek olacaktı. Bu saatte, nerede, hangi apartmanda arayacağını bile, bilmeden onu koskoca caddede bulabilmek olanaksızdı. Çernişevski caddesi de düşünülebilirdi, ama kaldırımda bir köpek gibi önünde koşan ve onu arkasından sürükleyen umutsuz özlemine bakarak, onun orada bulunabileceğini aklına bile getirmiyordu Sereja. Yaşayan Anna'nın oraya doğrudan doğruya kendi iradesiyle gidebileceğini, halbuki onun Anna'yı oraya koymasının sadece bir istekten (ama ne güçlü bir istek!) ibaret bulunduğunu düşünebilseydi Sereja, hiç kuşkusuz Anna'yı Çernişevski caddesinde bulurdu. Başarısızlığa uğrayacağından emin olan Sereja, bu olanaksızlığı kendi gözleriyle bir an önce denemek istedi, zira o şimdi, insan yüreğinin hareketsiz kalmaktansa, umutsuzluğun sert kabuğunu kemirmeyi tercih ettiği bir ruh durumu içindeydi.

Bulutlu, soğuk bir sabahtı. Gece başlayan yağmur yeni dinmişti. Her adımda, siyaha yakın koyu kurşunî renkteki ıslak granit kaldırım taşları üzerinde pırıl pırıl kavakların gümüşi tonları kandil ışıkları gibi yansıyordu. Kavakların beyaza çalan yaprakları karanlık gökyüzüne serpilmiş süt damlaları gibi görünüyordu. Fırtınanın döktüğü kavak yaprakları ise parke taşları üzerinde, ufak ufak yırtılmış kâğıt parçaları gibi, benek benek duruyordu. Fırtına çekilip gitmeden önce bu ağaçlara, kendisinin geride bırakacağı izleri inceleme görevini vermiş ve bu sürprizlerle dolu karmakarışık sabahı olduğu gibi onların körpe, kurşuni ellerini bırakmıştı sanki.

Anna pazar sabahları Anglikan kilisesindeki dinsel törenlere katılırdı. Sereja, Anna'nın kendisine vaktiyle, tanıdıklarından birinin bu yakınlarda oturduğunu söylediğini anımsadı. Bunun üzerine, dalgın dalgın, tam kilisenin karşısında durup beklemeye başladı Sereja.

Uykulu papaz evinin açık pencerelerine boş gözlerle bakıyor ve yüreği, iştahla, manzarayı lokmalar haline getirip, yapıların nemli tuğlalarını, ağaçların ıslak yapraklarını açgözlülükle yutuyordu. Tasalı bakışları da aynı biçimde havayı çatır çatır çiğniyor ve hava Sereja'nın akciğerlerine gitmeyip, kuru kuru, bedeninin başka, bilinmiyen bir yerine kaçıyordu.

Sereja kuşku uyandırmamak için arada sırada caddenin bir başından bir başına kadar gidip geliyordu. Caddenin uyuşuk sessizliğini sadece iki ses bozuyordu: Sereja'nın ayak sesleriyle, o yakınlardaki bir makinenin yürek vuruşları. Bu vuruşlar. *Rus Sözü*'nün rotatif baskı makinesinden geliyordu. Sereja içinin parçalandığını hissetti soluğunu tutup, kafasını tamamiyle, sahip olmak zorunda bulunduğu servete vermek istedi, ama başaramadı.

Sereja'mn duyumlarını sonsuz denecek kadar genleştirmiş olan güç, onun tutkusunun ifade yönünden aşırı gerçekçi niteliği, yani bu tutkunun, dilin imgeler, benzetmeler ve daha çok da, çözümlemeden kaçan bilmecemsi biçimleri içinde yüzdesini sağlıyan niteliği idi. Kesintisiz kasvetli görünüşüyle bütün caddenin, bir canlı olarak, Anna ile özdeş hale gelmiş bulunduğunu söylemeye gerek yok. Böyle bir şeyi ilk kez duyan Sereja değildi ve bunu kendisi de biliyordu. Gerçekten de, bu duyguyu tatmamış olan var mıdır! Bununla birlikte, Sereja'nm o anda duyduğu his çok kapsamlı, çok kesin ol-

duğundan, aynı şeyi duymuş kendinden başkalarının yardımı gerekmiyordu. Şehir sabahını Anna'nm ne kadar ıstırapla karşıladığını, bunun ona ne zor geldiğini ve doğanın insanüstü değerlerinin ona nelere mal olduğunu görüyordu Sereja. Anna, Sereja'nın gözleri önünde gururla duruyordu. Bu en kısa süreli ve en değerli soyutlama içindeki olağanüstü görünüşe rağmen, gerçek Arild'i ölesiye özleyen Sereja, donup kaskatı kesilmiş havluları andıran kavaklara sarınmış bir halde onun nasıl emilircesine bulutlara doğru yükseldiğini, sonra nasıl ağır ağır Gotik tarzındaki tuğla kulelerin üzerine bırakıldığını seyretti. Rusya'da fırınlanmışa benzemeyen bu erguvani tuğlalar dışardan hem de, her nedense İskoçya'dan getirilmiş gibi bir his uyandırıyordu.

Gazetenin idarehanesinden, sırtında palto, başında da yumuşak bir fötr şapka bulunan bir adam çıktı. Adam başını çevirmeden, Nikitskaya yönüne doğru yürüdü. Adam başını çevirip arkasına bakacak olursa kuşkulanmasın diye, Sereja gazete idarehanesinin bulunduğu yaya kaldırımından, İskoç malı tuğlalardan yapılma kulelerin bulunduğu kaldırıma geçti ve Tverskaya yönüne doğru geniş adımlarla yürüdü. Kiliseden yirmi adım kadar uzaktaki bir evin küçük bir odası içinde Arild'i gördü. Tam o sırada Arild pencerenin önüne gelmişti. Şaşkınlıktan kurtulduktan sonra, yanlarında uyuyan birileri varmış gibi alçak sesle konuşmaya başladılar. Anna'nm arkadaşı yüzünden böyle yavaş konuşuyorlardı. Sereja kaldırımın orta yerinde durmuştu. Sanki şehri uyandırmaktan korkuyorlarmış gibi, fısıltıyla konuşuyorlardı.

«Demindenberi caddede birisinin uykusu kaçmış gibi, bir aşağı bir yukarı dolaştığını duyuyordum,» dedi

Anna. «Sonra birdenbire bu dolaşanın sen olabileceği aklıma geldi! Niye hemen eve yaklaşmadın?».

***

Vagonun koridoru iki yana doğru sarsılıyordu. Koridorun ucu bucağı yok gibiydi. Yolcular, sarı vernikli, sımsıkı kapatılmış sıra sıra kapıların ardında uyuyorlardı. Esnek yaylar, vagonun gürültüsünü azaltıyordu. Vagon, dökme demirden, iyice attırılmış bir kuştüyü yatağı andırıyordu.

Kuştüyü yatağın kenarları rüzgârda tatlı tatlı çırpınıyor, yuvarlanan paskalya yumurtasını andıran tombalak bir başkondüktör, ayağında çizme külot, başında kasket ve bir kordonun ucunda sallanan düdüğüyle koridordan yuvarlanırcasına geçiyordu. Kışlık üniforması içinde buram buram terliyen kondüktör, yolunu rahat görebilmek için ikide bir burundan sıkma gözlüğünü düzeltiyordu. Koca koca ter damlalarıyla bir dilim İsviçre peynirini andıran yüzünde gözlük şaşılacak kadar küçük kalıyordu. Kondüktör, Sereja'yı bu pozda, üçüncü mevki bir kompartımanda görmüş olsaydı onu ya dürtlükler, ya da dalgınlığından daha başka bir biçimde uyandırırdı. Sereja dirseklerini indirilmiş pencerenin kenarına dayamış, kestiriyordu. Sereja kestirirken kestirirken uyandı, esnedi, manzaraya hayran hayran baktı ve gözlerini oğuşturdu. Başını pencereden çıkararak, Arild'in bir zamanlar çaldığı melodileri, ağzını açmaksızın tekrarladı, ama mırıltısını duyan olmadı. Trenin dönemeçlerden her çıkışında, koridorda yumuşak, durgun bir hava akımı duyuluyordu. Vagonun iki başındaki sahanlıkların kapılarıyla, tuvaletlerin kapıları, uzun boylu koşup çarpıntı geçirmiş gibi kanatlarını açıyordu. Trenin hızını gittikçe arttırışıyla birlikte insanın sadece

uçan bir şeyi görüyor olması değil, aynı zamanda kendisinin de, gönlünde Schuman'm cesaretini taşıyan o şarkı kuşlarından biri olduğunu duyması ne olağanüstü şeydi.

Sereja'nın kendini kompartımandan dışarı atmasının tek nedeni sıcak değildi. Frestelnler'in yanında rahatsız olmuştu. Bozulan ilişkilerinin tekrar normal halini alması için bir iki hafta daha geçmesi gerekiyordu. İlişkilerinin bozulmasından en az Margarita Ottonovna'yı sorumlu tutuyordu Sereja. Hani Margarita Ottanovna'nın manevî oğlu olsa ve ondan yumuşaklık, sevgi beklemek hakkına sahip bulunsa bile, yola çıkışlarından önce yer alan gürültü patırtı sırasında kadın derin bir üzüntüye kapılmakta bir dereceye kadar haklıydı. Margarita Ottanovna'dan o gece azar işittikten sonra, ertesi sabah evin içinde nasıl bir curcuna kopacağını bildiği için hareket arefesinde bütün gün ortalıktan kaybolmak Sereja'nın hoşuna gitmişti.

Birisi ansızın, «Storlar!» diye ciyak ciyak bağıracak, mucizevî bir şekilde, yerden bitercesine Yegor ortaya çıkacak, aynı ses yine, «Storlar! Niye bıraktın Storları?» diye haykıracaktı.

«Storlara ne olmuş?»

«Ne demek ne olmuş, budala seni! Burada kalacaklarını mı sanıyorsun?»

«Storlara bir şey olur mu ki?»

«Sen tozlarını aldın mı bakayım storların?»

«Allah senin canını alsın, Lavrenti. Hadi çekil git, başımdan!»

«Varya, canımın içi, gezintiye çıkmıyoruz, biliyorsun.»

«... Ama sonunda artık yetti yani; şeytan alsın şu Arild'i. Sereja'ya yazık oldu, tabii; değersiz, entrikacı kadının biriydi, ama baltayı bir kere taşa vurduktan sonra yapılacak başka şey yoktu. Yalnız, işlerin buraya kadar gelmiş olması, duruma başka açıdan bakmayı gerektiriyor, tabii; hem herşeyi insanca yapmanın bir yolu vardır. Sereja onu 5.45 treniyle Briyansk istasyonundan uğurlamıştı — eh, bu iş de böylece sona erdi! Hem Sereja işini, evden kimsenin onun bunca zaman nerede olduğunu ve neler kaybettiğini anlayamıyacağı bir biçimde ayarladı. Tam tersine, herkes şöyle düşünecekti; gerçek bir erkek, onurlu, dürüst bir adam. Ne var ki, bu türlüsünün eski moda olduğu apaçık; artık durum tamamile değişmişti. Sereja'nm artık izin isteyip durmaktan vazgeçmesi gerekirdi. Üstelik onların, acaba alışıyor mu... benimsiyor mu diye kendisini incelemelerinden, merakla gözlemelerinden de hiç sıkılmıyordu. Eh, elden ne gelir? İşten mi çıkaralım?... Üzülmeyin, hanımefendi, öyle yapılmaz o. Siz durun, ben sıkıştırırım onu, yalnız... Hah, Allah kahretsin, çürümüş! İkinci oluyor bu kopan. Size ip kullanın dememiş miydim ben? Peki ama ortalık böylesine karmakarışıkken ve olanlardan da onun maaşını sadece lâf olsun diye almadığı apaçık anlaşılmışken işine son verilemez. Ama o zaman da, izninizle, iş de iştir, şaka değil; onun için de insanın işinin değerini bilmesi gerekir. Kendini mazur gösterirken de yeni icadettiği bozuk bir ifade kullanıyordu — «denemek». Bununla birlikte, insan denemeyi de, sırlarını başkalarının eleştirici gözleri önüne sermeyi de daha insancıl bir yoldan yapabilirdi, halbuki, Sereja'nın bambaşka, tanınmayacak, uygunsuz biri — herşeye boyun eğen tam bir Mesih — gibi ortaya çıktığı o sabah kendisine ciddî bir öneri gelmiş olsaydı, dağları devirirdi Sereja; ama

heyhat, bir ev halkının ondan isteyeceği şey bu değildir ve temiz bir aile içinde bulunan bir özel öğretmenin görevi de bu olmamak gerektir... İşte, şimdi yola çıkmış bulunuyorlarmış ve Sereja onlarla berabermiş. Niye onlarla berabermiş sanki? Ama nasıl işine son versinlermiş onun?

«Trenleri tam Tula istasyonuna girdiği sırada, aktarma yapacakları treni kaçırmışlar ve Kaluga'ya doğru giden trenin ardından dehşet içinde bakakalmışlar. O gece korkunç geçmiş... Ama on saatlik işkencelerinin ödülünü de görmüşler. Bir saat kadar önce Tula'dan geçen bir uzun yol ekspresine bindirilmişler ve bu trende, banliyö trenlerine oranla çok daha rahat etmişler. Anton Karloviç'le Harry uyuyorlarmış, ama onları, zavallı biçareleri yirmi dakika sonra uyandırmak gerekecekmiş.»

Baş kondüktör bu vagonu beğenmişe benziyordu, zira ikide birde ortaya çıkıyordu. Manzaralar gerçekten de hayret vericiydi. Meselâ, şu sırada, tam şu sırada bak manzaraya: son hızla giderken donup kalmışa benziyen şu pis, gürültülü tren, geniş ve gözkamaştırıcı bir kumsalın eğrisi üzerine dinlenmek için uzanmıştı ya da kumsalın üzerinde kayıyordu sanki; öte yandan, tren yolundan çok uzaklarda, sel basmış çayırların ardında kıvrım kıvrım, koskoca bir malikâne, belli belirsiz titreşen bir tepeciğin üzerinde demir atmış gibiydi. Yirmi kilometreden daha az kalınca, insan Ruhlovo'ya geldiğini sanırdı; yukarıdaki konağın beyaz pırıltıları ile tepenin girinti çıkıntılarına göre eğri büğrü giden ve tokası açılmış bir gerdanlık gibi tepenin üzerine oturtulmuş park parmaklıkları — bütün bunlar ona anlatılanlara tıpa tıp uyuyor gibiydi. Parkta sürüyle gümüş rengi kavak var-

dı. «Sevgili kavaklar!» diye mırıldanan Sereja, gözlerini kapayıp, saçlarını doludizgin gelen rüzgâra bıraktı.

***

Demek insanoğlunun «mutluluk» kelimesine duyduğu gereksinme bundandı. İkisi de konuşmaktan başka bir şey yapmadıkları ve Sereja sadece onun tasalarını paylaşıp, yolculuğa hazırlanmasına yardım ettiği halde... daha başka, tam bir yakınlık duyabilecekleri halde... o unutulmaz on saat içinde olduğundan daha çok yaklaşmış olamazlardı birbirlerine. Dünyada anlaşılmadık hiç bir şey bırakılmamıştı, iyice anlaşılmamış hiç bir şey kalmamıştı. Geri kalan yaşamaktan ibaretti, yani, insanın algılamayı kendi eliyle durdurarak bunun içinde domuzlar gibi yuvarlanmasından ibaretti; hayat onları nasıl hoşnut etmişse, onlara da sadece hayatı hoşnut etmek kalmıştı : — yüzünü ve sınırlarını demiryollarının çizdiği, çevrelerinde açılan şeyi hoşnut etmek. Ne mutluluk!

Fakat Arild'in ailesinden söz etmesi de ne şanstı hani! Böyle bir şey doğrusu olmayabilirdi. Sefiller! Bir aileyi neyin alçalttığını ya da o aileye neyin soyluluk kattığını çok iyi anlıyorlar. Neyse, talihsiz babası da bir başka sefere kalsın (çok dikkate değer bir olay!). Onu olduğundan iki kat yaşlı ve on kat sofu gösteren geniş bilgiyi Arild'in nerden edindiğini şimdi anlıyordu Sereja. Bunları ailesinden almıştı o. Onun bütün bunlara sükûnetle egemen oluşunu bu açıklıyordu. Arild'in, başkalarının hayranlığına ya da doğuştan sahip olduğu meziyetlere gürültülü bir ad aramaya ihtiyacı yoktu. O evlenmeden önce zaten sahipti böyle bir ada, hem de çok tanınmış bir addı bu.

Ataları İskoç asıllıydı. Bu bağlantı içinde Mary Stuart'ın adı da geçmişti. Ve şimdi, o bulutlu sabah, Çernişevski caddesinde eksikliği duyulan en önemli şeyin de özellikle bu ad olduğunu hissetmemeye olanak yoktu.

Ne var ki, en sonunda, kurallara son derece bağlı baş kondüktör, kulakları bir şey duymayan yolcuyu dürtüp, ona ve yol arkadaşlarına, bir sonraki durakta ineceklerini haber verdi.

Hayatın, bireyleri hâlâ esirgerken göründüğü, sevmenin nefret etmekten daha kolay, daha doğal olduğu o son yaz, insanlar oradan oraya demek böyle dolaşmışlardı.

⁂

Sereja gerindi, rahatsız olmuşcasına kımıldadı ve elinde olmaksızın uzun uzun esnedi. Esnemesi birden yarıda kaldı. Dirseğinin üzerinde doğrulup dikkat kesildi, uyku sersemsiliğini üzerinden tamamiyle atmış bir halde çevresine hızla göz gezdirdi. Sokak lâmbasının aydınlığı yere vuruyordu. Hemen «Kış,» diye aklından geçirdi, «bu da, Nataşa'nın Usoli'deki evinde gördüğüm ilk düş.» Allahtan onun böyle bir hayvan gibi uyanışını kimse görmemişti. Bir de — ah! — bir de unutmaması gereken bir şey vardı. Karmakarışık, şekli şemali olmayan bir düşgörmüştü ve gördüğü düş her ne idiyse hâlâ başını ağrıtıyordu Sereja'nın. İşin en hayret edilecek yanı da, düşü görmekte olduğu sırada, bu saçmalığın bir adının bulunuşuydu. «Lemoh» idi bu saçmalığın adı. Peki ama ne demekti bu? Sereja'nın o anda kesinlikle bildiği bir tek şey vardı: kalkması gerektiği. Kurt

gibi acıkmıştı ve uyuyakalarak konukları kaçırmış olmamayı diliyordu.

Bir dakika sonra, onu gösterişli bir biçimde kucaklayan eniştesinin pis pis iyodoform kokan kolları arasında boğulacak halde bulunuyordu Sereja. Enişte bey, kollarını açmış bir halde Sereja'yı kucaklamaya geldiği sırada, bir elinde tuttuğu konserve açacağını hâlâ bırakmamıştı. Bu konserve açacağı ile, eniştenin bir cebinden maddeleşmiş, elle tutulur bir samîmilik gibi dışarı çıkan dinleme aygıtı yüzünden kucaklaşmalarının tadı azıcık kaçtı. Konserve kutularının açılışı ise, Sereja odaya girmeden önceki ustalıkla devam edemeyip, aksadı. Konserve kutularının öbür yanında Sereja'ya, özellikle kaba biçimlere sokulan, yerli yersiz sorular yağıyordu. Yüzünden memnunluk akan Sereja, bir insan doğuştan budalayken ne diye budala rolü yapmaya kalkar diye hayretle soruyordu kendi kendine. Enişte ile Sereja birbirlerinden hoşlanıyorlardı.

Masanın üstünde dümdüz dizilmiş, uykularından yeni uyandırılmış, bir sıra dinç votka kadehi duruyordu. Nefesli ve vuruşlu sazlardan karışık bir meze orkestrası göz kamaştırıyordu. Onların ortasında ise, çeşit çeşit nükteler ve kahkahaların eşliğinde kulakları sağır edici, gümbür gümbür bir üvertürü her an başlatmaya hazır bekleyen orkestra şefi gibi, karakara şarap şişeleri yükseliyordu. Şarap satışı Rusya'da yasak olduğu için, gösteri daha da etkileyici bir nitelik kazanıyordu; fabrikanın bağımsız bir Cumhuriyet gibi yaşadığı belliydi.

Vakit epey geç olmuştu, çocukları ancak yataklarında görmek mümkündü.

Bütün oda içki içinde yüzüyor gibiydi. Işıkların ya da mobilyanın etkisinden midir nedir, yerler balmumuyla değil de çam sakızıyla cilâlanmış gibiydi ve Sereja döşeme üzerinde kayan ayaklarının altında, balmumu tabakasıyla örtülmüş çerçöpü değil, tutkallanmış, renkli saç kıllarını bile hissediyordu. Odada, parlak, yüzeyi olup da ışık ve renk yansıtan herşey, mobilyalardan vuran ferahlatıcı limon rengini andıran sıcak, sarı bir renk içinde yüzüyordu. (Kalyazin nedense yalancıktan şarkı söyler gibi, «Karelya huş ağacı ne düşünüyorsun?» diyordu). Seraja da onun gibi yalancıktan şarkı söylemeye başladı. Gözleri kamaştıracak kadar aydınlatılmış evin, renkleri bir ayının renklerine benzeyen mavi-beyaz geceye, kar yığıntıları arasında pırıldayan mini mini korlarla dolu ufak bir mangal gibi görüneceğini düşünüyordu.

Bir perdenin kıvrım arkasında durup, karanlığa dikkatle bakarak, «Aha, esaslı bir don yapıyor! Hoşuma gitti!» diye bağırdı.

«Yanıma çizme almadım. Getirmeyi, daha doğrusu satın almayı unuttum.»

«Onun çaresi bulunur. Burada alırsın. Peki ama biz neden söz ediyoruz, Allahaşkına? Burada erkek erkeğe sayılırız, erkek erkeğe... Biraz Nelma alsana. Sibirya balığı. Maksun da al biraz. Sen hiç bunların adını duymuş muydun kayın biraderim? Hayır mı? Tabii, duymadığını biliyordum.»

Sereja gitgide neşelenmeye başladı, artık sağı, solu belli olmazdı. O sırada koridorda belli belirsiz ayak patırtıları duyuldu. Dışarda paltolarını çıkaran birileri vardı. Az sonra yemek odasına yüzleri ayazdan kıpkır-

mızı olmuş bir halde Nataşa ile, Sereja'nın tanımadığı bir kız ve kuru, son derece canlı bir adam girdi; Sereja, Kalyazin'den önce davranıp bu adama doğru yürüdü ve onu şen bir tavırla, coşkunlukla, aynı zamanda da biraz korkuyla karşıladı. Bir an sonra da Sereja'nın bütün neşesi kaçtı. Sereja, kendisini tepeden tırnağa kadar, değer vermeyen bakışlarla süzen, uzun boylu, tanımadık biriyle karşı karşıya bulunuyordu. Bu, gerçeğin erkek ruhu kılığındaki canlanmış simgesi, ruhların en alçakgönüllü ve en müthiş olanıydı.

Sereja bir zihin karışıklığı içinde, «Kardeşiniz nasıl?» diye söze başlayacak oldu ve sustu.

«Hâlâ yaşıyor,» diye cevap verdi Lemoh. «Ayağından yaralanmıştı. İyileşme dönemini benim yanımda geçiriyor. Onu bir süre evde tutabileceğimi sanıyorum. Sizi gördüğüme sevindim. Ya siz nasılsınız, Pavel Pavloviç?»

Sereja daha da dalgın bir tavırla, «İşe bakın,» diye mırıldandı, «askerî bir sırdır diye bizden saklamış olabilir, ama yine de seferberlikle ilgili olduğunu hiç birimiz anlayamadık. Herkes manevra sanmıştı. Özür dilerim, ama şu talim taktiklerine ne derler bilmiyorum. Her neyse, hepimiz bunun normal bir talim olduğunu sanmıştık. Halbuki o sırada onlar çoktan cepheye sevkedilmişler bile. Sözün kısası, onu iki yaz önce, Temmuz ayında görmüştüm. Düşünün bir kere, onların birlikleri takalarla sevkediliyormuş da, tam o sırada, benim öğretmen olarak bulunduğum malikânenin yakınında geceyi geçirmek için demirlemişler. Savaş ilânından iki gün önceydi bu. Ancak ondan sonra aklımız başımıza geldi de, bilmeceyi çözdük. Anladınız mı?»

«Evet kardeşimle aranızda geçen konuşmayı biliyorum. Bana anlatmıştı.»

Yalnız Sereja'nın aklının alamadığı tek şey, karşılaştıkları gece Lemoh'a adını sormayı yine unutmasıydı.

———=———

PASTERNAK
SON YAZ

Asıl adı *Bir Öykü (Povest)* olan *Son Yaz*, *Jenya Luvers'in Çocukluğu* ile *Doktor Jivago*'nun zaman bakımından aşağı yukarı ara yerinde kalır; ve şu yada bu biçimde her ikisiyle ilintilidir. Sözün ettiğimiz son iki eser arasına elli yıllık yaratıcı bir ömür girdiği gibi, bu iki eseri birbirinden ayıran da sadece yıllar değildir; o iki eseri ayrı ayrı iki kişi yazmış gibidir.

Son Yaz'da kitabın sadece ilk birkaç sayfasıyla son üç sayfası Ousolie'deki hayatla ilgili olup (ama bu kadarcık yerde bile imgeleri, manzaraların kokularını, seslerini lakonik, mücevher gibi ifadelerle verir Pasternak) öykünün esas gövdesi Sereja'nın 1914 baharı ve yazıyla ilgili düşüncelerini, anılarını anlatır. Yazar her ne kadar çeşitli durumları ve olayları burada yeniden bir kalıba döküyor ise de, bunların hemen hepsi Pasternak'ın kişisel deneyimleridir.

Son Yaz'da olay diye pek bir şey yoktur; aslında Pasternak olaylara meraklı değildir. *Son Yaz*, vs. Pritchett'in deyimiyle, «bir düzyazı konçertodur» seyrek dokunmuş, birbirinin üzerine binen, içiçe geçmiş anımsamalar, parlak insan tasvirleri, durum tasvirleri, gökgürlemeleri ve düşüncelerden meydana gelmiş bir konçerto. Sereja, ilerde tamamlayacağı dramının taslağını yazar, hem de öyle bir ilhamla yazar, kendini yazdıklarına öylesine kaptırır ki, (okuyucu da aynı biçimde kendini kaptırmaktadır bu dram taslağına) Anna'yı da, aşkını da unutur, hattâ arka odada, hemen gerisinde duran Anna'nın fiziksel varlığı bile onu o vecd halinden çıkaramaz.

300 TL.

KUZEY